

TAMPEREEN YLIOPISTO

Kaisa Savolainen

FREDRIKA BREMER LASTEN ASIALLA

Ruotsalaisen naisasianaisen julkinen toiminta lasten hyväksi 1800-luvulla

Yleisen historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2006

Tampereen yliopisto

Historiatieteen laitos

SAVOLAINEN, KAISA: Fredrika Bremer lasten asialla. Ruotsalaisen naisasianaisen julkinen toiminta lasten hyväksi 1800-luvulla

Pro gradu -tutkielma, 73 s.

Yleinen historia

Maaliskuu 2006

Tässä tutkielmassa käsittelen lapsena Turusta Tukholmaan muuttaneen naisasianaisen ja maailmankuulun kirjailijan Fredrika Bremerin (1801–1865) julkista toimintaa lasten hyväksi. Selvitän Bremerin julkisesti esittämiä näkemyksiä siitä, miten lapsia hänen mielestään tulisi kasvatata, sekä tarkastelen hänen hyväntekeväisyyteen liittyvää toimintaansa. Bremerin romaaneiden lisäksi olen käyttänyt lähteinä hänen muuta julkista kirjallista tuotantoaan sekä hänen kirjeitään.

Bremer halusi olla hyödyllinen ja lievittää kärsimystä. Kirjailijana saavutettu suosio ja arvostus mahdollistivat sen, että hän saattoi toimia tärkeinä pitamiensä asioiden puolesta niin kotimaassaan Ruotsissa kuin myös Ruotsin rajojen ulkopuolella aina Amerikkaa myöten. Lasten hyväksi itse naimaton ja lapseton Bremer toimi esittämällä kasvatukseen liittyviä ajatuksiaan, toimimalla puheenjohtajana koleraan vuoksi kärsimään joutuneiden köyhien lasten auttamiseksi perustetussa Tukholman naisyhdistyksessä (Stockholms fruntimmersförening för barnavård) sekä kirjoittamalla erilaisia vetoamuksia kutsuakseen naiset auttamaan köyhiä ja laiminlyötyjä lapsia myös omien kotiensä ulkopuolella. Toimintaan Tukholman naisyhdistyksessä liittyi Bremerin pyrkimys saada aikaan laadukasta kotimaista lastenkirjallisuutta ja saattaa sitä myös köyhien lasten ulottuville. Yhdistys jakoi halpoja lastenkirjasiaan ilmeisesti myös täysin ilmaiseksi, mutta yrityksessään kehittää lastenkirjallisuutta Bremer ei onnistunut, sillä lastenkirjallisuuden ei voida sanoa varsinaisesti olleen hänen alaansa.

Varakkaan porvarisperheen tyttären Fredrika Bremerin romaanit ovat jokapäiväisestä perhelämästä kertovia realistisia, porvarillisia aikalaisromaaneita. Bremer käsitteli romaaneissaan myös lastenkasvatukseen liittyviä kysymyksiä, jotka koskivat pääsääntöisesti hänen oman sosiaaliryhmänsä tyttöjen kasvatusta. Aiheensa Bremer sai toisaalta omista lapsuuskokemuksistaan, toisaalta naisten oikeuksiin ja tehtäviin liittyvistä näkemyksistään. Bremer korosti, että jos lapset eivät saa oikeanlaista yksilöllistä kasvatusta, heistä tulee onnettomia yksilöitä. Köyhien ja harhaanjohtettujen lasten kasvatuksesta huolehtimista Bremer tarkasteli hieman eri näkökulmasta painottaen asian yhteiskunnallista merkitystä.

Bremer uskoi pehmeiden kasvatustavojen, rakkauden ja lempeyden tehoon. Keskeinen Bremerin välittämä näkemys, jonka hän suuntasi niin vanhemmille kasvattajina kuin lapsille kasvavina yksilöinä, oli se, että omat ponnistelut eivät yksistään riitä, vaan olennaista on Jumalaan turvaaminen.

Asiasanat: historia – Ruotsi – 1800-luku, hyväntekeväisyys, kasvatustavoitteet, kirjailijat – Ruotsi – 1800-luku, lastenkirjallisuus

SISÄLLYS

I JOHDANTO	1
1.1 Monipuolinen mamselli Bremer	1
1.2 Tutkimuskysymys, lähteet ja aikaisempi tutkimus	3
II OMAT KOKEMUKSET LÄHTÖKOHTANA	8
2.1 Fredrika Bremerin oma lapsuus ja siitä ”toipuminen”	8
2.2 Perhe ja tyttöjen kasvatusta Ruotsissa keskiluokan muodostuessa	14
III LASTENKASVATUS BREMERIN 1830- JA 40-LUKUJEN ROMAANEISSA	18
3.1 Teckningar utur hvardagslifvet – Kuvauksia jokapäiväisestä elämästä	18
3.2 Grannarne ja Hemmet sekä 1840-luvun romaanit	23
IV FREDRIKA BREMER HYVÄNTEKIJÄNÄ	32
4.1 Filantropia – naisten tehtävä	32
4.2 Stockholms fruntimmersförening för barnavård	39
V LAADUKASTA LUKEMISTA MYÖS KÖYHILLE LAPSILLE	49
5.1 Ruotsalainen lastenkirjallisuus ja köyhien lasten lukeminen 1800-luvun puolivälissä	49
5.2 Tukholman naisyhdistyksen lastenkirjaset	53
VI YHTEENVETO	65
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	69

I JOHDANTO

1.1 Monipuolinen mamselli Bremer

Kolmevuotiaana Turusta Tukholmaan muuttanut varakkaan porvarisperheen tytär Fredrika Bremer (1801–1865) muistetaan ainakin kotimaassaan Ruotsissa ennen kaikkea naisasianaisena. Varmasti yksi syy tähän on se, että vuonna 1884 perustettu ja yhä edelleen aktiivisesti toimiva Fredrika-Bremer-Förbundet ajaa nimenomaan naisten ja miesten välisen tasa-arvon toteutumista kotona, työelämässä ja yhteiskunnassa. Monilla tuntuu olevan valitettavan yksipuolinen kuva Fredrika Bremeristä, sillä todellisuudessa hän oli hyvin monipuolinen henkilö, kuten Brita K. Stendahlkin on todennut. Stendahl toimi pari vuotta puheenjohtajana Bremer-tutkijoiden vuonna 1985 perustamassa yhdistyksessä, Årstasällskapet för Fredrika Bremer-studier, jonka tarkoitus on levittää tietoa Bremerin elämästä ja hänen kirjallisesta tuotannostaan. Stendahl kertoo puheenjohtajavuosinaan havainneensa, miten monille aloille (kirjallisuus, maalaus ja piirustus, musiikki, hyväntekeväisyys ja politiikka) Bremerin toiminta ulottui, ja miten hän tämän vuoksi kiehtoo sekalaista tutkijajoukkoa.¹

Ajalle tyypilliseen tapaan myös Fredrika Bremerin kasvatuksen tarkoituksena oli pyrkiä tekemään hänestä mahdollisimman houkutteleva vaimoehdokka. Bremerillä olikin muutamia kosijoita, mutta hän antoi heille kaikille rukkaset ja valitsi tietoisesti naimattoman naisen osan. Hän perusteli päätöstään siten, että vaimon ja äidin sekä kirjailijan rooleja ei voinut menestyksekkäästi yhdistää. Keskittymällä pelkästään kirjailijan tehtäväänsä Bremer uskoi voivansa olla hyödyllinen.² Yksi Bremerin kosijoista oli Per Johan Böklin (1796–1867), jonka opastuksella Bremer alkoi opiskella 1830-luvun alussa. Bremerin ja Böklinin välinen laaja kirjeenvaihto muodostaa erittäin merkittävän lähdeaineiston, kun halutaan selvittää Bremerin ajatuksia, mielipiteitä ja elämää.

Fredrika Bremerin ensimmäinen romaani *Famillen H**** ilmestyi kahdessa osassa vuosina 1830 ja 1831. Ruotsalaisen kirjallisuushistorian kannalta romaani on merkittävä sen vuoksi,

¹ Stendahl, s. 170.

² ”Sjelfbiografiska anteckningar”, teoksessa Bremer 1868, 1:95–96, 105.

että sitä pidetään ensimmäisenä ruotsalaisena realistisena, porvarillisena romaanina. Bremerin tuotantoa käännettiin useille kielille ja Euroopan lisäksi hänen romaaneitaan luettiin myös Amerikassa.³ Suomeksi Fredrika Bremerin tuotantoa on käännetty hyvin vähän. Brita K. Stendahlin mukaan tämä johtuu siitä, että suomalaisten oletettiin lukevan hänen kirjansa ruotsiksi.⁴

Fredrika Bremer teki useampia ulkomaanmatkoja, joista tärkeimpiä olivat vuosina 1821–22 tehty matka Saksaan, Sveitsiin, Ranskaan ja Alankomaihin, matka Uuteen maailmaan eli Pohjois-Amerikkaan ja Kuubaan 1849–51 sekä viiden vuoden (1856–61) pituinen matka Vanhaan maailmaan, jonka aikana Bremer vieraili muun muassa Sveitsissä, Belgiassa, Italiassa, Ranskassa, Kreikassa, Palestiinassa ja Turkissa. Matkojensa aikana Bremer tutustui aktiivisesti vieraisiin kulttuureihin ja yhteiskuntiin, tarkkaili ja teki havaintoja, joiden pohjalta hän kirjoitti matkakertomuksia ja -kuvauksia.

Virheellinen lehtiutinen sai turkulaiset vuonna 1864 kaksi kertaa saapumaan Ruotsin-laivalle ottaakseen juhlallisesti vastaan entiseen kotimaahansa saapuvan kuuluisan vieraan Tukholmasta.⁵ Fredrika Bremer ei kuitenkaan koskaan palannut Suomeen – lukuun ottamatta kipuamista Aavasaksalle Norlantiin suuntautuneen matkan yhteydessä kesällä 1847. Fredrika Bremerin äiti teki matkan Suomeen ainakin kaksi kertaa ja myös Bremerin Agathe-sisar kävi Suomessa, mutta Fredrikan itsensä osalta Suomen-vierailu jäi suunnitelmista huolimatta tekemättä.⁶ Vuonna 1841 Bremer luki *Kalevalaa* ja selitti lukukokemustaan ja tuntemuksiaan eräässä kirjeessään Per Johan Böklinille. Kirjeessä Bremer kirjoittaa, että hänelle on jäänyt synnyinmaastaan Suomesta vain yksi muisto, sana *Jumala*. Samassa kirjeessä Bremer mainitsee erään suomalaisen sananlaskun olevan korvia hivelevä ja ihastuttava.

”Lyssna till den Granens susning
vid hvars rot ditt bo är fästadt.”⁷

³ Esim. Burman, s. 203–205; Claréus, s. 132; Holm, s. 13–14, 21, 40; Kleman, s. 138–139.

⁴ Stendahl, s. 180. Tietääkseni Bremerin romaaneista on suomennettu vain kaksi 1830-luvulla ilmestynyttä romaania: *Famillen H*** (Perhe)* vuonna 1882 ja *Hemmet, eller familje-sorger och fröjder (Koti, eli perhesuruja ja -iloja)* vuonna 1900.

⁵ Kleman, s. 170.

⁶ Burman, s. 113, 209, 267; Kirje Per Johan Böklinille 18.7.1847. Johanson & Kleman III, s. 50–51; Ibid., s. 518 (viite); Kleman, s. 169–170.

⁷ ”Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto.” Kirje P. J. Böklinille 6.11.1841. Johanson & Kleman II, s. 155.

Bremer käytti sananlaskua ainakin romaanissaan *Hertha* (1856), jossa se esiintyy parikin kertaa.⁸ Sananlasku löytyi *Kalevala*-käännöksen nimiölehdeltä ja siitä tuli Ruotsissa myöhemmin kansakoulun lukukirjan (*Läsebok för folkskolan*) tunnuslause. Fredrika Bremerin runo ”Tre gyllne regler” oli mukana vanhan lukukirjan kaikissa painoksissa (1. painos 1868).⁹

1.2 Tutkimuskysymys, lähteet ja aikaisempi tutkimus

Selvitän tässä tutkielmassani Fredrika Bremerin julkista toimintaa lasten hyväksi. Hyväntekeväisyyteen liittyvän toiminnan lisäksi tarkastelen hänen lastenkasvatuksesta esittämiään näkemyksiä. Fredrika Bremer oli kiinnostunut lasten kasvattamiseen liittyvistä kysymyksistä ja lasten hyväksi toimimisesta nähdäkseni viidestä eri syystä. Ensimmäinen sen vuoksi, että hän koki, että hänen oma lapsuutensa oli ollut onneton, ja että vanhempien ja lasten väliset suhteet olivat hänen omassa perheessään olleet kaikkea muuta kuin ihanteelliset. Lapsuuskokemukset olivat niin kipeitä, että hän käsitteli lapsuuttaan tavalla tai toisella koko elämänsä. Toisen syyn taustalla olivat Bremerin näkemykset naisten oikeuksista ja asemasta sekä tehtävistä yhteiskunnassa. Tähän liittyen Bremerillä oli näkemyksiä tyttöjen, erityisesti ylempien sosiaaliryhmien tyttärien kasvatuksesta sekä naisista äiteinä. Kolmas syy oli se, että Bremer korosti perheen sekä lasten kasvatuksesta huolehtimisen merkitystä yhteiskunnan kannalta. Neljänten syyhyn liittyi filantrooppinen näkökulma, Bremerin halu toimia vähempiosaisten hyväksi. Viides syy oli yksinkertaisesti se, että Bremer piti lapsista.

Fredrika Bremerin lapsuuteen ja nuoruuteen perehtynyt löytää hänen romaaneidensa henkilöistä ja tapahtumista helposti viitteitä Bremerin perheen perheenjäseniin sekä Fredrikan lapsuuden- ja nuoruudenaikaisiin tapahtumiin. Kaikki tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että Bremerin romaaneissa on mukana omaelämäkerrallisia aineksia, mutta tutkijoiden välillä on jonkin verran erimielisyyttä sen suhteen, kuinka suuri tämän aineksen osuus eri romaaneissa on. Romaaneissa esiintyvät nuorten naisten kasvatukseen liittyvät kysymykset ovat kiinnostaneet tutkijoita, liittyväthän ne läheisesti Bremerin naisten asemaa koskeviin

⁸ *Hertha*, s. 82, 100. Romaanissa tosin sanan ‘gran’ paikalla on sana ‘träd’ ilmeisesti sen vuoksi, koska sananlasku sopii siinä muodossa paremmin siihen yhteyteen, jossa Bremer sitä romaanissa käyttää.

⁹ Furuland, Lars 1991, s. 80–83. Ks. myös Furuland, Lars, ”Folkskolans läsebok”, teoksessa *Den Svenska Litteraturen 2. Genombrottstiden 1830–1920* (1999), s. 276–277.

ajatuksiin. Kun romaaneista on etsitty yhtäläisyyksiä Bremerin omakohtaisiin kokemuksiin, on samalla tuotu esille kuvauksia vanhempien ja lasten välisistä ongelmallisista suhteista sekä romaaneista löytyviä ikäviä lapsuus- ja nuoruusajan kokemuksia. Tässä tutkielmassani tarkastelen asiaa ikään kuin päinvastaisesta näkökulmasta ja tutkimuskysymykseni onkin: Mitä näkemyksiä Fredrika Bremer esittää – erityisesti romaaneissaan – siitä, miten lapsia hänen mielestään tulisi kasvattaa, mitä hyvä lastenkasvatus hänen mielestään pitää sisällään? Lähteinäni ovat ensisijaisesti kaikki Fredrika Bremerin kirjoittamat romaanit¹⁰.

Bremerin romaaneja voidaan luonnehtia realistisiksi aikalaisromaneiksi, jotka kertovat arkipäivän elämästä, mihin viittaa myös niiden alaotsikko *Teckningar ur hvardagslifvet*. Elämäkertatyypisten teosten lisäksi merkittävimpiin Bremerin romaaneista tehtyihin tutkimuksiin kuuluvat Birgitta Holmin *Fredrika Bremer och den borgerliga romanens födelse* (1981) ja Greta Wieselgrenin *Fredrika Bremer och verkligheten. Romanen Herthas tillblivelse* (1978) sekä Gunnar Axbergerin *Jaget och skuggorna. Fredrika Bremer-studier* (1951). Axberger kuvaa Bremerin persoonaa psykologisesta näkökulmasta lähtökohtanaan tietyt Bremerin tuotannosta löytämänsä symboliryhmät ja ilmaisutavat.

Toinen tutkimuskysymykseni on: Mitä Fredrika Bremerin julkinen hyväntekeväisyystoiminta lasten hyväksi sisälsi? Tähän toimintaan liittyi hänen pyrkimyksensä saada aikaan laadukasta ruotsalaista (eli kotimaista) lastenkirjallisuutta köyhille lapsille. Bremerin kasvatuksellisia tavoitteita selvittääkseni tarkastelen sitä, minkälaista kirjallisuutta Bremer piti lapsille sopivana. Lähteinä käytän Bremerin aihetta käsitteleviä kirjoituksia sekä hänen Tukholman naisyhdistyksen (Stockholms fruntimmersförening för barnavård) toimesta julkaistuja kertomuksiaan.¹¹ Kertomuksista kaksi tilasin kopioina Tukholman Kuninkaallisesta kirjastosta (Kungliga Biblioteket)¹², kolmas löytyy teoksen Bremer, Fredrika, *Sjelfbiografiska*

¹⁰ Joistakin romaaneista käytössäni on ollut uudempi painos, jossa kirjan nimen kirjoitusasu on nykyaikaistettu, esim. *Grannarne* on muutettu muotoon *Grannarna*. Käytän varsinaisessa tekstissä kirjan nimen alkuperäistä muotoa, lähdeviitteissä puolestani käytössäni olleen painoksen kirjoitusasua.

¹¹ Tukholman naisyhdistyksen julkaisemien kertomusten lisäksi Bremer kirjoitti lapsia varten kertomuksen nimeltä *Liten Pilgrims resa i Det Heliga Landet*. Sen 1. osa ilmestyi joulukuksi 1865. Jälkimmäisen, Bremerin suunnitelmien mukaan tärkeämmän osan, jossa hänen oli tarkoitus esitellä kristinopin keskeisin sisältö lapsille sopivalla tavalla, piti ilmestyä seuraavaksi pääsiäiseksi, mutta Bremer vilustui joulukirkkoreissulla ja kuoli keuhkokuumeeseen 31.12.1865. On lisäksi mahdollista, tai jopa todennäköistä, että joku/jotkut Bremerin esim. lehdissä julkaistuista erilaisista tarinoista ja runoista on suunnattu nimenomaan lapsille.

¹² Tukholman naisyhdistyksen lastenkirjaset löytyvät myös Upsalan yliopiston kirjaston kokoelmista.

anteckningar, bref och efterlemnade skrifter; jemte en teckning af hennes lefnad och personlighet, utg. af Ch[arlotte] B[reme]r (1868) toisesta osasta.

Gunnel Furuland kopioi minulle ystävällisesti aikaisemmin mainitsemani runon ”Tre gyllne regler” ja lähetti samalla myös kirjoittamansa vihkosen *Från Kungsängsliljan till Fyrväplingen. Fredrika Bremer i litterära kalendrar och barnskrifter* (2000). Kirjanen pohjautuu hänen Årstasällskapetin kokouksessa pitämänsä esitelmään. Kirjasen esipuheessa yhdistyksen puheenjohtaja Ingrid Claréus toteaa tämän puolen Bremerin tuotannosta olleen monille heistä täysin tuntematon, minkä vuoksi esitelmä haluttiin yhdistyksen toimesta julkaista. Furuland kertoo kuitenkin vain lyhyesti Tukholman naisyhdistyksen julkaisemien lastenkirjasten syntyprosessista, itse tekstejä hän ei esitelmässään käsittele. Yksityiskohtaisimmin aiheita Fredrika Bremer ja lastenkirjallisuus on käsitellyt Eva von Zweigbergk teoksessaan *Barnboken i Sverige 1750–1950* (1965). Hän kertoo Tukholman naisyhdistyksen toimesta julkaistuista lastenkirjasista sekä niiden syntyprosessista, mutta hänkään ei tarkemmin käsittele Bremerin omia tekstejä. Sonja Svenssonin väitöskirjan alussa on luku, jonka aiheena on köyhien lasten lukeminen 1800-luvulla, vaikka väitöskirjan varsinainen tutkimusaihe sijoittuukin ajankohtansa puolesta 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen^{13, 14}.

Fredrika Bremerin hyväntekeväisyystoiminnasta ei ole olemassa mitään perusteellista, kattavaa tutkimusta, mutta siitä löytyy kirjallisuudesta mainintoja ja lyhyitä katsauksia sieltä täältä. Lähteinä Bremerin hyväntekeväisyystoimintaa ja hänen siihen liittyviä ajatuksiaan selvittäessäni käytän hänen kirjeitään sekä aiheeseen liittyvää julkista kirjallista tuotantoaan. Muun lähdeaineiston hyödyntäminen on tutkimusta Tampereelta käsin tehtäessä hankalaa, etenkin budjetin ollessa rajallinen. Katson kuitenkin, että käytettävissäni oleva lähdeaineisto yhdessä tutkimuskirjallisuuden kanssa on tähän tutkielmaani riittävä. Valitsemalla tutkimukseni näkökulmaksi Bremerin toimimisen *lasten* hyväksi pyrin tuomaan esille seikkoja, jotka jäävät vähemmälle huomiolle tai vaille huomiota tarkasteltaessa Bremerin toimintaa naisten vapautumisen näkökulmasta. Olen rajannut aiheeni siten, että keskityn

¹³ Svensson, Sonja, *Läsning för folkets barn. Folkskolans Barntidning och dess förlag 1892–1914. Med en inledning om fattiga barns läsning på 1800-talet*. Doktorsavhandling framlagd vid Uppsala universitet 1983.

¹⁴ Elisabeth Mansénin väitöskirjan *Konsten att förgylla vardagen. Thekla Knös och romantikens Uppsala* (Lund 1993) kirjallisuusluettelosta löytyy Bratt, Ingar, *Att sjunga fattigdomens lov? Några reflexioner kring en barnskriftserie redigerad av Fredrika Bremer och utgiven av Stockholms fruntimmersförening för barnavård under koleraåren 1853–54*, Litteraturvetenskapliga institutionen, Lunds universitet, december 1984. Kyseessä oleva ”moniste” on ilmeisesti seminaariesitelmä tai jonkinlainen kirjoitelma.

tutkielmassani Bremerin toiminnan julkiseen puoleen. Fredrika Bremer oli aikanaan laajalti tunnettu ja arvostettu henkilö ja hänen sanomisensa ja tekemisensä herättivät huomiota, mistä hän myös itse oli tietoinen. Bremerillä oli näkemyksiä ja ajatuksia ja ennen kaikkea julkisesti esitetyt näkemykset ja julkisuudessa tapahtunut toiminta olivat niitä harkittuja ja tarkoituksellisia keinoja, joiden avulla hän saattoi levittää ajatuksiaan ja toimia tärkeinä pitamiensä asioiden puolesta.

Bremerin hyväntekeväisyystoimintaa käsittelevässä luvussa kerron lyhyesti myös hänen Yhdysvaltoihin vuosina 1849–51 tekemästään ”opintomatkasta”, lähinnä tarkastelemalla hänen tutkielmani aiheen kannalta olennaisia ajatuksiaan ja huomioitaan kolmiosaisessa, noin 1500-sivuisessa matkakertomuksessa *Hemmen i den nya verlden* (1853–1854). Bremerin Amerikan-matka ja hänen siitä kertova matkakertomuksensa ovat kiinnostaneet niin ruotsalaisia kuin amerikkalaisiakin tutkijoita. Tätä tutkimusta tehdessäni olen perehtynyt Laurel Ann Lofsvoldin väitöskirjaan *Fredrika Bremer and the Writing of America* (Lund 1999) sekä Lars Wendeliuksen tutkimukseen *Fredrika Bremers Amerikabild. En studie i Hemmen i den nya verlden* (1985). Lofsvoldin tutkimuksen kohteena on Bremerin matkakertomus ja hän pyrkii osoittamaan, että Fredrika Bremer sekä loi että tarkkaili ”uutta maailmaa” ja että amerikkalaisilla kirjailijoilla ja heidän teoksillaan oli siinä tärkeä osa. Wendelius on tutkinut Bremerin Amerikka-kuvaa ja hänen reaktioitaan amerikkalaiseen yhteiskuntaan aikalais- ja vanhemman Amerikka-kirjallisuuden ja -keskustelun taustaa vasten sekä hänen poliittisia ja moraalisia arvioitaan.

Fredrika Bremeristä on luonnollisesti kirjoitettu useita erilaisia elämäkertoja. Vanhemmista elämäkertoista merkittävimmät ovat Adlersparren ja Leijonhufvudin vuonna 1896 ilmestynyt kaksiosainen elämäkerta sekä Ellen Klemanin vuonna 1925 ilmestynyt elämäkerta. Sekä Adlersparre ja Leijonhufvud että Kleman ovat käyttäneet alkuperäislähteitä. (Sophie Adlersparre oli Fredrika Bremerin henkilökohtainen tuttava.) Klemanin tutkimuksen erityisansio on, että hän on selvittänyt Bremerin sukutaustoja ja perheen elämää Suomessa. 2000-luvulla ilmestyneistä Fredrika Bremer -elämäkertoista merkittävin on kirjallisuuden-tutkija Carina Burmanin teos *Bremer. En biografi* (2001), jonka lukuja useampi Bremer-tutkija on käsikirjoitusvaiheessa lukenut ja kommentoinut.

Aloitin tutkielmani kertomalla Fredrika Bremerin omasta kasvatuksesta ja omista lapsuuskokemuksistaan. Luvussa 2.2 kirjoitan perheestä ja tyttöjen kasvatuksesta Ruotsissa

Bremerin aikana tuodakseni esille niitä seikkoja ja olosuhteita, joita Bremer romaaneissaan käsitteli. Luvussa III tarkastelen lastenkasvatusta Bremerin 1830- ja 1840-lukujen romaaneissa¹⁵. IV luvun aiheena on Bremerin julkinen hyväntekeväisyystoiminta lasten hyväksi. Ajallisesti tämä Bremerin filantrooppinen toiminta keskittyi 1840-, 50- ja 60-luvuille. Luku V käsittelee lastenkirjallisuutta, selvitän siinä Bremerin pyrkimyksiä luoda laadukasta lukemista myös köyhille lapsille. Tähän toimintaan hän ryhtyi 1850-luvulla.

¹⁵ Bremerin kahta viimeistä, 1850-luvulla ilmestynyttä romaania käsittelen niiden sisällön vuoksi muussa yhteydessä, toista luvussa 2.1 ja toista luvussa 4.2.

II OMAT KOKEMUKSET LÄHTÖKOHTANA

2.1 Fredrika Bremerin oma lapsuus ja siitä ”toipuminen”

Fredrika Bremer syntyi rikkaaseen porvarisperheeseen. Fredrikan Västeråsissa syntynyt isoisä Jakob Bremer (1711–1785) muutti vuonna 1727 Turkuun, jossa hän kokosi huomattavan omaisuuden menestyvänä kauppiana, laivanvarustajana ja teollisuudenharjoittajana. Sekä Jakob Bremer että hänen toinen vaimonsa, Fredrikan isoäiti Ulrica Fredrica Salenius (1746–1798), olivat Turussa tunnettuja avokätisestä hyväntekeväisyydestään.¹⁶ Fredrikan isä, Carl Fredrik Bremer (1770–1830), opiskeli yliopistossa Göttingenissä sekä kauppakorkeakoulussa Hampurissa. Hän kärsi jonkinlaisista mielenterveysongelmista. Vuonna 1799 hän solmi avioliiton virkamiesperheen tyttären Birgitta Charlotta Hollströmin (1777–1855) kanssa, joka ei ollut varakas, mutta herätti kauneudellaan ja olemuksellaan huomiota ja ihailua seurapiireissä. Avioliittonsa ensimmäisinä vuosina he asuivat kesäisin Tuorlan tilalla Piikkiössä ja talvisin tuomiokirkon läheisyydessä Turussa.¹⁷

”Jag föddes i Åbo, (vid Auras strand) 1801 en Augusti Morgon, just som Domkyrkans klockor ringde 4.”¹⁸ Fredrika Bremer kirjoittaa näin yhdessä neljästä omaelämäkerrastaan, jotka kaikki ovat vain muutaman sivun pituisia. Fredrika Bremerin lapsuutta koskevaa lähdemateriaalia on olemassa niukasti. Yksityiskohtaisinta tietoa löytyy Fredrikan sisaren Charlotten sisarestaan kirjoittamasta elämäkerrasta, jonka hän julkaisi pari vuotta Fredrikan kuoleman jälkeen vuonna 1868. Samassa teoksessa¹⁹ hän julkaisi myös Fredrikan vuonna 1831 kirjoittaman omaelämäkerran, jossa Fredrika käsittelee lapsuuttaan. Charlotte ei ole kuitenkaan julkaissut Fredrikan omaelämäkerta sellaisenaan, vaan hän mainitsee poistaneensa tekstistä muutamia kohtia²⁰. Vuoden 1831 omaelämäkerran käsikirjoitus on hävinnyt. Eva Hættner Aureliuksen mukaan Charlotte ja hänen miehensä todennäköisesti tuhosivat sen samalla kun he tuhosivat muitakin Fredrikan papereita. Tutkijat, jotka ovat voineet verrata muita Bremerin alkuperäisiä tekstejä Charlotten julkaisemiin versioihin, ovat

¹⁶ Adlersparre & Leijonhufvud I, s. 1–2; Bremer (Quiding), Charlotte, s. 4; Burman, s. 11; Kleman, s. 9–14.

¹⁷ Adlersparre & Leijonhufvud I, s. 2–5; Burman, s. 11–12; Kleman, s. 17–24, 32–34.

¹⁸ Kirje Peter Wieselgrenille 25.5.1856. Johanson & Kleman III, s. 451. Tämä Wieselgrenille lähetetty omaelämäkerta oli tarkoitettu julkaistavaksi teoksessa *Svenskt Biografiskt Lexikon*.

¹⁹ Bremer, Fredrika, *Sjelfbiografiska anteckningar, bref och efterlemnade skrifter; jemte en teckning af hennes lefnad och persinlighet*, utg. af Ch[arlotte] B[reme]r, 1–2. Abr. Bohlin, Örebro 1868.

²⁰ Bremer (Quiding), Charlotte, s. 3.

havainneet, että Charlotte on ollut taipuvainen sensuroimaan asioita, joita hän on pitänyt epäsovinnaisina.²¹ Sisarestaan kirjoittaman elämäkerran esipuheessa hän pahoittelee sitä, että joutuu paljastamaan perheen sisäisiä epäkohtia, vaikka kodin pitäisi aina olla rauhoitettu kutsumattomien silmien katseilta. Charlotte toteaa, ettei Fredrika Bremerin elämästä kuitenkaan mitenkään voida kirjoittaa totuudenmukaisesti mainitsematta näitä epäkohtia, jotka ratkaisevalla tavalla vaikuttivat siihen, millainen Fredrikasta tuli ihmisenä ja kirjailijana.²²

Fredrika Bremer syntyi siis Turussa, ja hänen kummejaan olivat muun muassa Henrik Gabriel Porthan sekä Jacob Tengström.²³ Bremerit muuttivat Turusta Tukholmaan vuonna 1804. Seuraavana vuonna Carl Fredric Bremer osti perheelleen kesäasunnoksi Årstan linnan, joka sijaitsee noin 30 kilometrin päässä Tukholmasta.²⁴ Fredrikalla, joka oli perheen toiseksi vanhin lapsi, oli neljä sisarta ja kaksi veljeä.²⁵ Ellen Klemanin sanoin elämää Bremerin perheen kodissa hallitsi ”perheenisän despoottinen pedanttisuus”.²⁶ Carl Fredrik Bremer vilkuili jatkuvasti kelloaan, sillä hän oli erittäin tarkka siitä, että kaikki tapahtui täsmälleen määrättyllä kellonlyömällä.²⁷ Ulrika Kärnborg toteaa, että kuinka tahansa asiaa tarkastellaan, on Carl Fredrik Bremer jopa 1800-luvun alun mittapuun mukaan ollut kodissaan tyranni.²⁸ Hän ei luonut Ruotsissa mitään uraa, vaan elätti perheensä sen varallisuuden turvin, minkä hän sai myytyään Suomessa olleen omaisuutensa.²⁹

Fredrika Bremerin äidillä oli kolme lastenkasvatusta koskevaa periaatetta: 1. Lasten tuli kasvaa tietämättöminä kaikesta pahasta. 2. Lasten tuli oppia (hankkia tietoa) niin paljon kuin mahdollista. 3. Lasten tuli syödä niin vähän kuin mahdollista. Charlotte Bremerin mukaan ensimmäisen periaatteen perustana oli heidän äitinsä vakuuttuneisuus siitä, että jos paha pysyy lapsille tuntemattomana, lapset saavat viattoman luonteenlaadun ja tottuvat puhtauden ilmapiiriin, millä voi olla hyvää tekevä vaikutus heidän koko kehitykseensä. Tämän tavoitteen

²¹ Hættner Aurelius, s. 304.

²² Bremer (Quiding), Charlotte, s. 2–3.

²³ Kleman, s. 35. Henrik Gabriel Porthan (1739–1804) ”Suomen historiantutkimuksen isä”, toimi Turun yliopiston kirjastonhoitajana ja myöhemmin kaunopuheisuuden professorina. Väitöskirjassaan *De poesi Fennica* selvitti urauurtavalla tavalla suom. kansanrunoutta. Jacob Tengström (1755–1832) historioitsija, teologian professori Turun yliopistossa v:sta 1790, Turun hiippakunnan piispa v:sta 1803, arkkipiispa v:sta 1817.

²⁴ Bremer (Quiding), Charlotte, s. 4.

²⁵ Charlotte (1800–1876), Hedda (1803–1837), Claes (1804–1839), Sophie (1805–1819), Agathe (1808–1851) ja August (1810–1832).

²⁶ Kleman, s. 40.

²⁷ Bremer (Quiding), Charlotte, s. 8.

²⁸ Kärnborg, s. 20–21.

²⁹ Burman, s. 14.

saavuttamiseksi Bremerin perheen lapset eivät saaneet olla vanhempiensa vieraiden seurassa salongissa kuin korkeintaan pienen hetken, jotta he eivät kuulisi mitään, mitä heidän viattomien korviensa ei pitäisi kuulla. Heitä oli myös ankarasti kielletty puhumasta muun palvelusväen kuin lastenhoitajansa Lenan kanssa.³⁰

Lapsista, jotka saivat syödä liian paljon, tuli Fredrika Bremerin äidin käsityksen mukaan tyhmiä ja hitaita oppimaan. Lisäksi hän kammoksui vahvoja, pitkiä ja paksuja naisia. Hän toivoi tyttäristään romaanien sankarittarien kaltaisia. Bremerin perheen lapset kärsivät näläntunteesta päivittäin, sillä he saivat syödä itsensä kylläisiksi vain kerran päivässä – kello 14 tarjotulla päivällisellä. Tuolloin he saivat syödä neljästä tai viidestä tarjolla olleesta ruokalajista kolmea. Aamulla kello kahdeksan aikaan heille annettiin pieni lautasellinen kylmää maitoa sekä pieni pala näkkileipää. Teeaikaan kello 18 lapset saattoivat toisinaan saada korpun. Kello 20 he saivat pienen lasillisen kylmää maitoa sekä palan näkkileipää.³¹

Charlotte Bremer kirjoitti 1860-luvun lopulla, että ”siihen aikaan kun Fredrika ja minä kasvoimme, ei vanhempien ja lasten välinen suhde ollut samanlainen kuin nykyään. Ankarat vanhemmat ovat nykyään poikkeus; siihen aikaan he olivat yleensä ankaria ja lapset tunsivat heitä kohtaan enemmän pelkoa kuin rakkautta ja luottamusta.”³² Bremerin perheen lapset juoksivat usein piiloon kotiopettajattarensa tai lastenhoitajansa huoneeseen, kun he kuulivat vanhempiensa äänen heidän tullessaan kotiin. Lasten ollessa aivan pieniä heitä hoiti perheen mukana Turusta Tukholmaan muuttanut suomalainen lastenhoitaja Lena. Fredrikan ja Charlotten ollessa noin viisi- ja kuusivuotiaat perheeseen tuli kotiopettajattareksi Sara Eleonora Frumerie, ”Bonne Amie”, joka huolehti tytöistä siitä eteenpäin. ”Bonne Amie” oli tytöille hyvin tärkeä ja läheinen henkilö, jonka puoleen he kääntyivät kaikkine huolineen.³³

Bremerin perheen lapset tapasivat pienenä vanhempiaan tavallisesti harvoin muutoin kuin määrättyinä kellonaikoina. Kello kahdeksan aamulla, ennen kuin lapset saivat aamupalaa,

³⁰ Bremer (Quiding), Charlotte, s. 6–7.

³¹ Ibid., s. 7–8.

³² Ibid., s. 5. ”Vid den tid, då Fredrika och jag växte upp, var icke samma förhållande emellan föräldrar och barn, såsom nu. Stränga föräldrar höra nu till undantagen; den tiden voro de i allmänhet stränga, och barnen hade för dem mera rädsla, än kärlek och förtroende.”

³³ Ibid., s. 5.

heidän piti käydä tervehtimässä vanhempiaan ja toivottaa heille hyvää huomenta. He menivät ensin rouva Bremerin luo, joka istui kahvipöytänsä vieressä salongissa ja tarkkaili huolellisesti lasten kulkua ovelta hänen luokseen. Jos kävely oli sujunut huonosti, piti kyseisen lapsen mennä takaisin ovelle ja suorittaa kävely uudestaan. Kävelyn jälkeen tyttöjen piti niiaa äidille ja suudella hänen kättään. Jos niiaus sujui huonosti, piti se suorittaa uudelleen. Väitöskirjan aiheesta *Catrines intressanta blekhet. Unga kvinnors möten med de nya kärlekskraven 1750–1830* (1998) tehneen Eva Lis Bjurmanin mukaan tämälantainen kurinalainen toiminta ei ollut säännönmukainen käytäntö, vaikkakaan tyttöjen kehonliikkeiden hallinnan harjoittaminen ei ollut rouva Bremerin erityinen päähänpisto³⁴. Äidin tervehtimisen jälkeen tytöt kävivät niiaamassa isälleen.³⁵

Fredrika Bremer kirjoittaa rakastaneensa äitiään ja halunneensa – enemmän kuin mitään muuta – miellyttää häntä. Hän kuitenkin epäonnistui yrityksessään täydellisesti. Sekä Fredrika että Charlotte kertovat, miten Fredrika ei koskaan osannut kävellä, seisoa, istua tai niiaa äidin mielen mukaan. Myöskään Fredrikan ulkonäkö ei miellyttänyt hänen kaunista äitiään. Fredrikalla oli suuri nenä, josta Charlotten mukaan ei varmaankaan koskaan olisi tullut niin suurta, ellei Fredrika olisi kaikin mahdollisin keinoin yrittänyt muotoilla nenästä mieleistään. Äiti oli huomauttanut Fredrikalle monta kertaa hänen matalasta otsastaan, ja niinpä Fredrika teki otsastaan korkeamman ensin leikkaamalla otsahiuksensa ja myöhemmin nypymällä ne pois. 7–10 vuoden ikäisenä Fredrika Bremer alkoi heittää takkaan erilaisia esineitä, kuten nenäliinoja, kaulaliinoja ja sukkia sekä nuorempien sisarustensa yömyssyjä. Hän joutui palvelusväen valitusten johdosta äitinsä kuulusteluun ja tunnusti heti tekonsa. Kielloista ja nuhteista huolimatta hän toisti teon monta kertaa. Hän myös ”varasti” esillä olleita saksia ja veitsiä. Saksilla hän leikkasi paloja muun muassa verhoista ja omista vaatteistaan. Veitsillä hän leikkasi nukkejaan tutkiakseen, mitä niiden sisältä löytyy. Lisäksi hän rikkoi erinäisiä särkyviä esineitä.³⁶

Vaikka perheen kesäpaikka Årsta sijaitsi vain noin 30 kilometrin päässä Tukholmasta, Bremerit elivät siellä syrjäistä elämää, sillä isä ei halunnut tavata vieraita maalla. Mutta lapset viihtyivät maalla, sillä heillä oli siellä lupa leikkiä ja liikkua ulkona oppituntiensa lomansa. Talvisin Tukholmassa lapset saivat mennä ulos vain harvoin ja tuolloinkin ulkoilu tarkoitti

³⁴ Bjurman 1998, s. 216–217.

³⁵ Bremer (Quiding), Charlotte, s. 5–6.

³⁶ Ibid., s. 5, 12–13, 18; ”Sjelfbiografiska anteckningar”, teoksessa Bremer 1868, 1:94.

sitä, että heidän isänsä kuljetti heitä aina samaa reittiä hienostokortteleiden läpi umpinaisessa reessä, josta yksi ikkuna oli avattu. Sisällä he palelivat, sillä heidän äitinsä mielestä kevyt pukeutuminen, joka jätti kaulan ja käsivarret paljaiksi, oli terveellistä. Eräänä talvena Fredrika ja Charlotte tunsivat erityisen suurta halua päästä välillä ulos liikkumaan ja he päättivät pyytää lupaa käydä ulkoilemassa pari kertaa viikossa. Äiti vastasi, että jos tytöt tarvitsevat liikuntaa, he voivat mennä tuolin taakse seisomaan, pitää kiinni selkänojasta ja hyppiä. Charlotte, joka muutenkin oli sopeutuvaisempi kuin Fredrika, otti hyppimisen tavakseen ja totesi sen tehneen itselleen hyvää muun liikunnan puutteessa. Fredrika sen sijaan ei hyppimisestä innostunut.³⁷

Tiedonhaluisena lapsena Fredrika Bremer esitti alituisesti kysymyksiä (Hvarföre?), mutta ei saanut toivomiaan vastauksia, sillä kaikki väsyivät hänen kysymystulvaansa. Fredrika sai usein nuhteita, erityisesti kesäisin maalla, jolloin hän ulkona liikkueensa jatkuvasti hävittä nenäliinojaan, hanskojaan ja sukkanauhojaan, hänen vaatteensa repeytyivät tai hän tuli myöhässä päivälliselle. Hän olisi halunnut olla vanhemmilleen mieliksi, mutta ei kovasta yrityksestä huolimatta pystynyt muistamaan hänelle annettuja määräyksiä, vaikka hän muistikin helposti kaiken, mitä hänen piti oppia. Äiti oli tämän vuoksi ankara Fredrikaa kohtaan. Fredrika sai moitteita myös itsepäisyytensä johdosta sekä annettuaan nenäkkäitä vastauksia, mikä sai hänen isänsä kiivastumaan. Charlotte Bremerin mukaan Fredrika sai niin paljon moitteita myös pikkuseikoista, että se aiheutti hänessä joskus katkeroitumista. Fredrika Bremer itse kirjoittaa, ettei hänen lapsuudessaan kukaan osannut käsitellä ja ohjata häntä hänen luonteensa vaatimusten mukaisesti. Hänet yritettiin nujertaa ankaruudella, tai hänen ajatuksensa ja tunteensa saatettiin naurunalaisiksi. Bremer sanoo olleensa varhaisessa nuoruudessaan melko onneton. Hän kertoo myös suunnitelleensa itsetuhoisia tekoja saadakseen äitinsä katumaan ankaruuttaan.³⁸

Bremerin perheen tyttäret saivat huolellisen ja perusteellisen koulutuksen. Suomesta perheen mukana Ruotsiin muuttanut talousmamselli, Louise Synnerberg, opetti tytöt lukemaan ruotsia. Tämän jälkeen he opiskelivat ranskaa, englantia, saksaa ja italiaa sekä historiaa, maantietoa, pianonsoittoa, laulua, sävellystä ja piirtämistä. Lisäksi he saivat tanssitunteja ja opettelivat tekemään käsitöitä. Tyttöjen tentaattorina toimi heidän isänsä nuoruudenaikainen ystävä,

³⁷ Bremer (Quiding), Charlotte, s. 10, 12, 25, 33–34, 37.

³⁸ ”Sjelfbiografiska anteckningar”, teoksessa Bremer 1868, 1:93–94; Bremer (Quiding), Charlotte, s. 18–19.

Oulussa syntynyt piispa ja runoilija Frans Michael Franzén (1772–1847).³⁹ Koulutuksen loppusalaus oli perheen vuosina 1821–22 tekemä Saksaan, Sveitsiin, Ranskaan ja Alankomaihin suuntautunut matka, jonka aikana tyttöjen kasvatus viimeisteltiin Pariisissa, jossa he ottivat laulu-, piano-, piirustus- ja maalaustunteja eteviltä opettajilta sekä kävivät tanssiaisissa, teatteriesityksissä, gallerioissa ja museoissa.⁴⁰

Matkan jälkeen Bremer oli muutaman vuoden ajan erittäin masentunut. Lopullisesti hän löysi suunnan elämälleen oikeastaan vasta isänsä kuoleman jälkeen talvella 1830–31, jolloin hän englantilaisen Frances Lewinin välityksellä tutustui Jeremy Benthamin (1748–1832) teoksiin. Bremer on kirjoittanut, että ”Bentham gaf mig i Utilitetsprincipen ett nytt ljus”. Bremer oivalsi, miten hän itseään kehittämällä voi kaikkein eniten olla hyödyksi muille ihmisille ja samalla myös itse tulla onnelliseksi. Tämän johdosta Bremer hylkäsi aikaisemmat suunnitelmansa sairaanhoitajan urasta ja keskittyi tiedon ja ymmärryksen kartuttamiseen sekä kirjailijan tehtäväänsä.⁴¹

Bremer oli kuitenkin kokenut lapsuutensa niin voimakkaan negatiivisena, että hän jatkoi sen käsittelemistä läpi elämänsä, mikä näkyy myös hänen romaaneissaan. Äidilleen Bremer vaikuttaa antaneen anteeksi jossakin vaiheessa. Yhtenä esimerkkinä tästä on kirje Böklinille vuodelta 1835. Kyseisessä kirjeessä Bremer kirjoittaa, että hän toivoisi voivansa pyyhkiä pois äitiänsä koskevat tyytymättömät sanat aiemmin lähettämistään kirjeistä.⁴² Ellen Kleman kirjoittaa Bremer-elämäkerrassaan, että Fredrika Bremerin viimeinen romaani *Fader och dotter* (1858), joka romaanina ei ole mitenkään erinomainen, on kiinnostava todisteena siitä, miten Bremer on janonnut ja kaivannut saada hellyyttä isältä ja antaa sitä tyttärenä. Tämä kaipaus on Klemanin mukaan niin kyseessä olevan romaanin kuin monen muunkin Bremerin kirjan perusta.⁴³ Isä ja tytär on todellakin toistuva aihe Bremerin romaaneissa ja myös esimerkiksi Gunnar Axberger on todennut Bremerin sitä kautta käsitelleen suhdettaan omaan isäänsä. Axberger huomauttaa, ettei Bremer saanut varsinaisesti tehtyä sovintoa isänsä kanssa tämän elinaikana. Hänen tulkintansa mukaan Bremerin romaaneissa esiintyvissä isä–tytär -

³⁹ Bremer (Quiding), Charlotte, s. 4–5, 25–26, 36; Kleman, s. 53–55.

⁴⁰ Adlersparre & Lejonhufvud I, s. 27–31; Kleman, s. 66–68.

⁴¹ ”Sjelfbiografiska anteckningar”, teoksessa Bremer 1868, 1:97–105; Hættner Aurelius, s. 307, 319–321.

⁴² Kirje P. J. Böklinille 10.3.1835. Johanson & Kleman I, s. 330.

⁴³ Kleman, s. 141.

suhteissa onkin enemmän tai vähemmän selkeästi kyse nimenomaan Bremerin välienselvittelystä isänsä kanssa.⁴⁴

Bremerin romaaneista löytyy sekä isiä, joilla on Bremerin oman isän ikäviä ominaisuuksia, että toisaalta ihanneisiä, kuten viimeisen romaanin *Fader och dotter* isä. Bremer kirjoitti kirjan Roomassa runsaassa kuukaudessa ja oli itse tyytyväinen lopputulokseen. Tutkijat eivät kuitenkaan ole arvostaneet teosta ja eniten huomiota se on saanut Gotlannin kuvaajana. (Kirjan tapahtumapaikka on Visby.) Bremer on kirjoittanut, että hän on kuvannut kirjassa isien ja tyttärien välisen suhteen valoisaa puolta, sitä, millaista on, kun asiat ovat niin kuin niiden pitäisi olla.⁴⁵ Kirja kertoo aikuisen tyttären ja tämän lehtori-isän välisestä suhteesta, joten lastenkasvatusta kirjassa ei varsinaisesti käsitellä, mutta kirjan alussa, kun tytär täyttää 21 vuotta, isä ilmoittaa tyttärelleen anoneensa tälle täysi-ikäisyyttä ja kertoo, miten on kasvatuksellaan halunnut valmistaa häntä elämään täysi-ikäisenä. Hän sanoo pitäneensä tytärtään taivaasta annettuna kallisarvoisena lainana. Toisin kuin moni muu isä hän on tytärtään kasvattaessaan ajatellut nimenomaan tytärtään eikä itseään.⁴⁶

Fredrika Bremer käsittelee romaaneissaan perhe-elämää ja perheenjäsenten välisiä suhteita. Oma perhe oli luonnollisesti Bremerille läheisin ja tutuin, mutta vain yksi esimerkki. Seuraavaksi kerronkin lyhyesti hieman yleisemmin niistä olosuhteista, jotka herättivät Bremerissä ajatuksia, joista monet päätyivät hänen romaaneihinsa.

2.2 Perhe ja tyttöjen kasvatusta Ruotsissa keskiluokan muodostuessa

Ruotsi ei ollut 1800-luvun alkupuoliskolla enää yhtä selkeästi sääty-yhteiskunta kuin se oli ollut vielä edellisellä vuosisadalla, vaan yhteiskunta oli muuttumassa sääty-yhteiskunnasta luokkayhteiskunnaksi. 1700-luvulla Ruotsiin oli alkanut muodostua uusi väestöryhmä, keskikerros, jota vähitellen 1790-luvun alusta alkaen alettiin kutsua keskiluokaksi. Keskiluokka muodostui muun muassa kauppaa käyvistä porvaristosta, tehtailijoista ja virkamiehistä sekä akateemisista henkilöistä ja papiston jäsenistä. 1800-luvun kuluessa tämän

⁴⁴ Axberger, s. 77–79, sekä koko luku ”FAR och DOTTER”, s. 77–140.

⁴⁵ Burman, s. 414–415.

⁴⁶ *Fader och dotter*, s. 11–13.

yhteiskuntakerroksen poliittinen, taloudellinen ja kulttuurinen vaikutusvalta ja merkitys kasvoivat.⁴⁷

Teollistuminen sekä kaupanharjoittajien ja virkamiesten määrän lisääntyminen merkitsi työelämän siirtymistä kodin ulkopuolelle. Perhe ei enää ollut tuotannon keskus, kuten maataloudessa ja käsityöaloilla, vaan naiset ja lapset jäivät tuotannon ulkopuolelle ja perheestä tuli ennen kaikkea kulutusyksikkö ja lisääntymisen keskus. Tuotannollisen yhteisyyden puuttuminen näkyi porvarillisessa kulttuurissa ja sukupuoliroolien muutoksena. Porvarillinen sukupuoliroolimalli korosti sukupuolten välisiä eroja. Kun nainen aikaisemmin oli ollut osa samaa tuotantoprosessia miehen kanssa, tuli hänen osakseen keskikerrokseen luettavissa porvarisperheissä erillisistä, itsenäisistä tehtävistä huolehtiminen. Naisen rooli vaimona ja äitinä korostui. Hänen toiminta-alueensa oli koti ja hänen tehtäviinsä kuului lasten synnyttämisen, hoitaminen ja kasvattaminen sekä kodin tekeminen viihtyisäksi paikaksi. Miehen toiminta-alue sitä vastoin oli kodin ulkopuolella ja hänen vastuullaan oli perheen elättäminen.⁴⁸

Eva Lis Bjurman toteaa artikkelissaan ”Fredrika, bildningen och kärleken”, että Fredrika Bremerin päätös jäädä naimattomaksi oli sekä harvinainen että rohkea ratkaisu. Tavallisesti hänen yhteiskuntaluokkaansa eli ylempään keskiluokkaan kuuluneet nuoret naiset eivät pohtineet sitä, menisivätkö he naimisiin vai eivät, vaan sitä, valitsevatko he tulevan aviopuolisonsa tunteiden vai järjen perusteella.⁴⁹ Naimisiin meno merkitsi naisille elätetyksi tulemistä, naimattomaksi jääminen sen sijaan aiheutti usein toimeentulo-ongelmia, sillä työmarkkinat oli Ruotsissa lähes kokonaan suljettu ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluneilta naimattomilta naisilta 1800-luvun puoliväliin saakka. Vaihtoehtona oli oikeastaan vain talousmamsellina tai kotiopettajattarena toimiminen, mutta näihinkin toimiin hakeuduttiin hieman epäröiden, sillä itsensä elättämistä palkkatyöllä ei pidetty hienona.⁵⁰

Työmarkkinat kotitalouden ulkopuolella oli siis muotoiltu niin, että miehille oli avoinna erilaisia toimia laajalla kentällä, kun taas naispuoliselle työvoimalle oli varattu huomattavasti rajatumpi sektori. Tämä kuvastaa aikalaisten käsitystä sukupuolten toiminta-alueista, mutta Eva Helen Ulvros toteaa väitöskirjassaan, että asian voi käsittää myös toisella tavalla.

⁴⁷ Ambjörnsson, s. 33; Bjurman 1998, s. 84–85; Ulvros, s. 19; Widerberg, s. 39.

⁴⁸ Ambjörnsson, s. 44, 46, 48, 51, 85; Frykman & Löfgren, s. 77; Widerberg, s. 41.

⁴⁹ Bjurman 2001, s. 10.

⁵⁰ Ambjörnsson, s. 36; Bjurman 1998, s. 85–86; Ulvros, s. 211–213; Widerberg, s. 40, 47–50.

Nimittäin siten, että miehet muodostivat julkisesti tarkasteltuna yhtenäisen kategorian, jolla oli tietyt sukupuolen mukaan määräytyvät oikeudet ja velvollisuudet, mutta yksityisellä tasolla heidät nähtiin erilaisia taipumuksia omaavina yksilöinä. Naisia sitä vastoin ei julkisesta näkökulmasta määritelty yhtä selkeästi yhdeksi ryhmäksi, sillä naisen asema riippui pitkälti hänen siviilisäädystään, mutta yksityisesti naisia pidettiin yleisesti yhtenäisenä ryhmänä, sillä kaikkien naisten katsottiin soveltuvan ennen kaikkea perheenäideiksi.⁵¹

Kun perheenjäsenet eivät enää muodostaneet työyhteisöä, korostuivat perheen koossapitämisessä muut seikat. Tunnesiteet tulivat tärkeämmiksi, kuten myös vanhemmuus ja sitä myötä lastenkasvatus. Lapsuuteen ja lastenkasvatukseen liittyvät näkemykset muuttuivat, vanhemmille asetettiin suurempia moraalisia vaatimuksia ja yhä suurempi osa heidän ajastaan ja mielenkiinnostaan kohdistui lasten kasvatuksesta huolehtimiseen. Samalla kun vanhempien ja lasten muodostama ydinperhe sai 1800-luvun porvarisperheissä ikään kuin uudenlaisen sisällön myös ydinperhettä tarkoittava sana ”familj” alkoi syrjäyttää käsitettä ”hus”.⁵²

Ottaakseen paikkansa yhteiskunnassa uusi keskiluokka panosti koulutukseen ja sivistykseen. Monet saivat akateemisen koulutuksen kautta viran hallinnossa, sotavoimissa tai yliopistossa. Nämä henkilöt olivat perheiden miespuolisia jälkeläisiä. Koska hyväksi aviopuolisoksi ja äidiksi tuleminen katsottiin olevan naisten varsinainen päämäärä ja tehtävä, ei heillä katsottu olevan suoranaista tarvetta koulutukseen. Naisten koulutusmahdollisuudet olivat 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla Ruotsissa edelleen hyvin rajatut. Lukuopetusta annettiin kotona, usein äidin toimesta. Vuoden 1842 kansakouluasetuksen myötä tytöt ja pojat saivat yhtäläisen oikeuden perusopetukseen. Kansakoulua kävivät kuitenkin aluksi lähinnä alempien kansankerrosten lapset. Aatelis-, pappis- ja porvarisperheiden tyttäret saattoivat saada opetusta poikien kotiopettajilta tai heitä itseään varten palkatuilta kotiopettajattarilta. Kaupungeissa oli lisäksi tytöille tarkoitettuja yksityisiä kouluja, jotka olivat tasoltaan hyvin vaihtelevia. Suurin osa kouluista oli maksullisia ja ne oli tarkoitettu porvariston tyttärille. Tiedon ja oppien sijasta tyttöjen opetuksessa painotettiin kykyjen oppimista.⁵³

Laulaminen, soittaminen, piirtäminen ja tanssitaito kuuluivat kykyihin, joita tyttöjen tuli hallita. Taitoja esiteltiin viihdyttämisen vuoksi, mutta samalla piti näyttää myös viehättävältä.

⁵¹ Ulvros, s. 211–212.

⁵² Ambjörnsson, s. 51, 98; Frykman & Löfgren, s. 77, 87–89; Johannesson, s. 30.

⁵³ Ambjörnsson, s. 39–40; Bjurman 1998, s. 85; Kyle, s. 37; Ulvros, s. 36–37; Widerberg, s. 51.

Tämä asetti tytöille kehonhallintaan liittyviä vaatimuksia koskien ryhtiä, kävelyä ja liikkeitä. Kykyjen harjaannuttaminen liittyi porvarisperheiden tyttärien uuteen, vastuulliseen rooliin. Heistä tuli tärkeitä välikappaleita perheen pyrkiessä ylöspäin kohti parempaa sosiaalista asemaa. Vanhemmat satsasivat hyvän naimakaupan toivossa paljon rahaa ja vaivaa tyttäriensä kasvatukseen.⁵⁴

Kaikki tytöt kasvatettiin siis vaimoiksi ja äideiksi, mutta kaikista ei koskaan sellaisia tullut. Naimattomien naisten lukumäärä lisääntyi, kun väkiluku kasvoi Ruotsissa nopeasti 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja avioitumisaste samanaikaisesti laski, erityisesti aateliston, papiston, aatelittoman säätyläistön ja varakkaan porvariston keskuudessa. Lisäksi aikuisväestön kaikissa ikäryhmissä oli naisenemmistö.⁵⁵

Seuraavassa luvussa III tarkastelen lastenkasvatusta itsekin porvarisperheessä kasvatuksensa saaneen naimattoman Bremerin romaaneissa, joissa hänen oman yhteiskuntaryhmänsä naimattomat naiset näyttävät merkittävää osaa. Tämä luku II toimii johdantona erityisesti seuraavaa lukua varten, sillä tässä luvussa esille tulleet seikat muodostavat sen taustan, jota vasten Bremer kasvatusta romaaneissaan käsittelee.

⁵⁴ Bjurman 1998, s. 213–218, 227.

⁵⁵ Ambjörnsson, s. 35–36; Ulvros, s. 213–214; Widerberg, s. 37, 39.

III LASTENKASVATUS BREMERIN 1830- JA 40-LUKUJEN ROMAANEISSA

3.1 Teckningar utur hvardagslifvet – Kuvauksia jokapäiväisestä elämästä

Fredrika Bremerin ensimmäinen romaani *Famillen H**** ilmestyi kahdessa osassa. Ensimmäinen osa oli mukana lokakuussa 1830 ilmestyneessä vihossa *Teckningar utur hvardagslifvet* II, joka sisälsi romaanin alun lisäksi myös Bremerin novelleja ja runoja. Romaanin jälkimmäinen osa ilmestyi kesäkuussa 1831 *Teckningar utur hvardagslifvet* - ”sarjan” kolmantena osana. Romaani herätti paljon huomiota, aiheutti vilkasta keskustelua ja sekä romaani että sen kirjoittaja saivat osakseen runsaasti kehuja muun muassa sanomalehdissä, minkä lisäksi Ruotsin Akatemia myönsi Bremerille kultaisen mitalin.⁵⁶

*Famillen H****:n ilmestyessä ei romaani kirjallisuuden lajina ollut Ruotsissa vielä vakiinnuttanut asemaansa, vaan se oli ollut lyriikan varjossa. Tilanne muuttui kuitenkin nopeasti 1830-luvun kuluessa. Bremerin romaania *Famillen H**** pidetään ensimmäisenä ruotsalaisena realistisena, porvarillisena romaanina. Tämän tyyllilajin romaaneissa kuvataan oman aikakauden todellisuutta. Romaaneiden kirjoittajat kuuluivat tyypillisesti keskiluokkaan, minkä vuoksi heidän todellisuutensa oli suureksi osaksi porvarillista. Koteihin sijoittuvista, perheiden arkipäivää kuvaavista romaaneista tuli Euroopassa 1700-luvun ja 1800-luvun kuluessa naisten erikoisala. Ennen Bremerin kirjailijanuran alkamista perhe-elämää oli kirjoissaan käsitellyt esimerkiksi englantilainen Jane Austen (1775–1817). Romaaneissa käsiteltiin paljon naisten elämään liittyviä asioita ja lukijakunta koostui suureksi osaksi naisista. Romaanit eivät olleet pelkästään viihdykkeitä, vaan niiden voidaan sanoa toimineen samalla myös avioliittoneuvojina, kasvatuskäsikirjoina ja niin edelleen. Romaani oli väline, joka antoi naisille mahdollisuuden tuoda esille erilaisia ajatuksiaan ja näkemyksiään.⁵⁷

⁵⁶ Adlersparre & Lejonhufvud I, s. 51–52, 59; Burman, s. 66–75.

⁵⁷ Arping, s. 31; Holm, s. 13–14, 21, 32–34, 40; Larsson, s. 320; Lönnroth, s. 70; Olsson & Algulin, s. 229, 246.

Bremerin tunnettuja kollegoita ja kilpailijoita Ruotsissa olivat Sophie von Knorring (1797–1848), Emilie Flygare-Carlén (1807–1892) sekä Carl Jonas Love Almqvist (1793–1866).⁵⁸ Bremerin romaanit eivät kuitenkaan puhutelleet ainoastaan ruotsalaisia, vaan hän saavutti mainetta myös ulkomailla. Bremerin tuotantoa käännettiin ainakin tanskaksi, saksaksi, englanniksi, hollanniksi, ranskaksi, italiaksi, puolaksi ja venäjäksi.⁵⁹ Euroopan lisäksi Bremerin romaaneja julkaistiin myös Yhdysvalloissa, jossa Bremer oli kuuluisuus, kun hän saapui sinne itse vuonna 1849. Perheromaaneita luettiin Amerikassa innokkaasti koko 1800-luvun ajan. Suosittuja amerikkalaisia naiskirjailijoita olivat muun muassa Lydia Maria Child (1802–1880) ja Catharine Maria Sedgwick (1789–1867), jotka kummatkin Bremer tapasi matkansa aikana, sekä Harriet Beecher Stowe ja Margaret Fuller (1810–1850), radikaali feministi, joka kuoli laivaonnettomuudessa paluumatkalla Italiasta Bremerin Amerikanvierailun aikana.⁶⁰

Romaania *Famillen H**** pidetään siis Ruotsin ensimmäisenä realistisena, porvarillisena romaanina. Perhe H*** ei kuitenkaan sijoitu varsinaisesti keskiluokkaan vaan yläluokkaan. Perheen muodostavat eversti-isä ja äiti, joilla on kolme tytärtä ja kolme poikaa. Talouteen kuuluvat lisäksi everstin sokea veljentytär, kotiopettaja ja palvelusväkeä sekä mamselli, husrådinnan Beata Hvardagslag, joka asuu perheessä tilapäisesti ja on kirjan kertoja. Kahta nuorinta poikaa lukuun ottamatta perheen lapset ovat joko hieman alle tai hieman yli 20-vuotiaita, veljentytär ilmeisesti noin 30-vuotias.⁶¹ Keskeisessä osassa romaanissa ovat vanhempien lasten rakkaussuhteet. Iältään ehkä jonkin verran alle 10-vuotiaat pojat jäävät taka-alalle, eikä lastenkasvatus kuulu kirjan varsinaisiin aiheisiin. Perheen isä saa kuitenkin kirjassa kehuja isänrakkaudesta ja siihen liittyvästä huomaavaisesta huolenpidosta, jota hän on osoittanut nuorinta tytärtään, sairaalloista ja ruumiillisesti vammaista Helenaa kohtaan. Kertoja puhutteli ajatuksissaan kaikkia perheenisiä ja kysyi, miksi niin harva tässä suhteessa muistutti romaanin perheen isää.⁶²

Myös Bremerin toinen romaani, vuonna 1834 ilmestynyt *Presidentens döttrar*, oli menestys. Carina Burman mainitsee, että *Presidentens döttrar* on yksi ensimmäisistä kotiopettajatarromaneista. Tunnetuin tämän lajin edustaja on englantilaisen Charlotte

⁵⁸ Burman, s. 189, 191; Holm, s. 18; Qvist, s. 39.

⁵⁹ Burman, s. 203–205; Kleman, s. 138–139.

⁶⁰ Claréus, s. 131–139; Kleman, s. 138–139.

⁶¹ *Familjen H****, s. 7–15.

⁶² *Ibid.*, s. 10–11, 22–23.

Brontën (1816–1855) *Jane Eyre*, suomeksi *Kotiopettajattaren romaani*, joka ilmestyi kymmenisen vuotta myöhemmin vuonna 1847.⁶³ *Presidentens döttrar* sisältää muun muassa rakkaussuhteita ja Tukholman seurapiirielämää. Presidentti on korkea valtion virkamies, jolla on neljä tytärtä, iältään 20-, 17-, 5- ja 5-vuotiaat. Perheen äiti on kuollut äskettäin, minkä vuoksi perheeseen saapuu kirjan kertojana toimiva mamselli Rönqvist, jonka tehtävä on vastata jatkossa tyttöjen, lähinnä 5-vuotiaiden kaksostyttöjen kasvatuksesta. Kaksostytöt Nina ja Mina sekä varsinainen lastenkasvatus saavat kuitenkin kirjassa melko vähän tilaa, sillä pääosassa on vanhimman tyttären, Edlan, kasvatus ja sitä myötä yleisesti tyttöjen ja etenkin nuorten naisten kasvatusta koskeva keskustelu. Mamselli Rönqvist tuo kirjassa esiin Fredrika Bremerin omia näkemyksiä.

Mamselli Rönqvist ja presidentti eivät ole yhtä mieltä siitä, mihin tyttöjen kasvatuksen tulisi tähdätä, ja he keskustelevat ja väittelevät asiasta sen johdosta kirjassa moneen otteeseen. Bremer on selkeästi halunnut lukijoiden kiinnittävän huomiota asiaan, sillä kirja alkaa presidentin puheenvuorolla, jossa hän antaa taloon juuri saapuneelle mamsellille tyttäriensä kasvatukseen liittyviä ohjeita. Presidentti sanoo muun muassa haluavansa tyttäristään tulevan yksinkertaisia ja järkeviä, hyviä vaimoja ja äitejä, ei mitään taitureita tai oppineita, ylpeitä ja pedanttisia naisia. Naimattomien naisten määrän jatkuvan lisääntymisen ollessa Ruotsissa kirjan ilmestymisen aikaan huomattava ongelma mamselli puolestaan tähdentää, että tyttöjä kasvatettaessa olisi syytä ottaa huomioon, ettei kaikista tytöistä tule myöhemmin vaimoja ja äitejä.⁶⁴

Perheen 5-vuotiaat kaksostytöt saavat kirjassa vapaasti leikkiä ja toteuttaa itseään, eikä heitä tavallisesti moitita, vaikka he aiheuttavat erilaisilla päänäpistöillään kaikenlaista vahinkoa ja tuhoa talossa. Ainoastaan silloin, kun he sytyttävät tulipalon, joka olisi voinut aiheuttaa koko talon palamisen, he saavat nuhteita ja joutuvat rangaistukseksi menemään nukkumaan ilman iltapalaa.⁶⁵ Kahden vanhimman tyttären kasvatus on jo saatu lähes päätökseen, mutta presidentti haluaa heidän edelleen tekevän tiettyjä, määrättyjä puuhia tiettyinä aikoina päivässä, kuten he olivat lapsinakin tehneet. Mamselli Rönqvist huomauttaa, ettei näitä puuhia sovitettu mitenkään tyttöjen erilaisten taipumusten ja halujen mukaan, vaan ne seurasivat orjallisesti muodinmukaista järjestystä. Mamsellin mukaan erityisesti Ruotsissa

⁶³ Burman, s. 107, 113–114.

⁶⁴ *Presidentens döttrar*, mm. s. 3–4, 59, 130, 136.

⁶⁵ *Ibid.*, mm. s. 56, 74–75.

kasvatus kehitti edelleen vain vähän yksilöllisyyttä naisten kohdalla ja perheiden tyttäret ikään kuin valettiin samaan muottiin.⁶⁶

Romaanissa *Presidentens döttrar* olevien keskustelujen perusteella lasten kasvatuksen tulee tähdätä siihen, että lapsista saadaan tulemaan esille heidän yksilölliset taipumuksensa. Pienten lasten kohdalla nämä taipumukset ovat vielä nukuksissa ja sen vuoksi, niiden herättämiseksi, onkin tärkeää, että lapset saavat monipuolista harjoitusta ja kehittävät kaikenlaisia ominaisuuksia ja taitoja itsessään. Tällä tavoin saadaan esille lasten yksilölliset taipumukset ja kyvyt. Tämän jälkeen heidän pitäisi saada keskittyä nimenomaan niiden kehittämiseen – sillä edellytyksellä että ne ovat hyviä ominaisuuksia – vaikka muita kykyjä ei täysin unohdettaisikaan. Jos ihmiseltä evätään mahdollisuus omien taipumusten, kykyjen ja mieltymysten mukaiseen toimintaan, saattaa seurauksena olla hyvin onneton elämä.⁶⁷

Vuonna 1835 ilmestynyt *Nina* kertoo presidentin perheestä 14 vuotta myöhemmin. Päähenkilöitä ovat perheen vanhin tytär Edla sekä Nina, toinen kaksostytöistä. Kirjassa kerrotaan Edlan ja Ninan välisestä suhteesta sekä Ninan rakkaussuhteista. Romaani sisältää melko paljon uskonnollista ja filosofista pohdintaa, jonka aikalaiset kokivat vaikeasti sulateltavaksi ja lehtien kirja-arvosteluissa teos sai osakseen kritiikkiä⁶⁸. Kahden romaanin tapahtumien välillä olleiden 14 vuoden aikana perheessä oli tapahtunut joitakin muutoksia. Ninan kaksoissisar Mina oli kuollut 7-vuotiaana ja mamselli Rönqvist oli muuttanut perheen toiseksi vanhimman tyttären, Adelaiden, luokse, joka oli saanut kahdeksan lasta.

Adelaiden perhettä kuvataan kirjassa vain lyhyesti, mutta kuvausta voidaan luonnehtia tyypilliseksi Bremerin ihanneperheen kuvaukseksi. Adelaiden kerrotaan imettäneen kaikkia lapsiaan, hän on myös hellinyt heitä, leikkinyt heidän kanssaan ja opettanut heidät laulamaan ja lukemaan. Lisäksi hän on opettanut heitä rakastamaan aurinkoa, iloa ja Jumalaa sekä uskomaan isäänsä Alarikiin, joka palvoi vaimoaan ja osallistui lastensa kasvatukseen.⁶⁹ Romanissa esiintyy myös yksinhuoltajaisä, paroni, joka oli ottanut vastuulleen sisarentyttäreensä pojasta huolehtimisen. Pojan kasvatusta sivutaan kirjassa, mutta eniten hän saa huomiota sen vuoksi, että romaanin muita henkilöitä pohdituttaa hänen alkuperänsä.⁷⁰

⁶⁶ *Presidentens döttrar*, s. 4, 55–56.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 56, 75–76, 128–133.

⁶⁸ Burman, s. 128–136.

⁶⁹ *Nina*, s. 40–41.

⁷⁰ *Nina*, mm. s. 49–50, 159, 163–164, 190–192, 275.

”Kaikki ihmiset puhuvat nykyään kasvatuksesta, miksi en siis myös minä? – nimittäin Ninan.” Näin kysyy kirjan kertoja.⁷¹ Nina vaipui syvään masennukseen kaksoissisarensa kuoleman jälkeen ja kirjassa kerrotaan siitä, miten Edla oli pitänyt hänestä huolta, herättänyt hänet masennuksesta, kasvattanut hänet ja toiminut hänen äitinään. Ninan ja Edlan tarina on kuitenkin hyvin erikoislaatuinen ja monimutkainen, eikä siitä mielestäni ole tarkoituksenmukaista pyrkiä erittelemään mitään yleispäteviä kasvatukseen liittyviä näkemyksiä, muuten kuin siinä mielessä, että Edla on yksi esimerkki Bremerin usein esille tuomasta seikasta, että myös sellaiset naiset, joilla ei ole omia biologisia lapsia, voivat toimia äiteinä ja heillä voi olla merkittävä rooli kasvattajina.

Edla ja Nina ovat lisäksi hyvä esimerkki ulkonäön merkityksestä Bremerin romaaneissa. Bremer korostaa sekä Ninan kauneutta että Edlan rumuutta. Ninan avioituminen on itsestään selvä asia, Edla puolestaan haluaa vaimon rooliin valmistautumisen sijasta opiskella. Lastenkasvatukseen ulkonäöstä aiheutuvat erilaisuudet liittyvät siten, että lasten yksilöllistä kasvatusta voimakkaasti korostanut Bremer näyttää ajatelleen, että myös lapsen ulkonäkö on seikka, joka tulee ottaa huomioon jo pienen lapsen kasvatuksessa. Erityisesti tämä tarkoitti sitä, että ruman rooliin pitää valmistaa jo lapsesta saakka. Ei ole kovinkaan vaikea päätellä, että tällaisen ajattelun taustalla olivat Bremerin omaan ulkonäköönsä liittyvät kokemukset. Fredrika Bremerillä ei ymmärtääkseni ollut erityisemmin kokemusta lasten kasvattamisesta. Hänellä itsellään ei ollut lapsia ja hänen sisaristaankin vain yksi (Charlotte) avioitui, eikä hänkään saanut lapsia⁷². Kuten jo näistä ensimmäisistä romaaneista voidaan nähdä, käsitellessään kasvatukseen liittyviä kysymyksiä romaaneissaan Bremerin lähtökohtana ovatkin toisaalta hänen omat lapsuuskokemuksensa sekä toisaalta hänen yhteiskunnalliset, naisen asemaan liittyvät näkemyksensä. Bremerin omat lapsuuskokemukset eivät näy hänen romaaneissaan pelkästään esimerkkeinä omakohtaisista ikävistä muistoista, vaan ne antavat hänelle myös syyn kirjoittaa siitä, miten asiat voisivat tai miten asioiden tulisi olla.

⁷¹ *Nina*, s. 38. ”Alla menniskor tala nu för tiden om uppfostran, hvarföre icke äfven jag? – nämligen om Ninas.”

⁷² *Burman*, s. 505.

3.2 Grannarne ja Hemmet sekä 1840-luvun romaanit

Vuonna 1837 ilmestynyt romaani *Grannarne* oli Fredrika Bremerin suurin kansainvälinen menestys ja kirjan myötä hänestä tuli kansainvälisesti merkittävä kirjailija. *Grannarne* ilmestyi ulkomailla yli 50 painoksena.⁷³ Carina Burman toteaa, että se, kuinka menestyksekkäs ja yleisesti luettu *Grannarne* oli, käy ilmi Elizabeth Gaskellin (1810–1865) Charlotte Brontëstä kirjoittamasta elämäkerrasta⁷⁴. Kirjassa Gaskell referoi hänen ja Brontë'n välistä keskustelua, jossa Brontë sanoi pelkäävänsä, että kaikki luulevat hänen kopioineen romaanihenkilönsä Jane Eyren Bremerin romaanin kertojasta Fransiskasta.⁷⁵ Myös Ruotsissa romaani sai hyvän vastaanoton ja palautti Bremerin maineen vähän vähemmän suosiota osakseen saaneen *Ninan* jälkeen. Monet ovat pitäneet *Grannarne*a Bremerin parhaana romaanina.⁷⁶

Kirjan tapahtumapaikkana on Småland ja kertojana on nuori nainen, joka on juuri avioitunut lääkärin kanssa. Muita henkilöitä romaanissa ovat lääkärin äitipuoli Ma chère mère, jonka edesmennyt mies oli kenraali, lääkärin kaksi velipuolta vaimoineen, Ma chère mèren ainoa oma poika, hieman yli 30-vuotias Bruno sekä nuori neito, johon tämä on rakastunut. Lisäksi kirjassa esiintyy muuta paikallista väestöä ylemmistä kerroksista. *Grannarne* poikkeaa lastenkasvatusnäkökulmasta tarkastellen Bremerin muista romaaneista siinä mielessä, että keskeisimmällä sijalla ei ole ylempien sosiaaliryhmien tyttöjen kasvatus eikä tyttärien ja vanhempien välinen suhde.

Lapset sinänsä ovat kirjassa sivuosassa, heitä tavataan vain satunnaisesti erilaisten vierailujen yhteydessä.⁷⁷ Lastenkasvatukseen liittyvät kysymykset ovat kuitenkin esillä ja niillä on mielestäni romaanissa varsin tärkeä ja olennainen osa. Kirjan merkittävimmät henkilöt ovat nimittäin Ma chère mère ja hänen poikansa Bruno, joka on joutunut huonoille teille. Bruno varasteli jo lapsena ja lähti lopulta ulkomaille muun muassa harjoittamaan orjakauppaa jäätyään nuorukaisena kiinni siitä, että hän varasti äidiltään suurehkon summan rahaa eikä suostunut pyytämään anteeksi tekoaan. Hän oli ”kadoksissa” 17-vuotta ja kirja kertoo siitä,

⁷³ Burman, s. 129, 137, 141; Stendahl, s. 53–54.

⁷⁴ Gaskell, Elizabeth, *The Life of Charlotte Brontë*. Ilmestyi 1857.

⁷⁵ Burman, s. 137.

⁷⁶ *Ibid.*, s. 137, 141.

⁷⁷ *Grannarna*, esim. s. 50–51, 67–69, 194–195.

kuinka hän palaa kotiseudulleen ja tekee lopulta sovinnon äitinsä kanssa. Brunon joutumisen huonoille teille katsotaan johtuvan siitä, ettei hän saanut lapsena oikeanlaista kasvatusta⁷⁸.

”Det torde väl vara så, att för olika barn fordras olika behandling.”⁷⁹ Tämän repliikin sisältämä ajatus on mielestäni merkittävin lastenkasvatukseen liittyvä näkemys, joka lukijalle kirjasta välittyy. Lapsia on siis kohdeltava yksilöinä, kaikkiin lapsiin ei voi soveltaa samoja kasvatuseriaatteita. Romaanin tarinaan tämä liittyy siten, että Brunon epäonnistuneen kasvatuksen syynä ei pidetä sitä, että Ma chère mère olisi varsinaisesti ollut huono lastenkasvattaja, mutta hänen kasvatuseriänsä ei toiminut Brunon kohdalla. Ma chère mère oli ollut rikas ja ylpeä 20-vuotias neiti mennessään naimisiin ja saadessaan neljä poikapuolta kasvatettavakseen. Kertoja mainitsee hänestä tulleen erinomaisen, vaikkakin ankaran äidin, joka maksoi poikien kasvatuksen kustannuksista säästelemättä, vaikka hänen tuhlaavainen miehensä ei jättänyt pojilleen yhtään omaisuutta perinnöksi. Ma chère mère huolehti tarkoin poikiensa ruumiiden ja sielujen vahvistamisesta ja oli heitä kohtaan ankara, mutta oikeudenmukainen. Fredrika Bremer kärsi itse lapsuudessaan siitä, että hänen leikkimistään ja liikkumistaan ulkona rajoitettiin. Romaanissa *Grannarne* yhdeksi Ma chère mères hyväksi ominaisuudeksi kasvattajana mainitaankin se, että hän antoi pojilleen paljon aikaa ja vapautta leikkeihin ja ruumiinharjoituksiin, ulkona olemiseen ja muuhun. Poikien lapsuus ja nuoruus oli ollut kaiken kaikkiaan onnellinen. Ankaruus kasvatuseriänsä ei sopinut kuitenkaan Brunon luonteelle. Hänen kohtelussaan olisi pitänyt ottaa huomioon hänen taipumuksensa panna vastaan ankaruudelle ja taipua hyvyden edessä.⁸⁰

Kertojan mies toteaa romaanissa *Grannarne* näin: ”Lähes kaikki lapset varastavat vähän, mutta hyvä kasvatuseriänsä, viisas kohtelu tukahduttavat myöhemmin tämän vaarallisen ja kuitenkin niin luonnollisen vietin omavaltaisesti anastaa, mitä tekee mieli.”⁸¹ Sen perusteella, mitä olen lukenut esimerkiksi Bremerin omasta lapsuudesta, uskon niin, että tämä on Bremerin oma käsitys. Miten sitten varastelevaa lasta tulisi kohdella? Romaanista löytyy yksi esimerkki, jonka myös mielestäni voidaan perustellusti olettaa olevan Fredrika Bremerin näkemys oikeanlaisesta toiminnasta.

⁷⁸ *Grannarna*, s. 90, 99, 113, 183.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 113.

⁸⁰ *Ibid.*, esim. s. 25, 52, 89–90, 99.

⁸¹ *Ibid.*, s. 183. ”Nästan alla barn stjåla litet, men en god uppfostran, en klok behandling kvåva sedan den farliga och dock så naturliga driften att självrådigt tillågna sig vad man har lust till.”

- Miksi, Eva pieni, otit sisaresi omenan? Oliko se oikein, oliko se kiltisti tehty?
- Hänellä oli kaksi eikä minulla ollut yhtään.
- Koska sinä olit syönyt omasi. Mutta joka tapauksessa sinulla ei ollut mitään oikeutta ottaa sisaresi hedelmistä. Se oli hyvin pahasti tehty, Eva!
- Minä luulin, että kukaan ei nähnyt!
- Mutta jos kukaan muu ei nähnyt sinua, näki sinut kuitenkin Jumala, ja hän ei rakasta lapsia, jotka tekevät sitä, mikä on väärin. Mene nyt ja laita omena takaisin, pikku-Eva!

Pikku-Eva laittoi omenan takaisin ja lupasi itkien, ettei enää koskaan ota luvatta mitään itselleen kuulumatonta. Kirjassa mainitaan, että omenavarkauden huomannut nuori neito nosti pikku-Evan syliinsä, ennen kuin alkoi ojentaa häntä vakavan, mutta kuitenkin lempeän näköisenä. Kohtaus myös päättyi siten, että nuhtelija otti Evan uudelleen syliinsä ja lohdutti häntä.⁸² Tässäkin esimerkissä korostuvat ne kaksi tekijää, lempeys ja Jumala, jotka Bremer lastenkasvatukseen yleensäkin liittävät.

Romaanissa *Grannarne* olevien lastenkasvatukseen liittyvien keskustelujen perusteella tärkeintä on kasvattaa lapsista rakkaudella jumalaapelkääviä ja ahkeria, jolloin heistä tulee iloisia ja hyviä kelpo ihmisiä. Kärsivällisyys, viisaus ja järki ovat tärkeitä seikkoja, jotka pitäisi lapsia kasvatettaessa muistaa ottaa huomioon. Lastenkasvatus ei ole yksinkertaista eikä helppoa, mutta vanhempana toimiminen on helpompaa, jos muistaa, että vanhemmat eivät ole lastensa kanssa yksin, vaan heidän apunaan on Jumala.⁸³

Seuraava romaani *Hemmet*, joka ilmestyi vuonna 1839, oli ensimmäinen romaani, jossa Fredrika Bremer tarkoituksellisesti käsitteli naisen asemaa ja oikeuksia.⁸⁴ Bremer kommentoi kirjan sisältöä eräässä kirjeessään Per Johan Böklinille muutama kuukausi kirjan ilmestymisen jälkeen. Bremer kirjoittaa muun muassa halunneensa kuvata perheenjäsenten välisiä suhteita ja yksittäisten perheenjäsenten täydellistymistä kodin kautta sekä kodin täydellistymistä yksittäisten perheenjäsenten kautta, arkielämän kulkemista ylöspäin kohti ihannetta. Hän halusi myös omalta osaltaan auttaa poistamaan yleistä ennakkoluuloa, että

⁸² *Grannarna*, s. 68–69. Kirjasta otettuun lainaukseen olen poiminut mukaan ainoastaan repliikit.

– Varför, lilla Eva, tog du systers äpple? Var det rätt, var det snällt gjort?

– Hon hade två och jag hade intet.

– För det du hade ätit upp dina, men i alla fall hade du ingen rätt att ta av systers frukt. Det var mycket illa gjort, Eva!

– Jag trodde att ingen såg det!

– Men om ingen annan såg dig, såg dig likväl Gud, och han älskar ej barn, som göra det som är orätt. Gå nu och lägg tillbaka äpplet, lilla Eva!

⁸³ *Ibid.*, s. 68–69, 121–124, 141–143, 215, 318–320.

⁸⁴ Adlersparre & Leijonhufvud I, s. 354–355; Burman, s. 171; Kleman, s. 129.

naisen ainoa päämäärä ja täytyminen on avioliitto. Bremerin mukaan tämä, jo lapsuudessa päähän iskostettava ennakkoluulo, tekee monen onnettomaksi ja epäonnistuneeksi.⁸⁵

Hemmet otettiin Ruotsissa hyvin vastaan niin lukijoiden keskuudessa kuin lehdistössäkin. Romaani ei ollut menestys ainoastaan kirjallisessa mielessä vaan myös taloudellisesti. Ensimmäinen painos oli 1 500 tai 1 550 kappaletta, joka oli suuri painos siihen aikaan. Se myytiin loppuun kolmessa kuukaudessa ja kirjasta otettiin uusi, 1 000 kappaleen painos. Tulot, tai ainakin suuren osan tuloista, Bremer käytti hyväntekeväisyyteen.⁸⁶

Kirja kertoo laamanni Frankin perheestä. Kuten Brita K. Stendahl on pannut merkille, kirja alkaa siten, että laamanni Frank lukee vaimolleen ääneen jotakin Jeremy Benthamin tutkielmaa. Laamannilla ja hänen vaimollaan on kuusi lasta, joista viisi on tyttöjä. Perheeseen kuuluu lisäksi kasvattitytär ja kotiopettaja. Kirjassa on neljä jaksoa, joista ensimmäisessä lapset ovat iältään 2–11-vuotiaita. Toisessa jaksossa lapset ovat nuorimmaista lukuun ottamatta ehtineet jo varttua teini-ikäisiksi. Kolmannessa jaksossa he ovat taas kuusi vuotta vanhempia. Tässä jaksossa perheen ainoa poika kuolee. Kolmannen ja neljännen jakson välillä aikaa on kulunut 11 vuotta ja perheen vanhin tytär on sinä aikana ehtinyt saada kahdeksan poikalasta ja kasvattitytär yhden tytön. Perheen muut tyttäret ovat edelleen naimattomia.

Yksi romaanin perheen tyttäristä, Petrea, muistuttaa hyvin paljon Fredrika Bremeriä itseään. Myös Petrea kärsii suuresta nenästä ja suorittaa leluillaan erilaisia kokeita, sekä häiritsee ihmisiä lukuisilla kysymyksillään. Hän kävelee huonosti, seisoo huonosti, niaa huonosti ja istuu huonosti. Hänellä on myös taipumus epäonnistua yrityksissään, ja pienenä hän katoaa eräällä retkellä – aivan kuten Fredrika Bremerkin aikoinaan. Myös romaanin perheen muiden lasten ja Fredrika Bremerin sisarusten väliltä voidaan löytää yhtäläisyyksiä.

Romaanin perheen kaikki tyttäret ovat hyvin erilaisia ja Bremer antaa kirjassa heidän vapaasti kehittää omia taipumuksiaan. Hän haluaa osoittaa, että vaikka tytöistä ei kasvaisikaan vaimoja ja äitejä, he voivat silti täyttää elämäntarkoituksensa niin kristittyinä kuin kansalaisinakin.

⁸⁵ Kirje P. J. Böklinille 31.5.1840. Johanson & Kleman II, s. 64–65.

⁸⁶ Burman, s. 167, 171–174; Kirje P. J. Böklinille 31.5.1840. Johanson & Kleman II, s. 65–66.

Kodin tehtävä on tukea kunkin lapsen kehittymistä hyväksi ihmiseksi sellaisena kuin kukin on.⁸⁷

Miten lapsia sitten tässä Bremerin kuvaamassa ihannekodissa kasvatetaan? Vanhempien lisäksi kasvatukseen osallistuvat kotiopettaja – joka myöhemmin menee naimisiin perheen vanhimman tyttären kanssa – sekä suomalainen lastenhoitaja, joka on aikanaan hoitanut myös perheen äitiä. Lastenkasvatusta käsitellään kirjassa lähinnä sen ensimmäisessä jaksossa, jolloin lapset ovat pieniä. Tässäkin romaanissa todetaan, ettei lastenkasvatus ole mikään helppo asia. Perheen äiti tuntee epävarmuutta siitä, osaako hän kasvattaa lapsiaan oikein. Hän kysyy neuvoa ystävättärlitään, koska ei löydä apua erilaisista kasvatusoppaista.⁸⁸

Perheen äiti kertoo pyrkivänsä nuhtelemaan lapsiaan niin vähän kuin mahdollista, koska tietää, miten haitallisesti moittimisella voi vaikuttaa lasten suorasukaisuuteen ja vilpittömään iloon. Hän sanoo uskovansa, että kun lakkaamatta kehittää sitä, mikä on hyvää, niin huonompi aines häviää vähitellen itsestään. Usein, kun hän ei tiedä, miten lapsen kanssa jossakin tilanteessa tulisi menetellä, hän vain sulkee lapsen syliinsä ja joko itkee tai iloissaan hyväilee lasta.⁸⁹

Yksi perheen tyttäristä on ainakin äitinsä mielestä ruma. Kirjan ensimmäisessä jaksossa, tytön ollessa noin 7–8-vuotias, äiti toteaa, että työstä tuskin voi koskaan tulla muunlainen kuin ruma, mutta hän kuitenkin toivoo, että työstä Jumalan avulla tulee hyvä ja onnellinen. Äiti kertoo toisinaan sulkevansa tytön hellästi syliinsä ja sanovansa: ”Du lilla älskade fulunge.” Tällä tavoin hän haluaa etukäteen valmistaa tytärtään tämän kohtaloon.⁹⁰

Äiti tähdentää laulavansa paljon lapsilleen. Laulamisen syyksi hän mainitsee halunsa kylvettää heidän sielunsa harmoniassa heti pienestä pitäen.⁹¹ Lapsille opetettavista asioista kirjassa mainitaan muun muassa kärsivällisyys. Lause ”Kärsivällisyys on hyvä mauste” esiintyy kirjassa ainakin kolme kertaa.⁹² Rakkauden ja kiitollisuuden tuntemista isänmaata

⁸⁷ Kirje P. J. Böklinille 31.5.1840. Johanson & Kleman II, s. 64–65.

⁸⁸ *Hemmet*, s. 10, 78–90.

⁸⁹ *Ibid.*, s. 10–11.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 9. Suom. esim. ”Sinä pieni rakas rumilukseni.” ’Fulunge’ on Bremerin hellittelymuoto sanasta ’rumilus’.

⁹¹ *Ibid.*, s. 11.

⁹² *Ibid.*, s. 7, 77, 353. ”Tålmod är en god krydda.”

kohtaan pidetään tärkeänä isänmaan suuren merkityksen vuoksi.⁹³ Lasten kristilliseen uskoon kasvattamisen tärkeys on myös esillä kirjassa.⁹⁴ Kouluaineissa lapset olivat aikaisemmin saaneet opetusta äidiltään, mutta heti kirjan alussa perheeseen saapuu miespuolinen kotiopettaja, joka jatkossa antaa opetusta myös perheen tyttärille.

Yksi romaanista *Hemmet* välittyvä ajatus on, että lapsia kasvatetaan heidän itsensä, ei vanhempiensa vuoksi. Vanhempien toisilleen antama tuki on kasvatustehtävässä onnistumisen kannalta tärkeää, kuten myös se, että kasvattajat huolehtivat omasta sivistyksestään ja jalostumisestaan. Kun kasvattaja kehittää hyvyyttä, viisautta ja kunnollisuutta itsessään, se edesauttaa häntä onnistumaan pyrkimyksessään kehittää näitä ominaisuuksia lapsilleen. Rakkaus ja Jumala ovat vanhempien tärkeimmät apuvälineet lapsia kasvatettaessa.⁹⁵

Kun Fredrika Bremerin romaaneja *Grannarne* ja *Hemmet* tarkastellaan tutkimuskysymyksiäni näkökulmasta, nousee yksi seikka ylitse muiden. Kummassakin romaanissa Bremer korostaa sitä, että lapset ovat yksilöitä ja heillä on oikeus tulla kasvatetuiksi yksilöinä, siten että jokaisen henkilökohtaiset ominaisuudet, kyvyt ja tarpeet otetaan kasvatuksessa huomioon. Toinen selkeästi esille nouseva näkemys on ankaruuden tarpeettomuus pahojen tapojen ja huonojen ominaisuuksien pois kitkemisessä. Itse omassa lapsuudessaan vanhempiensa ankaruuden hyvin raskaasti ottanut Bremer näyttää ajatelleen ja halunneen romaaneidensa välityksellä sanoa, että huonot tavat ikään kuin häviävät itsestään, kun lapsesta hyvyydellä ja lempeydellä kasvatetaan hyvä ihminen. Bremerin viimeisen romaanin *Fader och dotter* ihanneisä tosin sanoo itse olleensa toisinaan ankara tyttärensä parhaaksi, hänen tulevaisuutensa tähden. Romaanista ei käy ilmi, tarkoitetaanko siinä tyttären varsinaista lapsuusaikaa vai vasta nuoren neidon kasvattamista itsenäiseksi, täysi-ikäiseksi naiseksi. Olennaista on kuitenkin se, että tytär puolustaa isäänsä ja sanoo, ettei ole koskaan kokenut tämän ankaruutta varsinaisesti ankaruutena, vaan on myös isänsä ollessa vakava aina voinut tuntea tämän rakkauden ja oikeamielisyyden.⁹⁶

1840-luvulla Bremer kirjoitti muun muassa sen nimiset romaanit kuin *Strid och frid, eller några scener i Norge, I Dalarna* ja *Midsommar-resan, en vall-fart*. Kirjat ovat romaaneita eivätkä matkakertomuksia, mutta ne ovat kuitenkin tavallaan syntyneet tai ainakin saaneet

⁹³ *Hemmet*, s. 109, 354–355.

⁹⁴ *Ibid.*, esim. s. 10, 141.

⁹⁵ *Ibid.*, esim. s. 81, 87, 96–97.

⁹⁶ *Fader och dotter*, s. 11–12.

osittain aiheensa matkustelun seurauksena ja kirjoissa esimerkiksi paikallinen luonto saa tilaa ja nivoutuu osaksi tapahtumia. Tietyllä tavalla romaaneiden voidaan siis katsoa enteilevän tulevia suuria matkakertomuksia *Hemmen i den nya verlden* (1853–54) ja *Lifvet i gamla verlden* (1860–62).

Vuonna 1840 ilmestyneen romaanin *Strid och frid, eller några scener i Norge* tapahtumat sijoittuvat siis Norjaan, jossa Bremer asui pidemmän aikaa. Kirjan päähenkilöihin kuuluu kaksi naista, joista kumpikin oli toiminut äitinä muulle kuin omalle biologiselle lapselleen. Lasten äidit olivat kuolleet synnytykseen, eli romaanin naiset olivat saaneet lapset hoitoonsa heti näiden synnyttyä ja rakastaneet heitä niin paljon, ettei biologinen äitikään voi lastaan enempää rakastaa. Nuorempi naisista oli huolehtinut omasta sisarestaan, vanhempi puolestaan sisarensa pojasta.⁹⁷

Pappisperheestä kertova romaani *I Dalarna* (1845) on Bremerin huonoiten kaupaksi käynyt romaani.⁹⁸ Kirjassa esiintyy kasvattilapsia, mutta heistä nuorin on 15-vuotias. 15-vuotias Siri oli tullut perheeseen noin vuosi sitten ja hänen kasvatuksensa on yksi kirjan teemoista. Tytön nykyiseen kasvatukseen liittyvät ongelmat aiheutuivat pitkälti hänen lapsena saamastaan omalaatuisesta kasvatuksesta. Sirin tapaus on kuitenkin kaikin tavoin erikoinen, eikä edes voida sanoa, että uuden perheen omituisena pitämä kasvatusta oli ollut Sirin itsensä kannalta ainakaan pelkästään vahingollista. Hän ei vain täyttänyt tytöille asetettuja rooliodotuksia, vaan oli enemmän poikamainen. Oikeastaan Siri oli ollut kasvattilapsi vanhassa eikä uudessa perheessään, sillä papin nykyinen vaimo paljastaa kirjan loppupuolella olevansa Sirin oikea äiti.⁹⁹

Midsommar-resan, en vall-fart (1848) ei kuulu sarjaan ”*Teckningar ur hvardagslifvet*”. Romaanin alussa on 40 sivun pituinen johdanto, joka ei varsinaisesti liity romaaniin, vaan jossa kuvataan Ruotsin maakuntia etelästä pohjoiseen.¹⁰⁰ Romaani ei kuulu Bremerin merkittävimpiin ja esimerkiksi Carina Burman pitää johdannon Ruotsi-kuvausta – ”kuin Nils Holgersson ilman hanhea” – romaanin kiinnostavimpana osana.¹⁰¹ Romaanista löytyy yksi kohta, jossa tavallaan moititaan ihmisten aiheettoman suurta kovuutta naimatonta äitiä ja

⁹⁷ *Strid och frid*, s. 12, 23, 39, 106–107.

⁹⁸ Burman, s. 248–249.

⁹⁹ *I Dalarna*, mm. s. 33, 64–65, 91–94, 107–109, 131–135, 143–144, 170, 331–334.

¹⁰⁰ *Midsommar-resan*, s. 5–45.

¹⁰¹ Burman, s. 275.

aviottomia lapsia kohtaan ja annetaan ymmärtää, ettei aviottoman lapsen saaminen automaattisesti merkitse, että nainen on kelvoton äiti, vaan että myös tällainen nainen voi häpeällisestä tilanteestaan huolimatta tulla hyväksi äidiksi.¹⁰²

Näiden jo mainittujen romaanien lisäksi Bremerin 1840-luvun tuotantoon kuuluvat vielä romaanit *En Dagbok* (1843) ja *Syskonlif* (1848). Romaanissa *En Dagbok* päähenkilö on Suomessa syntynyt, 30-vuotias Sofia. Aivan kirjan lopussa hän lupautuu vaimoksi erälle leskimiehelle ja äidiksi tämän viidelle lapselle, joista vanhin on 8-vuotias. Heidänkin äitinsä oli kuollut synnytyksen johdosta. Jo kirjan alkupuolella Sofia tuntee äidillistä rakkautta ja suojelunhalua pitäessään lapsista nuorimmaista sylissänsä ja pohtii, mahtoiko syynä olla ”se äidillinen”, jonka joku oli sanonut löytyvän kaikista naisista.¹⁰³

Kuten kirjan nimestäkin voi päätellä, romaanissa *Syskonlif* kerrotaan sisaruksista, joita on ainakin seitsemän. Perheen tyttäristä vanhin sai 18-vuotiaana vastuulleen nuoremmista sisaruksistaan huolehtimisen.¹⁰⁴ Bremerin romaaneissa esiintyy useita naimattomia naisia, mutta naimattomuutta ei surra, vaan Bremer esittää asian niin, että naimattomuus on täysin luonnollinen vaihtoehto. Tähän läheisesti liittyvä, Bremerin korostama seikka on se, ettei lapsettomuus suinkaan merkitse sitä, että nainen jäisi paitsi äitiydestä. Nainen, jolla ei ole omia biologisia lapsia, voi olla tärkeä kasvattaja ja toimia äitinä esimerkiksi omille nuoremmille sisaruksilleen. Romaanissa *Syskonlif* Bremer kirjoittaa, että kovin paljon puhutaan siitä äidistä, joka synnyttää lapsia maailmaan. Häntä arvostetaan, kun taas *toinen äiti* jää huomiotta ja saa toisinaan osakseen halveksuntaa, vaikka hän, hoitaja, opettaja, kasvattaja on usein enemmän äiti kuin se, jota äidiksi kutsutaan.¹⁰⁵

Fredrika Bremer käsittelee romaaneissaan pääsääntöisesti oman sosiaaliryhmänsä tyttöjen kasvatusta, josta hänellä itsellään oli tietoa ja kokemusta. Bremer antaa vanhemmille ohjeita siitä, miten lapsia tulisi kasvatata ja kohdella, jotta he olisivat onnellisia lapsina. Näiden ohjeiden voidaan nähdä kumpuavan pitkälti hänen omista lapsuuskokemuksistaan. Toisaalta Bremer tarkastelee romaaneissaan lastenkasvatusta myös lapsen myöhemmän elämän kannalta. Avainsana on yksilöllisyys. Kasvattajien velvollisuus on huomata lapsissa heidän yksilölliset piirteensä ja ottaa ne kasvatuksessa huomioon. Kasvatuksen tehtävä on tukea

¹⁰² *Midsommar-resan*, s. 151.

¹⁰³ *En Dagbok*, s. 42–43, 62, 209–213.

¹⁰⁴ *Syskonlif* I, s. 55.

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 45.

lapsen varttumista yksilönä ja saada lapsesta tulemaan esille hänen vahvat puolensa, joiden varaan hän voi tulevaisuuttaan rakentaa. Vaikka Bremer tyttöjen kasvatusta ajatellen painottaa sitä, etteivät kaikki tulevaisuudessa perusta perhettä, niin taustalla on ennen kaikkea se ajatus, että kaikki naiset eivät välttämättä sovi vaimoiksi. Kyse ei ole siitä, etteivätkö kaikki sopisi äideiksi ja kasvattajiksi. Tämä seikka korostuu vieläkin selkeämmin seuraavassa luvussa IV.

IV FREDRIKA BREMER HYVÄNTEKIJÄNÄ

4.1 Filantropia – naisten tehtävä

Fredrika Bremer sai ensikosketuksen köyhien lasten auttamiseen jo lapsena. ”Bonne Amie”, perheen kotiopettajatar, ehdotti tyttöjen moraaliseksi kasvattamiseksi, että he myisivät askartelemansa pienet pahviesineet (korit, nuppineularasiat yms.), ostaisivat rahoilla kangasta, ompelisivat niistä itse liinavaatteita ja vaatteita ja jakaisivat ne sitten jouluna köyhille lapsille.¹⁰⁶ Vuonna 1831 kirjoittamassaan omaelämäkerrassa Bremer kertoo 1820-luvun masennusvuosistaan ja siitä, miten hän itse kärsiessään oivalsi kärsimyksen yleisemminkin ja tunsu voimakasta halua lievittää muiden kärsimystä, vaikka lisäämällä oman kärsimyksensä määrää. Årstassa asuessaan hän muun muassa kiersi auttamassa seudun köyhiä ja sairaita ja päätti jatkaa sairaiden hoitamista tulevaisuudessa laupeudensisarena jossakin sairaalassa. Kuten jo luvussa 2.1 kävi ilmi, Bremer luopui myöhemmin ajatuksesta ymmärrettyään, että sairaanhoitajana toimiminen ei ole hänelle sopivin tehtävä, vaan että hän muulla tavoin voi olla vielä enemmän hyödyksi.¹⁰⁷

20.12.1843 julkaistiin *Aftonbladetissa* Fredrika Bremerin kirjoitus ”Till Sverges Qvinnor”¹⁰⁸, jossa Bremer esitti naisille vetoamuksen laiminlyötyjen lasten auttamiseksi. Artikkelin alussa Bremer johdattelee lukijat varsinaiseen aiheeseensa kuvailemalla, miten parhaillaan elettiin aikaa, jolloin yksilö tunsu itsensä yhä enemmän ihmissuvun jäseneksi ja tunnusti sen hyväksi vaikuttamisen, yleisen hyvän puolesta toimimisen, korkeimmaksi velvollisuudekseen. Bremerin näkemys oli, että kaikki vaivannäkö kovaosaisten pelastamiseksi oli riittämätöntä, ellei kaikkein tärkein, *äidillinen*, osallistunut ponnisteluihin. Bremerin mukaan *äidillinen* on yhtä kuin *naisellinen*, se elää jokaisen naisen rinnassa ja sen pitää laajentua ympäröimään rakkaudessa perheen lisäksi isänmaa. Bremer toteaa kirjoituksessaan ihmisten olevan yhtä mieltä siitä, että lapsena saatu hoivaus ja kasvatus määrää pitkälti sen, minkälainen ihmisestä tulee, sekä myös siitä, että tuolloin yleisesti kaikuneen huudon kehoitus pelastaa tarkoitti

¹⁰⁶ Bremer (Quiding), Charlotte, s. 26.

¹⁰⁷ ”Sjelfbiografiska anteckningar”, teoksessa Bremer 1868, 1:97–103.

¹⁰⁸ Artikkelu ilmestyi samanaikaisesti myös *Sveriges Statstidning* -lehdessä.

ensisijaisesti kasvavan sukupolven pelastamista. Tämä kasvavan sukupolven pelastaminen oli Bremerin mukaan ennen kaikkea äidillisen tehtävä.¹⁰⁹

Bremer jatkaa, että useissa Euroopan maissa on laiminlyötyjen lasten pelastamiseksi perustettu laitoksia. Ruotsissa tällaisia laitoksia oli *vain kaksi*¹¹⁰, mikä Bremerin mielestä oli tarpeeseen nähden aivan liian vähän. Nämäkin kaksi olemassa olevaa niin sanottua pelastuskotia pystyivät varojen puutteen vuoksi ottamaan vastaan vain vähäisen määrän lapsia. Monet lapset joutuivat esimerkiksi seuraamaan vanhempiaan vankilaan, koska heille ei ollut muuta paikkaa. Bremer kirjoittaa artikkelissaan jonkin verran lasten pelastamiseksi tarkoitettujen laitosten toiminnasta, antaa muutamia esimerkkejä niiden hyvistä puolista ja perustelee niiden tarpeellisuutta. Hän ottaa esille muun muassa musiikin parantavan vaikutuksen laitoksessa oleviin onnettomiin lapsiin ja kertoo, miten Tukholman pelastuskodissa käytetään musiikkia sivistys- ja jalostumiskeinona antamalla lapsille päivittäin lauluopetusta tietyn menetelmän mukaan. Hän myös kuvailee, miten neliäänisen koraalin laulaminen vaikuttaa lasten koko olemukseen ja palauttaa viattomuuden ilmeen heidän kasvoilleen.¹¹¹

Artikkelissaan Bremer lähestyy laiminlyötyjen ja pahantapaisten lasten pelastamista erityisesti siitä näkökulmasta, mikä merkitys sillä on yhteiskunnan kannalta. Hän esimerkiksi siteeraa kirjoitusta, jossa todetaan muun muassa, että valtiolle on taloudellisesti edullisempaa parantaa ja kasvattaa lapsi lapsille tarkoitettussa laitoksessa kuin pitää elinkautisvankia vankilassa. Laiminlyödyistä, kaduilla tai vankiloissa kasvaneista ja huonoja vaikutteita saaneista lapsista oletettiin nimenomaan kasvavan yhteiskuntaa uhkaavia, moraalisesti rappeutuneita yksilöitä. Bremer kehottaa naisia antamaan rahaa lapsille tarkoitettujen laitosten toiminnan tukemiseksi ja artikkelin lopusta löytyvät yhteystiedot lahjoitusten lähettämistä varten.¹¹²

”Till Sverges Qvinnor” ilmestyi *Aftonbladetissa* muutama päivä ennen joulua, ja Bremer vetoaakin artikkelissaan siihen, että joulun lapsi kutsui maanpäällistä naista *Äidiksi* ja pyhitti siten äidillisen maan päällä – elää se sitten neidon tai vaimon rinnassa. Bremerin mukaan

¹⁰⁹ ”Till Sverges Qvinnor”, *Aftonbladet* 20.12.1843.

¹¹⁰ Ruotsissa oli toki lapsia varten muitakin laitoksia, minkä lisäksi lapsia pyrittiin sijoittamaan kasvatuskoteihin. (Ks. esim. Holmdahl, s. 80–104.) Bremer tarkoittaa kuitenkin nimenomaan tietynlaisia ns. pelastuskoteja (räddningshus). Ks. Bremerin aihetta yksityiskohtaisesti käsittelevä kirje Georg Ameenille 29.3.1844. Johanson & Kleman II, s. 401–408.

¹¹¹ ”Till Sverges Qvinnor”, *Aftonbladet* 20.12.1843.

¹¹² Ibid.

näyttää siltä, että kehoitus ”Sallikaa lasten tulla minun tyköni” on suunnattu nimenomaan naisille. Bremer odotti, että naiset halusivat osoittaa kiitollisuutta sen johdosta, että joulun lapsi oli vapahtanut naisen orjuuden ja alennuksen tilasta. Hyvänä keinona ilahduttaa joulun lasta hän pitää artikkelissaan sitä, että kaikki naiset liittyisivät yhteen ja pelastaisivat hänelle *laiminlyödyt, harhaanjohdetut lapset*.¹¹³

Samansuuntaisia ajatuksia kuin artikkelissa ”Till Sverges Qvinnor” Bremer esitti myöhemmin Tanskasta kertovassa matkakuvauksessaan ”Lif i Norden”, joka ilmestyi alunperin *Göteborgs Handels och Sjöfartstidning* -nimisessä lehdessä kesällä 1849. Bremer vieraili jouluaattona 1848 Tanskan kuningattaren kanssa köyhille lapsille tarkoitettussa koulussa. Bremer kuvailee, miten kaikki lapset näyttivät rakastavan äidillistä, vaikkakin lapsetonta kuningatarta, joka rakastavasti oli ottanut nämä köyhien lapset omikseen. Tämä näky kuvasi Bremerin mukaan pohjoisen yhteiskuntaelämässä parhaillaan tapahtunutta liikehdintää. Tällä liikehdinnällä Bremer tarkoitti naisellisen, äidillisen käsittämän piirin laajenemista oman kodin ulkopuolelle pelastamaan ja hoitamaan kaikkia kovaosaisia lapsia. Turvakoti oli Bremerin mukaan tällä tavoin muodostettavan uuden kodin syli, jossa kristillinen rakkaus tasoittaa kohtalon epäoikeudenmukaisuuksia ja lapsi varjellaan ja kasvatetaan yhteiskunnan hyödyksi.¹¹⁴

Bremer ei kuitenkaan pitänyt hyväntekeväisyystoimintaa pelkästään naisten asiana. Matkakuvauksessaan ”Lif i Norden” Bremer kirjoittaa, että miesten harjoittama hyväntekeväisyystoiminta on yhtä lailla merkittävää. Hän toteaa, että miesten toiminta sekä toisaalta tukee naisten toimintaa että jatkaa sitä siitä, mihin naisten toiminta ei enää ulotu. Bremer esittelee myös yhden konkreettisen esimerkin miesten aikaansaannoksista Kööpenhaminassa. Hän kertoo, miten eräs herra A. Drewsen oli kiinnittänyt huomiota kaduilla maleksineisiin resuisiin ja pahankurisiin 10–15-vuotiaisiin poikiin ja otti tehtäväkseen puuttua asiaan. Saatujen runsaiden rahalahjoitusten turvin pojat siirrettiin pääkaupungista maaseudulle siveellisiin talonpoikaisperheisiin, joissa näistä ”paheen nuorista vesoista” oli tullut ”hyviä ja hyödyllisiä yhteisön jäseniä”. Bremer ylistää tanskalaisten toimia vähempiosaisten hyväksi ja kirjoittaa, ettei Tanskassa ole varsinaista proletariaattia.¹¹⁵

¹¹³ ”Till Sverges Qvinnor”, *Aftonbladet* 20.12.1843.

¹¹⁴ ”Lif i Norden”, s. 125–126. Ko. kuningatar oli leskikuningatar Carolina Amalia.

¹¹⁵ *Ibid.*, s. 126–128. (”lastens unga telningar”, ”goda och gagneliga samfundsmedlemmar”)

Bremer vetosi naisiin sanomalehtien kautta myös 1850-luvulla. 12.7.1854 *Svenska Tidningen* -lehdessä julkaistiin Bremerin Ruotsin naisyhdistyksille osoittama artikkeli, jossa hän Tukholman naisyhdistyksen puheenjohtajan ominaisuudessa kutsui maan muita naisyhdistyksiä yhteistyöhön, yhdistämään voimat. Hän kehotti yhdistysten sihteereitä tai kirjeenvaihtajia raportoimaan toiminnastaan, jäsentensä lukumäärästä ynnä muusta vuosittain Tukholman yhdistykselle. Tukholman yhdistys puolestaan vastaisi tiedonantoihin lähettämällä vastaavat tiedot itsestään ja laatisi sitten lyhyen katsauksen yhdistysten toiminnasta yleisön tietoisuuteen.¹¹⁶

28.8.1854 *The Times* julkaisi ensimmäisellä tekstisivullaan Bremerin lähettämän artikkelin ”Invitation to a Peace Alliance”¹¹⁷. Bremer oli kirjoittanut artikkelin Krimin sodan¹¹⁸ johdosta ja hänen tarkoituksensa oli, että se julkaistaisiin myös ruotsalaisissa, saksalaisissa, venäläisissä, ranskalaisissa ja amerikkalaisissa lehdissä. Parin ruotsalaisen lehden lisäksi artikkelin julkaisi kuitenkin ilmeisesti vain *New York Times*.¹¹⁹ Bremer on allekirjoittanut artikkelin omalla nimellään Tukholman naisyhdistyksen (the Ladies’ Association at Stockholm for the Care of Children) puheenjohtajan ominaisuudessa. Artikkelissa hän käyttää koko ajan pronominia ”we” esittäessään ajatuksiaan antaen näin kuvan, että hankkeen takana olisi koko joukko ruotsalaisia naisia. Bremer suuntaa vetoamuksensa kristillisille naisyhdistyksille, joita oli perustettu ympäri maailmaa, ja kutsuu niitä samantapaiseen yhteistyöhön kuin hän oli muutamaa viikkoa aikaisemmin kutsunut Ruotsin naisyhdistyksiä. Idea oli, että joka maassa muodostettaisiin samanlainen organisaatio kuin Bremer toivoi Ruotsiin muodostettavan, ja että valtioiden pääkaupunkeihin muodostettavat keskustoimikunnat raportoisivat maidensa naisyhdistysten toiminnasta toisilleen. Yhteistyössä toimivien kristittyjen naisyhdistysten toiminnan tavoite olisi puutteenalaisista huolehtiminen. Bremerin laatiman listan mukaan tämä sisälsi ensinnä huolen pitämisen lapsista kristillisen kasvatuksen avulla. Muita huolenpidon kohteita olivat perheet (muun muassa kristillisen vaikuttamisen kautta), sairaat ja ikääntyneet (suojaa ja apua tarjoamalla) sekä vangit ja muut langenneet. Listan lopuksi Bremer mainitsee vielä kaikkien sellaisten laitosten ja keinojen kannustamisen, jotka pyrkivät edistämään hänen luettelemiaan tarkoituksia.¹²⁰

¹¹⁶ Johanson & Kleman III, s. 561 (siteeraus artikkelista); Wieselgren, s. 19.

¹¹⁷ Artikkelit sekä lehden kommentit löytyvät jäljennettyinä teoksesta Johanson & Kleman III, s. 562–567. (Lehden vastinetta on tosin ilmeisesti hieman lyhennetty parista kohdasta.)

¹¹⁸ Vuosina 1853–56 käyty itämainen sota, jossa Turkki, Iso-Britannia ja Ranska taistelivat Venäjää vastaan.

¹¹⁹ Kirje *The Timesin* toimittajalle 14.8.1854. Johanson & Kleman III, s. 349–350; Qvist, s. 56.

¹²⁰ ”Invitation to a Peace Alliance”, teoksessa Johanson & Kleman III, s. 562–564.

The Times kirjoitti Bremerin artikkeliin pitkän, kriittisen vastineen. Lehti ei lainkaan epäillyt, etteikö Bremer olisi tarkoittanut hyvää, mutta sen mielestä hanke oli erittäin epärealistinen ja Bremer (” – the native and inhabitant of a secluded country – ”) saatetaan vastineessa suorastaan naurunalaiseksi.¹²¹ Greta Wieselgrenin mukaan Bremer reagoi terävöittämällä romaaninsa *Herthan* (1856) englanninkielisessä painoksessa englantilaisiin kohdistunutta ironiaa lisäyksellä, joka puuttuu teoksen ruotsinkielisestä painoksesta.¹²² Myös Ruotsissa lehdistö oli Bremerin hankkeesta pitkälti samaa mieltä kuin *The Times*. Ellen Kleman ja Carina Burman mainitsevat, että Bremer sai kuitenkin yhden tukijan Suomesta, nimittäin Zacharias Topeliuksen.¹²³ Vaikka Bremer sai artikkelistaan ”Invitation to a Peace Alliance” niin paljon negatiivista palautetta, niin ilmeisesti hänet paljolti artikkelin johdosta kutsuttiin ainoana naisena Brysselissä vuonna 1856 pidettyyn ensimmäiseen suureen kansainväliseen sosiaali-kongressiin.¹²⁴ Kerron kongressista tarkemmin luvussa 4.2.

Bremer ei kirjoittanut ensimmäistä naisille suuntaamaansa vetoomusta ”Till Sverges Qvinnor” (20.12.1843) alun perin omasta aloitteestaan. Ainakin kahdessa kirjeessään hän mainitsee saaneensa pyynnön vedota lahjoitusten saamiseksi pelastuskotien toimintaa varten. Samoissa kirjeissä hän myös selittää, miten pyydetyn vetoomuksen kirjoittaminen antoi hänelle oivan tilaisuuden ilmaista ajatuksiaan. Hänen itsensä kannalta kirjoituksen perimmäinen tarkoitus ei ollut varojen kerääminen mainittuun tarkoitukseen vaan herättää ”det moderliga i samhället” toimimaan laajemmassa kutsumuksessaan.¹²⁵ Carina Burman toteaa, että vetoomus näyttää vahvistaneen Bremerin asemaa filantrooppina ja uudistusten ajajana.¹²⁶ Gunnel Furuland puolestaan kirjoittaa, että Bremerin vetoomus aktualisoi filantropian naisten toiminta-alueena, ja että Bremer omalta osaltaan vaikutti naisten filantrooppisen toiminnan suuntautumiseen erityisesti lastensuojeluun.¹²⁷

Kirjeessään Malla Silfverstolpelle 29.1.1844 Bremer kertoo rahalahjoituksia tulleen siihen mennessä sen verran, että Tukholman pelastuskotiin oli voitu ottaa neljä lasta lisää – kaksi pahantapaisten lasten osastolle ja kaksi laiminlyötyjen lasten osastolle.¹²⁸ Noin kuukausi

¹²¹ *The Timesin* vastine Bremerin artikkelin johdosta, teoksessa Johanson & Kleman III, s. 565–567.

¹²² Wieselgren, s. 21. *Hertha* ilmestyi englanniksi muutamaa kuukautta aikaisemmin kuin ruotsiksi.

¹²³ Burman, s. 363; Kleman, s. 159–160.

¹²⁴ Wieselgren, s. 19–20.

¹²⁵ Kirje Malla Silfverstolpelle 29.1.1844. Johanson & Kleman II, s. 385–386; Kirje Georg Ameenille 29.3.1844. Johanson & Kleman II, s. 401.

¹²⁶ Burman, s. 242.

¹²⁷ Furuland, Gunnel 1987, s. 109, 114.

¹²⁸ Kirje Malla Silfverstolpelle 29.1.1844. Johanson & Kleman II, s. 386.

Bremerin artikkelin ilmestymisen jälkeen käynnistettiin Upsalassa ainakin osittain Bremerin artikkelin innoittamana keräys pelastuskodin perustamista varten. Hankkeesta jouduttiin kuitenkin luopumaan, koska keräys ei tuottanut riittävästi varoja. Keräyksen takana olleiden naisten johdolla perustettiin sen sijaan alkuvuodesta 1845 Fruntimmersföreningen i Upsala till befrämjande av en förbättrad barnavård, joka nimesi Fredrika Bremerin kunniajäsenekseen.¹²⁹

1800-luvun Ruotsissa oli tyypillistä, että filantrooppinen toiminta tapahtui yhdistysten kautta. Vapaaehtoista yhdistystoimintaa hallitsi keskiluokka, mutta myös yläluokan miehiä ja naisia osallistui toimintaan. Filantropia ei ollut summittaista almujen antamista vaan tietoista sosiaalipoliittista toimintaa, joka sijoittui yleisen, julkisen köyhäinhoidon ja yksityisen hyväntekeväisyyden väliin ja täydensi niitä taisteltaessa yhteiskunnan muutoksesta aiheutuvia uudenlaisia sosiaalisia ongelmia vastaan. Naiset alkoivat perustaa omia filantrooppisia naisyhdistyksiään laajemmalla määrällä 1840-luvun lopulta lähtien.¹³⁰

Kerron filantrooppisten naisyhdistysten käytännön toiminnasta enemmän alaluvussa 4.2. Ennen kuin Fredrika Bremer ryhtyi hoitamaan yhden tällaisen yhdistyksen puheenjohtajuutta, hän kävi ”opintomatalla” Amerikassa. Bremer oli pitkään ollut kiinnostunut Amerikasta ja saanut kirjojensa suuren suosion johdosta sieltä myös vierailukutsuja. Ennen matkalle lähtöään hänellä oli hyvin optimistinen kuva Amerikasta muun muassa tasa-arvon ja poliittisen vapauden sekä uskonnollisuuden ja naisen aseman suhteen.¹³¹ Bremer halusi tutkistella ihmisten elämää, instituutioita ja olosuhteita uudessa valtiossa. Erityisesti häntä kiinnostivat naiset ja kodit, sillä koteja tarkastelemalla hän ajatteli saavansa kuvan siitä, minkälaisista tulevaisuutta kohti ihmiskunta oli kulkemassa.¹³² Hotelleiden sijasta Bremer asuikin lähes koko matkansa ajan (1849–51) ihmisten kodeissa ja kotien keskeisyyteen viittaa myös matkakertomuksen nimi *Hemmen i den nya verlden*. Bremer on koostanut noin 1500-sivuisen, monella tapaa hyvin mielenkiintoisen matkakertomuksen matkansa aikana lähettämiensä kirjeiden pohjalta. Lähes kaikki kirjeet on kirjoitettu hänen sisarelleen Agathelle. Englanninkielinen käännös *The Homes of the New World; Impressions of America* julkaistiin vuonna 1853, eli ennen kuin teoksen kaikki osat olivat ehtineet ilmestyä ruotsiksi.

¹²⁹ Furuland, Gunnel 1987, s. 103–104; Johanson & Kleman II, s. 569 (viite).

¹³⁰ Jansson, s. 59; Åberg, s. 9–11, 16–17, 19–29.

¹³¹ Lofsvold, s. 9–11; Wendelius, s. 11–14.

¹³² *Hemmen i den nya verlden* I, s. 61–62.

Bremer sai matkansa aikana tutustua hyvinkin läheisesti neekeriorjien elämään ja olosuhteisiin eri plantaaseilla sekä Yhdysvalloissa että Kuubassa. Bremerin mielestä orjalaitos alensi valkoisia vielä enemmän kuin mustia ja vaikutti haitallisesti heidän kehitykseensä, oikeudentuntoisuuteensa ja arvostelukykyynsä sekä erityisesti lasten kasvatukseen, minkä johdosta sekä yksityinen että yleinen moraalisuus kärsivät¹³³. Kuten myös Gunnar Qvist ja Lars Wendelius ovat todenneet, Bremerin tarkastelutavan mukaan naiset äiteinä joutuivat kärsimään orjuudesta eniten, sillä orjanaisten synnyttämät lapset eivät kuuluneet heille itselleen, vaan omistaja saattoi halutessaan myydä heidät ja erottaa siten perheenjäsenet toisistaan. Niinpä Bremer ajatteli ja toivoi, että valkoiset naiset reagoisivat tähän asiantilaan, ja että nimenomaan valkoisilla amerikkalaisilla naisilla olisi ratkaiseva osuus orjuuden lakkauttamisessa.¹³⁴

Bremer vieraili Yhdysvalloissa myös monenlaisissa laitoksissa, kuten vankiloissa, mielisairaaloissa, kouluissa ja orpokodeissa. Laurel Ann Lofsvold kirjoittaa väitöskirjassaan, että Bremerille sana ”koti” oli laajempi käsite kuin yksittäisen perheen asunto, ja että on selvää, että Bremer luki myös erilaiset laitokset uuden maailman kotien joukkoon.¹³⁵ Aina Bremer ei ollut tyytyväinen näkemäänsä. Esimerkiksi vieraillessaan New Yorkissa eräässä paikassa, jonne oli sijoitettu yhteensä 1200–1300 köyhää tai orpoa lasta, Bremer totesi, että ulkoisesti kaikki näytti hyvältä ja lapsia hoidettiin hyvin, ”mutta kuin koneita tehtaassa”. Paikalla ei ollut lainkaan *äitejä* tai äidillisiä naisia. Lastensairaalassa Bremer näki silmäsairauksista kärsiviä lapsia istumassa lattialla tekemättä mitään. Hän tiedusteli, eikö lapsilla ollut lainkaan leikkikaluja. Vastaus oli, että ei, sillä he rikkovat kaikki lelunsa. Bremer toteaa matkakertomuksessaan, että tällaiset laitokset eivät vastanneet oikeutetusti asetettuja odotuksia, ja että vankien huonosta hoidosta syyn saavat miehet, mutta kun kyseessä on lasten laiminlyönti, on vastuu naisilla.¹³⁶ Lofsvold huomauttaa, että vedotessaan naisten velvollisuuteen tai kutsumukseen ulottaa äidillinen toiminta oman kodin ulkopuolelle Bremer tarkoittaa matkakertomuksessaan yhteiskunnan parempiosaisia naisia, ”ladies”.¹³⁷

¹³³ *Hemmen i den nya världen* I, s. 452–453; II, s. 430; III, s. 40–41, 393.

¹³⁴ *Hemmen i den nya världen* I, s. 228, 324–325, 451; II, s. 410; III, s. 387; Qvist, s. 57–58; Wendelius, s. 71–72.

¹³⁵ *Hemmen i den nya världen* I, s. 77–80, 108–109, 172–173, 416; II, s. 4–7, 9–13, 124, 385; III, s. 14–15, 465–473; Lofsvold, s. 85, 91–103.

¹³⁶ *Hemmen i den nya världen* III, s. 471–473.

¹³⁷ Lofsvold, s. 103–104.

4.2 Stockholms fruntimmersförening för barnavård

Fredrika Bremer oli Göteborgissa, kun Tukholmassa puhkesi koleraepidemia elokuussa 1853, mutta hän kiiruhti pian kotiin huolehtiakseen halvaantuneesta äidistään.¹³⁸ Koleran vuoksi monet köyhempien perheiden lapset jäivät orvoiksi ja naisten keskuudessa heräsi ajatus yhdistyksen perustamisesta erityisesti näiden orpojen lasten auttamiseksi. 23. syyskuuta noin sata naista kokoontui asian tiimoilta De la Croixin salongissa ja kolme päivää myöhemmin samassa paikassa perustettiin Allmänna Fruntimmersföreningen. Fredrika Bremeriä pyydettiin yhdistyksen puheenjohtajaksi, sen jälkeen kun tehtävään alunperin ajateltu henkilö kieltäytyi. Parin päivän päästä yhdistys alkoi kutsua itseään nimellä Skyddsmödraförening – ilmeisesti Fredrika Bremerin ehdotuksesta – mutta pian yhdistyksen lopulliseksi nimeksi tuli Stockholms fruntimmersförening för barnavård. Fredrika Bremerin omien sanojen mukaan yhdistyksen tehtävä oli valvoa äidillisesti koleran takia enemmän tai vähemmän turvattomien lasten hoitoa ja kasvatusta.¹³⁹

Yhdistys organisoi toimintansa jakautumalla seurakunnittain eräänlaisiin alaosastoihin. Bremer itse kuului Jacobin seurakuntaan. Jokaisessa seurakunnassa naisten tuli toistuvia kertoja käydä henkilökohtaisesti kaikissa kodeissa, joissa oli kärsitty taudista, ja tutustua tarkoin perheiden ja lasten tilanteeseen. Orvoille lapsille etsittiin sopivia kasvatustalouksia, joiden luokse heidät sijoitettiin. Yhdistyksen puheenjohtajana Bremerin tehtäviin kuului asioiden järjestämistä ja hoitamista muun muassa erilaisia viestejä, kirjeitä, anomuksia ja tiedoksiantoja laatimalla, mutta hän osallistui myös käytännön avustustoimintaan vieraillemalla kodeissa. Koleraepidemia hellitti alkuvuodesta 1854, mutta yhdistys jatkoi toimintaansa vielä sen jälkeenkin.¹⁴⁰ Tukholman naisyhdistyksessä toimiessaan Bremer innostui myös lastenkirjallisuuden kehittamisestä, mistä kerron enemmän seuraavassa luvussa.

Greta Wieselgren toteaa Fredrika Bremerin 1850-luvun alkupuolen yhteiskunnallisesta toiminnasta kirjoittaessaan, että jos selaa lehtiä loppuvuodesta 1853 kohti vuotta 1856, hämmästyttää sitä, kuinka usein Fredrika Bremerin nimi esiintyy erilaisissa uutisissa sekä hänen

¹³⁸ Kirje P. J. Böklinille 16.9.1853. Johanson & Kleman III, s. 302; Kirje Beata Afzeliukselle 20.9.1853. Ibid., s. 313.

¹³⁹ Adlersparre & Leijonhufvud II, s. 180; Johanson & Kleman III, s. 549 (viite).

¹⁴⁰ Adlersparre & Leijonhufvud II, s. 181; Burman, s. 358.

itsensä ja muiden kirjoittamissa artikkeleissa ja yleisönosaston kirjoituksissa.¹⁴¹ Myös Tukholman naisyhdistyksestä kirjoitettiin lehdissä, minkä voi päätellä esimerkiksi Bremerin Skånessa asuneelle Böklinille tammikuussa 1854 lähettämästä kirjeestä, jossa Bremer toteaa Böklinin lehdistä nähneen, mikä askarrutti hänen ajatuksiaan ja vei hänen aikansa Tukholmassa. Aktiivisena puheenjohtajana Bremer oli yhdistyksen näkyvä keulahahmo ja ihmiset saivatkin käsityksen, että toiminnan alullepano oli Bremerin aikaansaannosta. Bremer kirjoittaa Böklinille haluavansa sanoa asian olleen niin, mutta että aloite kuitenkin alun perin tuli muilta. Kuten artikkelin ”Till Sverges Qvinnor” julkaisemisen yhteydessä Bremer mainitsee myös nyt, miten oli saanut tilaisuuden julkisesti ilmaista ajatuksiaan tärkeinä pitämistään asioista.¹⁴²

Bremerin kirjeistä voidaan nähdä, miten erilaisten asioiden hoitamista hänen tehtäviinsä yhdistyksessä kuului. Päivää ennen yhdistyksen varsinaista perustamiskokousta Bremer kirjoitti yhdistyksen tulevalle sihteerille ideastaan, että kokoukseen tulevat naiset muun muassa ajan voittamiseksi heti saapuessaan asettautuisivat paikoilleen seurakunnittain. Bremer ehdotti, että asiasta laadittaisiin lehteen kohtelias ilmoitus.¹⁴³ 7.10.1853 Bremer kirjoitti Tukholman naisyhdistyksen puolesta J. A. Hazeliukselle pyytääkseen häntä julkaisemaan seuraavan päivän *Svenska Tidningen* -lehden iltapainoksessa kirjeen mukana seuranneen tiedoksiannon Tukholman asukkaille.¹⁴⁴ Seuraavana päivänä Bremer puolestaan kirjoitti yhdelle kuninkaan kamarierhoista ja pyysi tätä ojentamaan kuningasparille oheen liitetyn kirjelmän, jossa kuvattiin naisyhdistyksen toiminnan tavoitteita. Bremer korosti, ettei yhdistyksen toimikunta lähettänyt kirjelmää rahallisen avustuksen toivossa. Johanson & Kleman III:n viitteessä kuitenkin mainitaan, että kuningasperhe vastasi pian antamalla yhdistykselle rahalahjoituksen.¹⁴⁵

Direktionen för gatuläggning i Stockholm sai helmikuussa 1854 Bremerin lähettämän kirjeen, jonka hän oli laatinut erään kirjoitustaidottoman lesken puolesta, jonka mies oli kuollut koleraan. Naisyhdistyksen Jacobin seurakuntaan kuuluneet jäsenet olivat miehen kuoleman jälkeen useamman kerran vierailleet pesijänä itseään ja lapsiaan elättäneen lesken luona ja

¹⁴¹ Wieselgren, s. 16.

¹⁴² Kirje P. J. Böklinille 27.1.1854. Johanson & Kleman III, s. 333.

¹⁴³ Kirje Fredrika Svedbomille 25.9.1853. Johanson & Kleman III, s. 308.

¹⁴⁴ Kirje J. A. Hazeliukselle 7.10.1853. Johanson & Kleman III, s. 308. Tiedoksianto julkaistiin myös *Aftonbladetissa*.

¹⁴⁵ Kirje nro 826, 8.10.1853. Johanson & Kleman III, s. 309, viite s. 549.

havainneet, että kulkeminen lesken taloon oli sekä erittäin hankalaa että myös vaarallista, koska taloon johtavat portaat oli kadun laajennustöiden yhteydessä poistettu. Bremer pyysi kirjeessä korjausta tähän asiantilaan, jota leski köyhyytensä vuoksi joutui kestämään ja joka vaikeutti lesken työntekoa itsensä ja lastensa elättämiseksi, koska hänen piti saada kuljetettua suuria pesusaaveja.¹⁴⁶ Toukokuussa 1854 Bremer kirjoitti lääkintöneuvos Bergille. Hän kertoi jo parin kuukauden ajan tarkkailleensa erästä nuorta naista ja tämän lasta ja kysyi neuvoa lapsen epätavalliseen ja hankalaan vaivaan, johon oli kokeiltu jo monenlaisia keinoja ilman minkäänlaista tulosta.¹⁴⁷ Tämänkin kirjeen mukaan puheenjohtaja Bremer todellakin myös itse toimi kolerasta kärsineiden parissa. Tällainen toiminta ei ollut hänelle täysin uutta, olihan hänellä kokemusta vastaavanlaisesta köyhien ja sairaiden avustamisesta aiemmin Årstassa.

Kuten luvussa 4.1 kävi ilmi, ei Bremerin elokuussa 1854 *The Times*issa esittämä vetoamus maailman kristillisten naisyhdistysten yhteistyöstä tuottanut toivottua tulosta. Zacharias Topelius (1818–1898) kirjoitti kuitenkin Bremerille joulukuussa 1854 ja lähetti hänelle tietoja Helsingin naisyhdistyksen toiminnasta. Vastatessaan Topeliuksen kirjeisiin helmikuussa ja maaliskuussa 1855 Bremer kirjoitti aikovansa esitellä saamiaan tietoja Tukholman naisyhdistyksen kokouksessa. Bremer kiinnitti huomiota erityisesti Helsingin yhdistyksen esimerkilliseen toimintaan köyhien tyttöjen kasvatuksen hyväksi. Tukholman yhdistyksellä oli hänen mukaansa kyseisen asian suhteen paljon tehtävää. Bremer ehdotti myös Ruotsin ja Suomen välistä yhteistyötä ja lupasi lähettää Topeliukselle Tukholman naisyhdistyksen vuosikatsauksen heti sen valmistuttua.¹⁴⁸

Bremerin toiminta Tukholman naisyhdistyksessä on jättänyt jälkensä hänen vuonna 1856 ilmestyneeseen romaaniinsa *Hertha*, vaikka romaanissa keskeisintä onkin naisasian käsittely.¹⁴⁹ Kirjan alussa perustetaan vastaavanlainen yhdistys kaupungin kurjimmassa oloissa elävien lasten auttamiseksi ja yhdistyksen toiminnasta kerrotaan pitkin kirjaa. Erityisesti huomiota saa pienemmille lapsille tarkoitettu småbarnsskolan. Tavoite on nostaa lapset kurjuudesta Jumalan valoon ja elämään.¹⁵⁰ Kirjassa ei varsinaisesti käsitellä sitä, miten

¹⁴⁶ Kirje nro 857, 20.2.1854. Johanson & Kleman III, s. 340–341.

¹⁴⁷ Kirje Bergille 8.5.1854. Johanson & Kleman IV, s. 563.

¹⁴⁸ Kirjeet Z. Topeliukselle 8.2.1855 ja 30.3.1855. Johanson & Kleman IV, s. 566–567, 570–571.

¹⁴⁹ Bremer tuo romaanissa esille erityisesti naisten holhouksenalaisuudesta aiheutuvia ongelmia, toinen tärkeä teema on naisten koulutus. Romaanin lopussa on lisäksi liite, jossa Bremer esittelee mm. korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien täysi-ikäisyysasiaa koskevia lausuntoja sekä täysi-ikäisyyskysymyksen käsittelyä valtiopäivillä. Kirja sai Ruotsissa sekalaisen vastaanoton ja herätti paljon kritiikkiä. Kirjan vastaanotosta ks. esim. Adlersparre & Leijonhufvud, s. 209–212; Burman, s. 388–390.

¹⁵⁰ *Hertha*, esim. s. 13–14, 28–30, 37–40, 126–127, 197–199, 280–281, 341–344, 347–348.

köyhien perheiden lapsia tulisi kasvattaa. Selkeimmin esille tuleva näkemys on, etteivät köyhien lasten vanhemmat selviä yksin lastensa kasvattamisesta ja lapsistaan huolehtimisesta, vaan tarvitsevat ulkopuolisten tukea ja apua. Parempiossaisten köyhiin koteihin tekemät vierailut ja köyhien perheiden asioihin osallistuminen ovat hyviä keinoja vaikuttaa mielialoihin ja asenteisiin.¹⁵¹ Köyhien pariin teytyjen vierailujen avulla on myös tarkoitus hankkia heistä tietoja, jotta heidät voidaan jaotella lampaisiin ja vuohiin, joista ensimmäisiä halutaan auttaa ja jälkimmäiset halutaan pitää kurissa. Lampaisiin katsotaan kuuluviksi esimerkiksi sellaiset hyvät naiset ja äidit, joiden köyhyys ei johdu ahkeruuden puutteesta vaan työnteon estävästä tai työntekoa haittaavasta vammasta tai sairaudesta. Hyvinä köyhinä äiteinä pidetään sellaisia naisia, jotka uupumatta raatavat lastensa hyvinvoinnin eteen, usein itse nälkää nähden. Vuohiin taas kuuluvat muun muassa sellaiset äidit, jotka opettavat lapsensa kerjäämään ja varastamaan.¹⁵² Kodeissa vierailu kuului yleensäkin olennaisena osana nimenomaan naisten harjoittamaan filantropiaan, joten romaanin yhdistyksen toiminta oli hyvin tyyppillistä.¹⁵³

Köyhille pikkulapsille tarkoitetun koulun varsinaisesta toiminnasta ei kirjassa kovinkaan paljon kerrota. Lasten koulussa käymistä pidetään tärkeänä muun muassa sen vuoksi, että he pääsevät ainakin hetkeksi pois kurjista asunnoistaan eivätkä juoksentele ympäri katuja. Tärkeää oli myös se, että lapsille tarjottiin koulussa ruokaa. Ruokatunnin lisäksi koulupäivä piti sisällään ainakin rukoilua, laulamista ja lukemista. Koulua käyville köyhille lapsille valmistettiin ja lahjoitettiin yhdistyksen toimesta myös vaatteita. Kirjassa tulee esille myös lasten päivähoito-ongelma, sillä köyhät äidit kävivät pyytämässä, että heidän lapsensa pääsisivät päiväksi kouluun, jotta he itse voisivat käydä tekemässä työtä.¹⁵⁴ Småbarnsskolan olikin instituutiona jonkinlainen esikoulun, lastenseimen ja turvakodin yhdistelmä, nykyaikaisen päiväkodin edeltäjä.¹⁵⁵

Romaanin kaupunkiin perustettiin myös lastenseimi, mutta sen toiminnasta ei kerrota juuri mitään. Ensimmäinen lastenseimi perustettiin Ruotsiin 1850-luvulla ja seimien toimintaa tukivat muun muassa juuri filantrooppiset naisyhdistykset. Lastenseimillä ei ollut mitään varsinaisia pedagogisia tavoitteita, vaan niissä valvottiin ja pidettiin huolta köyhien,

¹⁵¹ *Hertha*, esim. s. 28–29, 40, 197.

¹⁵² *Ibid.*, s. 37–40, 43–44.

¹⁵³ Jordansson 1992, s. 475–482, 486; Jordansson 1998, s. 162–164; Åberg, s. 15–17.

¹⁵⁴ *Hertha*, esim. s. 29, 37, 126, 197–198, 270, 280–281.

¹⁵⁵ Holmdahl, s. 104–106.

ansiotyössä käyvien äitien lapsista äitien työaikana. Ne olivat usein auki aamu seitsemästä iltayhdeksään ja lapsille tarjottiin niissä ruokaa kolmesti päivässä pientä maksua vastaan.¹⁵⁶ Myös romaanissa *Hertha* on useita esimerkkejä Bremerin korostamasta seikasta, ettei nainen tarvitse biologisia lapsia voidakseen olla äiti. Eräs pientä poikalasta lastenseimessä sylissä tuudittava nainen esimerkiksi puhkeaa ilon ja liikituksen kyyneliin tajutessaan olevansa äiti, vaikka onkin lapseton.¹⁵⁷

Romaanissa *Hertha* kaupungin köyhien lasten auttamiseksi perustetun yhdistyksen toiminta sekä toimintaperiaatteet ja toiminnan tavoitteet vastasivat melko lailla tarkalleen esimerkiksi Upsalaan 1840-luvun puolivälissä perustetun vastaavanlaisen naisyhdistyksen toimintaa. Myös Upsalan naisyhdistyksen tavoitteena oli nimenomaan köyhien lasten parempi hoito, mutta sielläkin lasten kasvatusta pyrittiin parantamaan paljolti heidän vanhempiansa asenteisiin vaikuttamalla. Toiminnan kohteena olivatkin siis usein lasten sijasta heidän vanhempansa ja vanhempien ahkeraa työntekoa pidettiin ensiarvoisen tärkeänä.¹⁵⁸ Romaanissa perustetun naisyhdistyksen toimintaan osallistuivat myös miehet, mikä oli tavallista muissakin naisyhdistyksissä. Yksi syy oli se, että naiset eivät vielä tuolloin olleet poliittisesti eivätkä taloudellisesti täysi-ikäisiä, eivätkä siis saaneet vastata talousasioista. Miehet saattoivat hoitaa esimerkiksi varainhoitajan ja sihteerin tehtäviä sekä toimia neuvonantajina.¹⁵⁹

Romaanissa aloitteen naisyhdistyksen perustamiseksi tekee pastori, tosin ilmeisesti alun perin vaimonsa ehdotuksesta. Vaikka papit edelleen olivatkin köyhäinhoitohallitusten jäseniä, niin kirkon vaikutusvalta julkisen köyhäinhoidon suhteen väheni Ruotsissa 1840-luvulla, kun köyhäinhoidosta huolehtiminen kunnallisen ja kirkollisen päätöksenteon erottamisen yhteydessä siirrettiin kuntien vastuulle. Kirkko piti kuitenkin köyhistä huolehtimista omana tehtävänä ja velvollisuutenaan ja halusi osallistua köyhäinhoidon järjestämiseen. Tämä oli yksi syy, miksi papit tukivat naisyhdistysten toimintaa muuallakin kuin romaanissa *Hertha*.¹⁶⁰

Bremer käsittelee kirjassa myös sellaista arkaa aihetta kuin naimaton äiti. Eräs kirjan päähenkilön, Herthan, Amalia-niminen naispuolinen sukulainen on saanut aviottoman lapsen.

¹⁵⁶ Holmdahl, s. 106–109.

¹⁵⁷ *Hertha*, esim. s. 68, 149, 256, 326–327.

¹⁵⁸ Furuland, Gunnel 1987, s. 99–128.

¹⁵⁹ *Ibid.*, s. 105, 112; Åberg, s. 16.

¹⁶⁰ Åberg, s. 23, 29–30.

Herthan mielestä Amalia on hyvä äiti ja kunnioituksen arvoinen, koska hän yhteiskunnan pilkasta ja halveksinnasta huolimatta rohkeni pitää lapsensa ja elää ja tekee työtä lapsensa tähden. Herthan ystävätär puolestaan toteaa, että Amalialla on aina ollut hyvä sydän, ja että rakkaus lapseen näyttää jalostaneen häntä ja kehittäneen hänessä äidillistä suhtautumista myös muita lapsia kohtaan. Småbarnsskolanin opettajattaren sairastuessa ilmeisesti juuri Hertha ja tämän ystävätär pyytävät Amaliaa hänen tilalleen. Lasten kerrotaan kutsuneen häntä ”äiti Amaliaksi” ja olleen hyvin tyytyväisiä häneen ja totelleen häntä. Kaikki småbarnsskolanin johtokunnan jäsenet eivät kuitenkaan suhtautuneet Amaliaan suopeasti eivätkä pitäneet hänen opettajattarena toimimistaan sopivana, koska hänellä oli avioton lapsi. Amaliaa puolustaessaan Hertha lausuu: ”Inför Gud är ju intet barn oäkta och borde ej heller kallas så av människor.” Tilanne tavallaan ratkeaa lopulta niin, että Amalia menee naimisiin lapsensa isän kanssa, joka tosin jo myöhemmin samana päivänä matkustaa ulkomaille hankkimaan omaisuutta.¹⁶¹

Elisabeth Gaskell oli käsitellyt samaa aihetta pari vuotta aikaisemmin ilmestyneessä romaanissaan *Ruth* (1853), jossa päähenkilö itse oli saanut aviottoman lapsen. Ruth onnistuu kirjassa saavuttamaan uudelleen ihmisten kunnioituksen toimimalla sairaanhoitajana lavantautiepidemian aikana, mutta kuolee lopulta saatuaan itse tartunnan. Kirja aiheutti Englannissa joissakin ihmisissä niin negatiivisia reaktioita, että jotkut miehet jopa polttivat teoksen.¹⁶² Vaikka Bremer romaanissaan *Hertha* välittää näkemyksen, että naimaton äiti voi olla yhtä hyvä tai jopa parempi lasten kasvattaja kuin kunniallisesti naimisissa oleva äiti, niin kirjassa kuitenkin myös naimattoman äidin puolustajien taholta selkeästi todetaan, että tämä on menneisyydessä tehnyt valitettavan erehdyksen.

Bremer ei ollut Ruotsissa *Herthan* ilmestyessä siellä syyskuussa 1856, vaan oli toukokuun lopulla lähtenyt jälleen pitkälle ulkomaanmatkalle. Vanhaan maailmaan (muun muassa Sveitsiin, Italiaan, Ranskaan, Kreikkaan, Palestiinaan ja Turkkiin) suuntautuneen matkan alkuperäinen ja ensisijainen tavoite oli Bremerin pyrkimys etsiä hänelle parhaiten sopivaa kristinuskoa. Ahkerasta etsimisestä huolimatta hän ei kuitenkaan löytänyt matkansa aikana etsimäänsä ihannekirkkoa. Italiassa ollessaan Bremer pääsi myös paavi Pius IX:n puheille 25. helmikuuta 1858.¹⁶³ Matkusteluun käytetyn viiden vuoden aikana Bremer vieraili myös

¹⁶¹ *Hertha*, s. 43–44, 198–199, 208, 341–346.

¹⁶² Wieselgren, s. 90–91. Bremer ja Gaskell tapasivat Manchesterissa v. 1851 ja Wieselgrenin mukaan he keskustelivat myös Gaskellin valmisteilla olleesta romaanista *Ruth*.

¹⁶³ Burman, s. 399–400, 413.

filantrooppisissa laitoksissa, kuten lastenkodeissa ja kouluissa. Roomassa Bremer järjesti juhlan muutamille köyhille lapsille ja antoi heille leluja, vaatteita ja makeisia.¹⁶⁴ Bremer oli edelleen Tukholman naisyhdistyksen puheenjohtaja. Pitkän ulkomaanmatkansa ajaksi hän oli jättänyt puheenjohtajalle kuuluvien tehtävien hoitamisen luotettavien ystävättäriensä Fredrika Linnellin, Lotten Wennbergin ja Laura Gaggen vastuulle, mutta oli itse koko ajan selvillä yhdistyksen asioista ja keskusteli niistä kirjeenvaihdon välityksellä.¹⁶⁵

Matkan ohjelmaan kuului myös filantrooppinen kongressi Brysselissä syksyllä 1856, jonne Bremer ainoana naisena oli saanut kutsun osallistua ja jossa hän ainoana naisena sai luvan pitää puheen. Kongressin 200 edustajaa, tiedemiehiä ja poliitikkoja, keskustelivat viikon ajan siitä, kuinka köyhiä voitaisiin auttaa. Bremerin oli kutsunut kongressiin sen varsinainen alullepanija, Belgian vankiloiden ja hyväntekeväisyyslaitosten pääjohtaja Edouard Ducpétiaux.¹⁶⁶ Carina Burman toteaa, että kutsu osoittaa Bremerin olleen yleisesti tunnettu ja arvostettu myös ulkomailla, ei pelkästään kirjailijana vaan myös poliittisesti aktiivisena filantrooppina.¹⁶⁷

Ruotsissa Bremerin kongressiin osallistumista ei pidetty sopivana ja lehdistössä kommentit olivat negatiivisia. Paikan päällä Brysselissä Bremeriä kuitenkin tervehdittiin suosionosoituksin ja Belgian kuningas Leopold I (1790–1865) kutsui hänet puheilleen kolmen tunnin ajaksi. Kongressin päättäjäsissä kohotettiin malja kolmelle silloin ajankohtaiselle ja tärkeälle naiselle: Florence Nightingalelle (1820–1910), Harriet Beecher Stowelle (1811–1896) ja Fredrika Bremerille.¹⁶⁸

Bremerin ranskankielinen puhe¹⁶⁹ pidettiin kongressissa 20. syyskuuta, mutta Bremer ei pitänyt puhettaan itse, vaan sen luki eräs monsieur Visschers. Carina Burmanin mukaan puhe käsitteli naisten filantrooppista toimintaa, naisyhdistysten perustamista ja sitä, miten naiset

¹⁶⁴ Burman, s. 399, 412.

¹⁶⁵ Adlersparre & Leijonhufvud II, s. 288–289; Burman, s. 451.

¹⁶⁶ Adlersparre & Leijonhufvud II, s. 222–223; Burman, s. 405.

¹⁶⁷ Burman, s. 405.

¹⁶⁸ Adlersparre & Leijonhufvud II, s. 223; Burman, s. 405; Johanson & Kleman III, s. 584 (viite). Beecher Stowe oli amerikkalainen kirjailija ja orjuuden vastustaja, jonka kuuluisa romaani *Uncle Tom's Cabin* (*Setä Tuomon tupa*) ilmestyi v. 1852. Brittiläinen sairaanhoidon ja terveydenhuollon uudistaja Nightingale tuli kuuluisaksi toimiessaan sairaanhoitajana Krimin sodan aikana.

¹⁶⁹ Puhe löytyy jäljennettynä teoksesta Johanson & Kleman III, s. 584–590. Valitettavasti en itse ymmärrä ranskaa lainkaan.

olivat pitäneet huolta erityisesti hylätyistä lapsista ja avun tarpeessa olevista perheistä, joita oli pyritty työn ja kasvatuksen sekä avustusten ja moraalisen vaikuttamisen avulla auttamaan jaloilleen. Lisäksi Bremer korosti sen tärkeyttä, että naiset saavat tehdä työtä, ja että he saavat työstään riittävän rahallisen korvauksen. *L'Etoile Belge* -lehti kirjoitti, että puhe otettiin vastaan pitkään kestänein suosionosoituksin.¹⁷⁰

Matkalta palattuaan Bremer ryhtyi jälleen harjoittamaan filantrooppista toimintaa. Hän alkoi taas itse hoitaa Tukholman naisyhdistyksen puheenjohtajuutta¹⁷¹, ja innostui myös uudenlaisesta toiminnasta lasten hyväksi. Lapsena Årstassa Bremeriä oli vaivannut se, että vaikka siellä oli runsaasti marjapensaita, niin niistä saivat syödä vain herrasväen lapset. Hän oli pitkään suunnitellut marjapensaiden istuttamista mäille puutarhan ulkopuolelle, jotta mökkien lapsetkin saisivat tilaisuuden nauttia marjoista. Hanke oli kuitenkin jäänyt toteuttamatta. Mutta kun kirjailija ja pomologi (hedelmätieteilijä) Olof Eneroth (1825–1881) ilmeisesti alkuvuodesta 1862 lähetti hänelle koulupuutarhoja käsittelevän kirjasen, Bremer ryhtyi oitis suunnittelemaan koulupuutarhan perustamista Årstaan. Bremer ja Eneroth käsitelivät hanketta sekä kirjeitse että kasvotusten, mutta en löytänyt mainintaa siitä, toteutuiko hanke lopulta.¹⁷² Bremer kirjoitti myös vetoamuksen vuonna 1861 perustetun, taloudellisista vaikeuksista kärsineen kuuromykkien koulun puolesta. Julkista toimintaa enemmän Bremeriä kuitenkin työllisti yksityinen hyväntekeväisyystoiminta.¹⁷³ ”Hon tycktes vara mycket välgörande”, kirjoitti Aina Topelius päiväkirjaansa, kun Topeliukset vierailivat Bremerin luona Ruotsin-matkansa yhteydessä kesällä 1862.¹⁷⁴

Viimeisen joulunsa Fredrika Bremer vietti Årstassa ja järjesti jouluaattona juhlan noin 30 lapselle, jotka olivat tilan muonamiesten lapsia. Hän oli järjestänyt vastaavanlaisia juhlia sisarensa Agathen kanssa myös aikaisempina jouluin Årstassa. Tarjoilun jälkeen lapset saivat pienen lahjan, minkä jälkeen he tanssivat joulukuusen ympärillä yhdessä Bremerin kanssa. Jouluaamun jumalanpalveluksen jälkeen Bremer jäi ulos juttelemaan muutamien henkilöiden kanssa, vilustui ja kuoli keuhkokuumeeseen muutaman päivän kuluttua.¹⁷⁵ Hän muisti

¹⁷⁰ Burman, s. 405–406; Johanson & Kleman III, s. 584 (viite).

¹⁷¹ Bremer kirjoitti 1860-luvulla lapsille kaksi kertomusta, jotka julkaistiin Tukholman naisyhdistyksen toimesta. Muita tietoja yhdistyksen 1860-luvun toiminnasta en valitettavasti onnistunut löytämään.

¹⁷² Bremerin kirjeet Enerothille teoksessa Johanson & Kleman IV, erit. 4.3.1862, s. 188.

¹⁷³ Adlersparre & Leijonhufvud II, s. 288–289, 324–325.

¹⁷⁴ Burman, s. 452.

¹⁷⁵ Kirje Fredrika Linnellille 27.12.1865. Johanson & Kleman IV, s. 480; Bremer (Quiding), Charlotte, s. 87–89; Adlersparre & Leijonhufvud II, s. 360–362.

hyväntekeväisyyskohteita myös testamentissaan. Eräs köyhä poika, Leonhard Jansson, sai 44 rdr (riikintaalaria) vaatteita varten, Robert Lönnberg -niminen opiskelija puolestaan sai 466 rdr. Häveliäille köyhille (Pauvres Honteux) tarkoitettulle hyväntekeväisyyslaitokselle Bremer testamenttasi 5 000 rdr ja sekä Lotten Wennbergin rahasto että Stockholms fruntimmersförening för barnavård saivat molemmat muutamia satoja riikintaalareita.¹⁷⁶

Yhteenvetona Fredrika Bremerin julkisesta hyväntekeväisyystoiminnasta lasten hyväksi voidaan todeta, että Bremer piti hyväntekeväisyystoimintaa erittäin tärkeänä ja häntä myös pidettiin filantrooppina, mutta hän ei kuitenkaan aina ollut itse aloitteellinen. Tukholman naisyhdistyksen puheenjohtajana hän ei ollut ainoastaan yhdistyksen keulahahmo ja toiminnan organisoija, vaan hän osallistui myös käytännön toimintaan autettavien ihmisten parissa. Bremerillä oli erityisesti naisten filantrooppiseen toimintaan liittyviä näkemyksiä, joita hän halusi tuoda – ja myös toi – julkisesti esille. Oman konkreettisen toimintansa lisäksi Bremer vaikutti lasten hyväksi esittämällä vetoomuksia lasten auttamiseksi. Sekä Bremer itse että myös muut naiset pyrkivät käyttämään Bremerin kirjailijana saavuttamaa mainetta hyväksi filantrooppisessa toiminnassaan.

Bremerin filantrooppista toimintaa tarkasteltaessa voitaisiin tutkielmani otsikko muuttaa muotoon ”Fredrika Bremer lasten asialla?” Bremerin toiminnan tavoitteena oli toki lasten auttaminen, mutta siihen liittyi seikkoja, jotka herättävät kysymyksen Bremerin perimmäisistä motiiveista, siitä, kenen asialla Bremer itse asiassa oli. Bremer mainitsee monta kertaa, että hän halusi herättää äidillisen toimimaan myös kodin ulkopuolella. Oliko Bremer sittenkin nimenomaan naisten asialla, ajatteliko hän filantrooppista toimintaa ennen kaikkea naisten vapautumisen kannalta? Kun Bremer käsittelee romaaneissaan ylempien sosiaaliryhmien lasten kasvatukseen liittyviä kysymyksiä, on näkökulma se, että jos he eivät saa oikeanlaista, yksilöllistä kasvatusta, heistä tulee onnettomia yksilöitä. Köyhien ja harhaanjohtettujen lasten kasvatusta Bremer puolestaan näyttää ainakin julkisuudessa tarkastelleen ennen muuta yhteiskunnan etua painottaen. On yhteiskunnan kannalta vahingollista, jos näiden lasten kasvatuksesta ei huolehdita. Voidaanko näin ollen ajatella, että Bremer kenties olikin ensisijaisesti yhteiskunnan asialla? Oikea tulkinta lienee se, että Bremer oli kaikkien kolmen eli naisten, yhteiskunnan ja kovaosaisten lasten asialla. Keinot, joilla Bremer toivoi lapsia autettavan, olivat sellaisia, että ne aidosti edistivät myös lasten omaa hyvinvointia.

¹⁷⁶ Burman, s. 501.

Tähtäimenä oli lasten auttaminen uuden elämän alkuun, ei pelkästään heidän kuriin saamisensa. Bremer uskoi pehmeiden kasvatustekniikoiden, kuten neliäänisten koraalien laulamisen, tehoavan myös harhaanjohtettuihin lapsiin. Vaikka Bremerin ei yksiselitteisesti voitaisikaan sanoa ajaneen nimenomaan lasten asiaa, hän siis kuitenkin kiistatta toimi lasten hyväksi.

V LAADUKASTA LUKEMISTA MYÖS KÖYHILLE LAPSILLE

5.1 Ruotsalainen lastenkirjallisuus ja köyhien lasten lukeminen 1800-luvun puolivälissä

Lukutaito on lukemisen perusedellytys, joten se on syytä ottaa mukaan tarkasteluun, kun halutaan selvittää ihmisten lukemista. Tarkkoja tietoja lukutaidon tasosta ja levinneisyydestä on vaikea saada jälkikäteen, mutta eri tutkimusten perusteella valtaosa ruotsalaisista oli lukutaitoisia jo ennen kansakouluasetuksen antamista vuonna 1842. Lukutaidon laajan levinneisyyden taustalla oli luterilaisuus, johon sisältyi ajatus, että jokaisen ihmisen pitäisi pystyä itse lukemaan Jumalan sanaa. Lukemaan oppimisessa kotona saadulla opetuksella oli merkittävä osa. Lukeminen oli ääneen lukemista ja ulkoa opettelua ja lukutaidon taso vaihteli yksilöittäin eikä suinkaan aina ollut kovin korkea.¹⁷⁷

Lukutaidon alkeellisuudesta huolimatta voidaan sanoa, että lukutaidon puute ei yleisesti ottaen muodostanut ratkaisevaa estettä lasten omatoimiselle lukemiselle tai sille, että vanhemmat olisivat voineet lukea heille. Lukemisen tiellä saattoi kuitenkin olla muita esteitä. On hyvin ymmärrettävää, että perheissä, joissa tarvittiin koko perheen panosta leivän hankkimiseksi, ei erityisemmin harrastettu lukemista ajanvietteeksi. Tytöt olivat usein poikiakin huonommassa asemassa, sillä heidän piti monesti huolehtia sisaruksistaan, mikä rajoitti heidän vapaa-aikaansa entisestään. Tällaisilla perheillä ei myöskään useinkaan ollut varaa hankkia kirjallisuutta. Kodeista löytyi tavallisesti jonkin verran uskonnollista kirjallisuutta sekä almanakka, joita lapset muun lukemisen puutteessa lukivat.¹⁷⁸

Fredrika Bremer kirjoitti marraskuussa 1853 runoilija Thekla Knösille Upsalaan ja kertoi hänelle Tukholman naisyhdistyksen päätöksestä ryhtyä julkaisemaan lastenkirjallisuutta. Bremerin mukaan tarkoitus oli aivan ensimmäiseksi julkaista joululukemista köyhille lapsille, joita varten ei Ruotsissa ollut olemassa oikeastaan lainkaan hyviä lastenkirjoja.¹⁷⁹ Sisällöltään hyvin vaihtelevan ja harvoin laadukkaan halvan kirjallisuuden tarjonta lisääntyi kansakouluuudistuksen jälkeen. 1800-luvun halvoista lastenkirjoista kirjoittaessaan Sonja Svensson

¹⁷⁷ Furuland, Lars 1991, s. 11; Isling, s. 120–123; Petterson, s. 37–43.

¹⁷⁸ Svensson 1983, s. 22, 25–27.

¹⁷⁹ Kirje Thekla Knösille 22.11.1853. Johanson & Kleman III, s. 319–320.

pohtii, mitä oikeastaan tässä yhteydessä voidaan pitää halpana, sillä kansan enemmistön tuloihin nähden kirjat olivat suunnattoman kalliita koko 1800-luvun ajan. Halpa kirjallisuuskäänne, joka tarkoitti lähinnä ohuita vihkoja, ei yleensä ollut sen halvempaa, jos hintaa tarkastellaan sivumäärään suhteutettuna.¹⁸⁰

Huokeampi lastenkirjallisuus oli suureksi osaksi käännöskirjallisuutta, jota kustantajat usein julkaisivat sarjoissa. Eva von Zweigbergkin luonnehdinnan mukaan kirjat olivat usein saksalaista alkuperää, sisälsivät kliseitä ja lahjattoman tekstin lahjattomia käännöksiä, joita olivat tehneet tuntemattomat, hieman kielitaitoa sisäoppilaitoksessa hankkineet naiset.¹⁸¹ 1850-luvulla köyhien lasten lukemisen kannalta merkittäväksi nousi pyhäkoulukirjallisuus. Uskonnollisten kustantajien julkaisema kirjallisuus oli kaikkein halvinta.¹⁸² Lapsille suunnatun uskonnollisen kirjallisuuden saralla Lina Sandellilla (Carolina Berg) (1832–1903) ja Betty Ehrenborg-Possella (1818–1880) oli merkittävä rooli sekä kirjailijoina että kääntäjinä.¹⁸³ Lina Sandell tunnetaan edelleen uskonnollisista lauluistaan ja virsistään, myös Suomessa. Hänen kirjoittamiaan tunnettuja virsiä ovat muun muassa ”Päivä vain ja hetki kerrallansa” sekä ”Mua siipeis suojaan kätke”. Betty Ehrenborg-Posse oli opiskellut pyhäkoulutyötä Englannissa ja oman kirjallisen tuotantonsa lisäksi hän käänsi lapsille englantilaista uskonnollista kirjallisuutta¹⁸⁴. Halvempaa kirjallisuutta hankittiin usein markkinoilta. Myyjinä olivat joko kustantajat itse tai kolportöörit eli kiertelevät kirjojen ja lehtien kaupustelijat. Uskonnollista kirjallisuutta levitettiin lisäksi paljon pyhäkoulujen kautta.¹⁸⁵

Kansakouluasetus edisti myös julkisten kirjastojen perustamista. Asetus määräsi papiston rohkaisemaan pitäjänkirjastojen perustamista ja käyttämistä sekä ehdottamaan sopivia kirjoja. Rahoituksesta ei puhuttu mitään ja niinpä kirjastojen perustaminen riippuikin toisaalta pappien aktiivisuudesta ja toisaalta pitäjänkokouksen halusta myötää hanketta varten varoja. Vuonna 1859 tuomiokapitulit saivat kirjelmän, jossa kehoitettiin selvittämään, missä määrin papit olivat noudattaneet pitäjänkirjastoja koskevia määräyksiä. Saatujen vastausten perusteella hyvin huonosti. 1860-luvulla tilanne oli pitäjänkirjastojen suhteen lyhytaikaisesti

¹⁸⁰ Svensson 1983, s. 27–28.

¹⁸¹ Ibid., s. 28–33; Zweigbergk, s. 171.

¹⁸² Svensson 1983, s. 31–32.

¹⁸³ Furuland & Ørvig, mm. s. 21, 89, 96–97.

¹⁸⁴ Ibid., s. 96–97.

¹⁸⁵ Furuland, Lars 1991, s. 19–20; Svensson 1983, s. 28.

parempi. Kirjastojen valikoimissa painottui hyötynäkökulma ja lasten- ja nuortenkirjallisuutta oli usein tarjolla niukasti. Joissakin kaupungeissa perustettiin 1800-luvun puolivälissä pitäjänkirjastoja vastaavia kirjastoja, mutta niiden merkitys jäi vähäisemmäksi kuin maaseudun kirjastojen. Myös kouluihin perustettiin jonkin verran kirjastoja, mutta enemmänkin 1800-luvun loppupuolella.¹⁸⁶

Lars Furulandin mukaan ei kansan lasten kohdalla voida puhua varsinaisesti lukutottumuksista vielä 1800-luvun lopullakaan. Olemassa olleista pitäjän- ja koulukirjastoista huolimatta laadukkaat lastenkirjat päätyivät ennen vuosisadan vaihdetta vain harvoin tavallisen kansan käsiin. Ensimmäistä todellista lasten- ja nuortenkirjastoa piti odottaa vuoteen 1911.¹⁸⁷ Köyhien lasten lukemisesta alettiin kiinnostua ja keskustella laajemmin vasta, kun kansakoulun lukukirja *Läsebok för folkskolan* ilmestyi vuonna 1868. Sonja Svensson toteaa, että Fredrika Bremerin vuonna 1853 käynnistämä hanke on sen vuoksi merkille pantava.¹⁸⁸

Myöskään varakkaampien perheiden lapset eivät Ruotsissa voineet vielä 1800-luvun puolivälissä täyttää kirjahyllyjään erityisen tasokkaalla kotimaisella lastenkirjallisuudella, koska sellaista ei ollut olemassa. Lastenkirjamarkkinoilla hallitsevassa asemassa olivat käännökset ja erilaiset mukaelmat. Ylempien kansankerrosten lapset saattoivat lisäksi lukea ulkomaisia kirjoja alkuperäiskielellä.¹⁸⁹ Myös Fredrika Bremer osallistui nuorena neitona yhden lastenkirjan kääntämiseen. Kyseessä oli saksalaisen diakonin Caspar Friedrich Lossiuksen (1768–1817) *Gumal und Lina*, kolmiosainen teos, jonka tarkoitus oli opettaa lapsille ensimmäiset uskontokäsitteet. Ensimmäisen osan käänsi ruotsiksi pedagogi Carl Ulric Broocman (1783–1812) vuonna 1804, mutta hän kuoli, ennen kuin ehti kääntää teoksen kokonaan. Osat 2 ja 3 painettiin vuonna 1819 ja niiden kääntäjinä olivat Fredrika ja Charlotte Bremer.¹⁹⁰ Charlotte Bremer kertoo, että hän ja Fredrika olivat lapsena lukeneet Lossiuksen teoksen ja pitäneet teosta erinomaisena, minkä vuoksi he päättivät kääntää jälkimmäiset, Broocmanilta kääntämättä jääneet osat. Kääntäminen vei kaksi vuotta ja tapahtui aikana, jolloin tytöt valmistautuivat ensimmäiselle ehtoolliselleen. Fredrika käänsi osan 2, Charlotte

¹⁸⁶ Svensson 1983, s. 36–40.

¹⁸⁷ Furuland, Lars 1991, s. 87–88.

¹⁸⁸ Svensson 1983, s. 23–24.

¹⁸⁹ Furuland, Lars 1991, s. 84; Zweigbergk, s. 52.

¹⁹⁰ Burman, s. 30–31; Zweigbergk, s. 56–57.

osan 3. Tytöt ojensivat valmiin työn seuraavana jouluaattona isälleen, joka liikuttui niin, että painatti kirjan seuraavana vuonna omalla kustannuksella.¹⁹¹

Toki ruotsalaisiakin lastenkirjoja oli olemassa. 1840-luvulle saakka viihdekirjallisuuden tuottamisesta lapsille olivat huolehtineet lähinnä miehet, mutta 1840-luvulta lähtien lapsille kirjoittaneiden naisten määrä alkoi lisääntyä. Yksi varhaisimmista naispuolisista lastenkirjailijoista oli Hedvig Aurora Ekström (1815–?). Hänen ensimmäinen kirjansa *Skildringar ur barn- och ungdomslivet, julgåva för barn* on vuodelta 1840 ja vuoteen 1858 mennessä häneltä ilmestyi vielä neljä muuta kirjaa. Ekström kuvaa kertomuksissaan ylemmän ja alemman porvariston koti- ja perhe-elämää Tukholmassa.¹⁹² 1850-luvun alun ruotsalaisista lastenkirjailijoista voidaan mainita Wilhelm Bäckman (1824–1911). Hän oli smoolantilainen papinpoika, joka opiskeli Upsalassa 1845–49. Häneltä ilmestyi muun muassa *Sjö-jungfruns sagor* kahdessa osassa vuosina 1850–51 ja *Grönt under snön* vuonna 1853.¹⁹³ Ludvig Teodor Öberg (1820–1860) kuuluu lastenkirja-alalla 1850-luvun tuotteliaimpiin Ruotsissa, mutta hänen tuotantonsa perustui vanhan muokkaamiseen, minkä lisäksi hän julkaisi myös muiden tuotantoa. Öberg käytti useita salanimiä ja huolehti usein itse teostensa kuvittamisesta. Vuonna 1858 hän esimerkiksi julkaisi nimimerkillä Gustafva Berglund keittokirjan lapsille.¹⁹⁴ Öbergin ystävän C. F. Holmströmin (1820–1858) tuotantoon kuuluvat muun muassa *Den lilla berättaren, gåva åt goda barn* (1841), *En tomtegubbes aftonberättelser för barn* (1842), *Lilla Sotarmurres öden* (1856) ja *Nisse och Nasse* (1857), joista kahdessa jälkimmäisessä kuvataan köyhiä lapsia.¹⁹⁵

Merkittävin ruotsinkielistä lastenkirjallisuutta kirjoittanut kirjailija oli kuitenkin suomalainen Zacharias Topelius, joka debytoi lastenkirjailijana satukokoelmalla vuonna 1847. Hänen kokoomateoksensa *Läsning för barn*, 1–8 julkaistiin vuosina 1865–1896, sitä ennen hänen tekstejään saattoi lukea lastenlehdistä. Lars Furuland kirjoittaa, ettei pidä unohtaa, että Topelius merkitsi aikanaan melkein yhtä paljon Ruotsille kuin Suomelle. Ensimmäinen ruotsalainen lastenkirjaklassikko, Viktor Rydbergin (1828–1895) *Lille Viggs äfventyr på julafton* ilmestyi vasta 1870-luvulla.¹⁹⁶ Tällainen oli siis tilanne Ruotsissa lastenkirjallisuuden

¹⁹¹ Bremer (Quiding), Charlotte, s. 34.

¹⁹² Zweigbergk, s. 81–82.

¹⁹³ Svensson 1999, s. 500; Zweigbergk, s. 171–176.

¹⁹⁴ Zweigbergk, s. 179–183.

¹⁹⁵ Ibid., s. 183–185.

¹⁹⁶ Furuland, Lars 1991, s. 84; Olsson & Algulin, s. 270–275; Svensson 1999, s. 500–504.

suhteen, kun Fredrika Bremer ryhtyi toimimaan lastenkirjallisuuden kehittämiseksi ja saattamiseksi myös köyhempien lasten ulottuville.

5.2 Tukholman naisyhdistyksen lastenkirjaset

Pari kuukautta Tukholman naisyhdistyksen perustamisen jälkeen Fredrika Bremer siis kirjoitti ystävälleen Thekla Knösille ja kertoi yhdistyksen suunnitelmista julkaista kirjallisuutta Ruotsin lapsille. Ensimmäiseksi yhdistys kaavaili julkaisevansa lukemista köyhille lapsille jo seuraavaksi jouluksi eli jouluksi 1853. Asia oli siis melko kiireinen, kun Bremer kirjoitti Knösille 22.11.1853 ja ilmoitti, että yhdistys oli päättänyt pyytää Knösiä kirjoittamaan sadun edellä mainittua tarkoitusta varten.¹⁹⁷ Thekla Knös (1815–1880) oli Bremerin tavoin naimaton ja lapseton, mutta toisin kuin Bremer Knös oli sosiaaliseen asemaansa nähden köyhä. Upsalassa asuneen Knösin tuttavapiiriin kuului Ruotsin kulttuurielämän eliitin edustajia, joiden kanssa hän seurusteli muun muassa Ruotsin romantiikan ajan tunnetuimmassa kaunokirjallisessa salongissa, jota emännöi Suomessa syntynyt, mutta aivan pienenä Ruotsiin muuttanut Malla Silfverstolpe (1782–1861). Knös, joka tunnetaan ennen kaikkea runoistaan, oli itsekin aikanaan arvostettu kirjailija, minkä osoittaa esimerkiksi se, että hän voitti Ruotsin Akatemian palkintoja.¹⁹⁸

Bremerin kirjeestä saa sellaisen käsityksen, että yhdistys aikoi jakaa osan kirjasista ilmaiseksi, sillä Bremerin siinä esittelemän suunnitelman mukaan koleran koettelemia tukholmalaislapsia varten varattaisiin 500–600 kappaletta ja muiden kappaleiden myynnillä oli tarkoitus muun muassa kattaa painatuskustannukset. Samassa kirjeessä Bremer toteaa, että toisin kuin rikkaiden perheiden lapsia varten ei köyhiä lapsia varten ollut olemassa hauskaa ja hyödyllistä kirjallisuutta. Bremer kutsui Knösin mukaan toimimaan köyhien lasten hyväksi ja pyysi, että hän opettaisi heille köyhyyden merkityksen, jotta hekin voisivat joskus Knösin itsensä tavoin ylistää köyhyyttä.¹⁹⁹ Tässäkin yhteydessä nousee esille sama kysymys toiminnan päämäärästä, jota käsitelin jo aiemmin luvussa IV. Selkeä vaikutelma on, että hankkeella pyrittiin aidosti ilahduttamaan vähäosaisia lapsia. Mutta kuten Sonja Svenssonkin

¹⁹⁷ Kirje Thekla Knösille 22.11.1853. Johanson & Kleman III, s. 319–320.

¹⁹⁸ Mansén, s. 21–22, 40–55, 102–103; Olsson & Algulin, s. 184–185. Ks. myös esim. Holmquist, Ingrid, ”Den sällhetsbegärande känslan. Om Malla Silfverstolpe”, teoksessa *Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2. Faderns huset, 1800-talet* (1993), s. 60–69, sekä Elam, Ingrid, ”Det lilla fågelredet. Om Thekla Knös”, sama teos s. 70–74.

¹⁹⁹ Kirje Thekla Knösille 22.11.1853. Johanson & Kleman III, s. 319–320.

väitöskirjassaan huomauttaa, voidaan Bremerin kirjeestä lukea, että köyhille lapsille suunnatun kirjallisuuden tavoitteena olivat viihdyttämisen ohella myös hyvät ajatukset, tunteet ja teot²⁰⁰. Asiaa ei siis katsottu pelkästään lasten näkökulmasta, vaan taustalla voidaan nähdä ajatus hankkeen laajemmastakin hyödyistä.

Laadukkaan lastenkirjallisuuden luominen köyhille lapsille ei ollut Bremerin ainoa tavoite, vaan se oli alku pyrkimykselle saada aikaan ruotsalaista lastenkirjallisuutta ylipäänsä. Hän näki asian myös laajemmin. Eräässä kirjeessään Thekla Knösille Bremer kirjoittaa: ”Skandinavien måste gifva en ny frisk impuls åt litteraturen och barnens odling genom dess Naturpoesi för barndomen.” Samassa kirjeessä hän kertoo ehdottaneensa Tukholman naisyhdistykselle myyjäisten järjestämistä jouluna 1855, ”allt för barnens skull”. Itse hän halusi ottaa tehtäväkseen kirjaosastosta huolehtimisen ja suunnitteli keräävänsä lastenkirjoja useista maista, kuitenkin ensi sijassa alkuperältään ruotsalaisia.²⁰¹

Vuosien 1853 ja 1854 aikana Tukholman naisyhdistys julkaisi yhteensä 16 lapsille tarkoitettua kirjoitusta – erilaisia runoja, satuja ja kertomuksia – ja myöhemmin 1860-luvulla vielä kaksi Bremerin kirjoittamaa kertomusta. Fredrika Bremerin ja Thekla Knösin lisäksi kirjasiin antoivat oman panoksensa Betty Ehrenborg-Posse, Daniel Müller, Christoph von Schmid ja H. C. Andersen.²⁰² Minulla ei valitettavasti ole tämän työn tekemisen puitteissa ollut mahdollisuutta tutustua kaikkiin Tukholman naisyhdistyksen lapsille julkaisemiin kirjoituksiin, mutta kokoamalla eri teoksista löytyviä tietoja olen onnistunut yksilöimään 18 tekstistä 12 niin, että tiedän sekä kirjoittajan että otsikon.

Thekla Knösiltä olivat mukana kertomukset ”Nässelplockerskan” (nro 6), ”Rosorna” (nro 8) ja ”Ögontröst” (nro 13) sekä runot ”Baknings-visa” (nro 10) ja ”Fattigdomens lof” (nro 11).²⁰³ Näistä ”Baknings-visa” (”Baka, baka Liten kaka; Forma, rulla Prägtig bulla...”) on ilmeisesti edelleen yleisesti tunnettu loru. Eva von Zweigbergk mainitsee Topeliuksen kirjoittaneen Thekla Knösille kertoakseen, kuinka mieltynyt hänen Aina-tyttärensä oli runoon.²⁰⁴ Bremer teki Knösin kirjoittamiin kertomuksiin joitakin muutoksia ennen niiden julkaisemista.

²⁰⁰ Kirje Thekla Knösille 22.11.1853. Johanson & Kleman III, s. 319; Svensson 1983, s. 24.

²⁰¹ Kirje Thekla Knösille 6.12.1853. Johanson & Kleman III, s. 320. Johansonin & Klemanin (III, s. 551) mukaan Bremer tarkoittaa luultavasti vuotta 1854 eikä 1855, kuten hän kirjeessään kirjoittaa.

²⁰² Furuland, Gunnel 2000, s. 8; Johanson & Kleman III, s. 559 (viite); Zweigbergk, s. 100–104.

²⁰³ Mansén, s. 383–384. ”Fattigdomens lof” löytyy teoksesta Furuland & Lindberger & Ørvig, s. 267–268.

²⁰⁴ Zweigbergk, s. 100.

Tekemiään muutoksia Bremer perusteli Knösille siten, että hän pyrki tuomaan paremmin esille kertomusten perusajatuksen. Bremerin selostusten perusteella hän teki kertomuksista ytimekkäämpiä karsimalla pois seikkoja, joita hän itse piti tarinoiden keskeisen sisällön kannalta tarpeettomina tai häiritsevinä.²⁰⁵ Bremer antoi kirjeissään Knösille myös neuvoja sen suhteen, minkälaisia kertomuksia hän toivoi Knösin lapsia varten kirjoittavan. Ensimmäisessä aihetta käsittelevässä kirjeessään Bremer sanoo, että ohjenuora, jota heidän lapsille kirjoittaessaan tulisi seurata, on ”kort och godt”. Myöhemmin, kun Knös jo oli lähettänyt Bremerille kertomuksiaan, Bremer ilmaisi toivovansa Knösin kirjoittavan humoristisia ja iloisia satuja tai kertomuksia. Bremerin kirjeistä Knösille käy myös ilmi, että hän piti tärkeänä kertomusten kuvittamista puupiirroksilla.²⁰⁶

Knösin runo ”Fattigdomens lof”, joka löytyy Furulandin & Lindbergerin & Ørvigin teoksesta *Barnlitteratur i Sverige*, on nimensä mukaisesti todellista köyhyyden ylistystä.

Fattigdom! jag dig vill sjunga!	--- Mången skön och doftfull blomma	--- Rätta glädjen av att <i>skänka</i>
Ingen annan prisar dig;	Ses på bar och torftig kvist;	Endast fattigdom oss lär.
Enkla blommor, evigt unga,	Många känslor, rena, fromma,	Så i mörkret högre blänka
Har du fostrat upp åt mig.	Växa upp ur jordisk brist.	Stjärnorna, som natten bär. ²⁰⁷ ---

Kuten näistä kolmesta esimerkeiksi valitsemistani säkeistäkin näkyy, runossa köyhyyttä tarkastellaan ja kiitetään ikään kuin hyvänä kasvattajana. Poimin säkeet esimerkeiksi ennen kaikkea kielellisin perustein, eli valitsin mahdollisimman helpot säkeet, koska loppusoinnollista runoa olisi melko hankala yrittää samansisältöiseksi suomentaa. Kuitenkin näistäkin säkeistä voidaan havaita, että runo sisältää sellaisia kielikuvia, ettei sen sisältö kokonaisuudessaan välttämättä kovin pienille lapsille avaudu.

Örtagårdsmästaren Daniel Müller oli Upsalan kasvitieteellisen puutarhan puutarhuri ja kuului Thekla Knösin ystäviin. Kun Knös ensimmäisen kerran toimitti Bremerille omia, lasten joululukemiseksi tarkoitettuja tuotoksiaan, lähetti hän samassa paketissa myös kaksi Müllerin kirjoittamaa kertomusta, ”Bladens lefnadshistoria” ja ”Ett litet almträd”. Kertomusten nimistä voidaan päätellä, että puutarhuri Müller oli saanut aiheet tarinoihinsa luonnosta. Bremer piti molempia tarinoita erinomaisina. Erityisesti häntä viehätti kertomuksista jälkimmäinen, jonka loppua hän kuitenkin halusi hieman muuttaa lisäämällä lapsille ohjeen tulla kertomuksen

²⁰⁵ Kirjeet Thekla Knösille 6.12.1853, 10.2.1854 ja 20.3.1854. Johanson & Kleman III, s. 320, 339, 342.

²⁰⁶ Kirjeet Thekla Knösille 22.11.1853, 6.12.1853 ja 10.2.1854. Johanson & Kleman III, s. 319, 320, 338–339.

²⁰⁷ Furuland & Lindberger & Ørvig, s. 267–268.

hyvän puun kaltaisiksi.²⁰⁸ Syksyllä 1855 Bremer vieraili Upsalassa Thekla Knösin, Daniel Müllerin ja hänen vaimonsa Louisen luona. Vierailun seurauksena nelikko julkaisi jouluksi yli 200 sivuisen kalenterin nimeltään *Fyrväplingen*. *Fyrväplingen* sisältää runoja ja kertomuksia, joita ei ole varustettu kirjoittajien nimillä, joten on epäselvää, kuka on kirjoittanut mitään. Gunnel Furulandin mukaan kohderyhmää ei mainita, mutta se vaikuttaa kirjoitusten luonteen perusteella olleen lapset. Furuland ei kuitenkaan pidä kertomuksia pienille lapsille sopivina muun muassa sen vuoksi, että ne ovat naisyhdistyksen julkaisemiin teksteihin verrattuna aivan liian pitkiä.²⁰⁹

Betty Ehrenborg, myöhemmin Ehrenborg-Posse, oli siis uskonnollisen kirjallisuuden kirjoittaja ja kääntäjä. Erään Bremerin Thekla Knösille lähettämän kirjeen perusteella Ehrenborgia pyydettiin kirjoittamaan laulu Tukholman naisyhdistyksen julkaistavaksi jouluksi 1853.²¹⁰ Yhdistys julkaisi ainakin kolme hänen kirjoittamaansa laulua, mutta en osaa sanoa, olivatko ne kaikki yhdistyksen lastenkirjallisuusprojektia varten luotuja, vai oliko osa niistä kenties jo aiemmin kirjoitettuja tekstejä. Eva von Zweigbergk on valinnut teokseensa *Barnboken i Sverige 1750–1950* Betty Ehrenborgin laulun ”Den dumma Gunilla” esimerkiksi Tukholman naisyhdistyksen lapsille julkaisemista teksteistä. Laulu kertoo Gunilla-nimisestä tytöstä, jota äiti, isä, sisarukset, opettaja, pappi, piiat ja kaikki muutkin, jotka hänet tapasivat, pitivät tyhmänä. Eräänä iltana äiti luki lapsille kuningas Salomosta, joka rukoili Jumalalta viisautta. Gunilla päätti tehdä Salomon tavoin. Jumala kuuli Gunillan rukouksen ja antoi hänelle järkeä.²¹¹ Laulun selkeä ja ainoa tavoite sen sanoman perusteella on kuulijoidensa ja laulajiensa tekeminen hurskaiksi. Laulussa annetaan sellainen kuva, että ihmisen ainut keino tehdä jotakin asioiden eteen on rukoilla apua Jumalalta, joka toteuttaa pyynnöt.

Christoph von Schmid (1768–1854) oli saksalainen katolinen pappi ja pedagogi. Uskonnollista lastenkirjallisuutta kirjoittaneen von Schmidin kirjat saavuttivat laajan levikin ja niitä julkaistiin myös Ruotsissa. Ensimmäinen von Schmidin Ruotsissa julkaistu kirja oli *Huru Henrik av Eichenfels lärde känna Gud. Berättelse för barn och barnawänner*, joka ilmestyi ruotsiksi vuonna 1827. Christoph von Schmid on kertonut, että hän luki omia kertomuksiaan joukolle lapsia ja antoi lasten sen jälkeen kuvailla, mitä olivat kuulleet. Tällä

²⁰⁸ Kirje Thekla Knösille 6.12.1853. Johanson & Kleman III, s. 320; Furuland, Gunnel 2000, s. 8; Johanson & Kleman III, s. 551 (viite).

²⁰⁹ Furuland, Gunnel, s. 8; Mansén, s. 140–142.

²¹⁰ Kirje Thekla Knösille 22.11.1853. Johanson & Kleman III, s. 319.

²¹¹ Zweigbergk, s. 102–104.

tavoin hän oppi, mikä lapsia kertomuksissa eniten kiehoi.²¹² Eva von Zweigbergk mainitsee Tukholman naisyhdistyksen julkaisseen von Schmidiltä ”muutamia lyhyitä, siirappia tihkuvia moraalifaabeleita”.²¹³ Tämän Zweigbergkin kommentin lisäksi en ole löytänyt muita naisyhdistyksen toimesta julkaistuihin von Schmidin teksteihin liittyviä tietoja. On kuitenkin ilmeistä, että toisin kuin Bremer, Knös, Müller ja Ehrenborg-Posse von Schmid ei osallistunut aktiivisesti projektiin kirjoittamalla tekstejä varta vasten naisyhdistyksen julkaistavaksi, vaan että Bremerin mukaan valitsemat lyhyet kertomukset olivat ilmestyneet jo aikaisemminkin, mahdollisesti myös Ruotsissa. von Schmidin uskonnollinen kirjallisuus sopi varmasti sisältönsä puolesta hyvin muiden naisyhdistyksen julkaisemien tekstien joukkoon, mutta kun Bremer oli ilmaissut lastenkirjallisuusprojektin tavoitteena olevan ruotsalaisen lastenkirjallisuuden aikaan saaminen, niin saksalaisen von Schmidin mukaan ottamista voidaan siinä mielessä hieman kummastella.

Myöskään tanskalainen H. C. Andersen (1805–1875) ei näytä saaneen Bremeriltä pyyntöä kirjoittaa tekstejä nimenomaan Tukholman naisyhdistyksen tarpeisiin. Se olisi kylläkin ollut mahdollista, sillä Bremer ja Andersen olivat olleet ystäviä siitä lähtien, kun he tapasivat toisensa ensimmäisen kerran matkustaessaan sattumalta samalla höyrylaivalla vuonna 1837²¹⁴. Tukholman naisyhdistys julkaisi Andersenilta sadun otsikolla ”Klockan, en saga efter H. C. Andersen”. Andersenilta ilmestyi ”Klockan”-niminen satu jo 1840-luvun puolivälissä,²¹⁵ mutta naisyhdistyksen julkaisema versio poikkesi siitä ilmeisesti hieman. Itselläni ei ole ollut tilaisuutta tutustua kumpaankaan versioon, mutta Eva von Zweigbergkin mukaan otsikossa oleva maininta ”en saga efter H. C. Andersen” merkitsee, että Bremer on hivenen parannellut satua.²¹⁶

Tanskalaisen Vibeke Styben lastenkirjallisuuden kehitystä käsittelevässä teoksessa todetaan, että kansansadut olivat lähtökohtana, kun H. C. Andersen aloitti oman satutuotantonsa, ja että kansansatuja ja Andersenia yhdistää usko hyvän voittoon. H. C. Andersen uudenaikaisti sadun ammentamalla aiheensa todellisuudesta, omista elämyksistä, tavallisesta arjesta ja arkipäiväisistä esineistä. Andersenin elämäkatsomukseen vaikuttivat paljon luonnontieteilijä Hans Christian Ørstedin näkemykset. Ørstedin filosofian pääajatus oli, että tieteellisen

²¹² Furuland & Ørvig, s. 20, 68; Stybe, s. 83–84.

²¹³ Zweigbergk, s. 104.

²¹⁴ Adlersparre & Leijohufvud II, s. 85–86; Burman, s. 148.

²¹⁵ Stybe, s. 67.

²¹⁶ Zweigbergk, s. 104.

tutkimuksen kautta havaitut luonnonlait täytyy nähdä luonnon jumalallisen hengen ilmauksena. Tämä oppi näkyy Andersenin saduissa ja panteistinen eläytyminen, itsensä tunteminen yhdeksi luonnon kanssa ilmenee voimakkaimmin juuri sadussa ”Klockan”.²¹⁷

Johansonin & Klemanin kirjekokoelmasta löytyy useampia Bremerin Andersenille lähettämiä kirjeitä, mutta yhdessäkään niistä ei käsitellä Tukholman naisyhdistyksen lastenkirjallisuusprojektia. Sen sijaan Bremer kommentoi kirjeissään lukemiaan Andersenin satuja. Näistä kommentteista voidaan etsiä ajatuksia siitä, minkälaisia satuja Bremer piti hyvinä. Ensinnä voidaan todeta, että yleisesti ottaen Bremer piti Andersenin tuotannosta hyvin paljon ja luki muun muassa Andersenin satuja ääneen aikuisille ystävilleen ja tuttavilleen. Bremeriä näyttää ihastuttaneen Andersenin saduissa erityisesti totuudellisuus. Bremerin mukaan Andersenilla oli silmää elämän kauniille totuudelle, harvinainen kyky käsittää ”todellisuuden runoutta” ja taito kuvata todellista lasten ja luonnon maailmaa.²¹⁸ Huhtikuussa 1839 Andersenille lähettämässään kirjeessä Bremer kertoo pitäneensä sadusta ”Peukalo-Liisa”, mutta vielä enemmän kiitosta Andersen saa Bremeriltä muutamaa vuotta myöhemmin sadusta ”Ruma ankanpoikanen”. Bremer kirjoittaa toivovansa, että Andersen jatkossakin kirjoittaisi sellaisia satuja kuin ”Ruma ankanpoikanen”, sillä lapsissa tällaiset sadut herättävät ajattelevan ihmisen ja vanhemmat ihmiset tulevat puolestaan niitä lukemalla uudelleen iloisiksi ja hyväiksi lapsiksi.²¹⁹

Bremerin omista kertomuksista ensimmäinen, ”Julafton och julottan”²²⁰, on kohdistettu Tukholmassa asuville lapsille. Kertoja, eli Bremer, haluaa kuvata heille, miten joulua vietetään maaseudulla. Varsinaisen tarinan lomassa kertoja tekeekin usein lapsille erilaisiin joulunviettopoihin ja muihinkin asioihin liittyviä huomautuksia. Tarina kertoo äskettäin leskeksi jääneestä köyhästä torpparinvaimosta, hänen kahdesta pienestä, iloisesta lapsestaan sekä noin 17-vuotiaasta synkstä ja nyrpeästä Anders-nimisestä poikapuolestaan, joka tekee äitipuolensa surulliseksi olemalla häntä kohtaan kovin epäystävällinen. Ahkeruus otetaan kertomuksessa esille siten, että lesken mainitaan olevan ahkera ja hänen kerrotaan ajattelevan

²¹⁷ Stybe, s. 66–69.

²¹⁸ Kirjeet H. C. Andersenille 3.9.1837. Johanson & Kleman I, s. 456 ja 21.4.1839. Johanson & Kleman II, s. 18–19 sekä 10.1.1862, Johanson & Kleman IV, s. 178.

²¹⁹ Kirjeet H. C. Andersenille 21.4.1839 ja 19.2.1844. Johanson & Kleman II, s. 18–19, 389–390.

²²⁰ ”Julafton och julottan” löytyy siis teoksesta Bremer 1868 otsikolla ”Julaftonen och julottan”. Ilmeisesti kertomus ei ainakaan olennaisesti poikkea Tukholman naisyhdistyksen julkaisemasta versiosta, sillä Adlersparren & Leijonhufvudin Bremer-elämäkerrassa kommentoidaan kyseisessä teoksessa mukana olevia Bremerin tuotoksia ja mainitaan, mikäli ne eroavat alkuperäisjulkaisuista. Tämän kertomuksen kohdalla mainitaan ainoastaan sen kuuluvan Tukholman naisyhdistyksen julkaisemiin lastenkirjasiin.

miestään ja sitä, kuinka he olivat yhdessä uurastaneet ja ahertaneet oman ja lastensa tulevaisuuden eteen. Kertomus sisältää myös opetusta Vapahtajan merkityksestä. Lisäksi kertoja pitää varsinaiseen tarinaan kuulumattoman ”puheen” rukouksen tärkeydestä ja merkityksestä ja kehottaa lapsia uskomaan, että kun mikään muu ei auta, niin rukous auttaa, tavalla tai toisella, ennemmin tai myöhemmin. Kertoja puhuttelee lapsia myös ottamalla esille lasten ja vanhempien välisen suhteen siltä kannalta, miten lasten tulisi kohdella vanhempiaan. Hän kertoo, kuinka vanhempien sydämiin sattuu, jos lapsi on pahantapainen tai kiittämätön ja sanoo, että lapsi, joka tekee isänsä tai äitinsä surulliseksi, saa myöhemmin tuntea samanlaisen kohtelun omien lastensa taholta.²²¹

Kertomuksen ”Julafton och julottan” varsinainen sanoma on nähdäkseni se, että köyhänkin ihmisen elämällä on tarkoitus, vaikka elämä ei aina tuntuisikaan mielekkäältä. Tätä asiaa käsitellään kertomuksessa Andersin kautta. Jouluaattona, kun muut perheenjäsenet tahtoisivat juhlia hänen syntymäpäiväänsä ja onnitella häntä, hän vain kysyy äreänä, miksi pitää elää, kun ei ole mitään minkä vuoksi elää. Asiat järjestyvät, kun apua pyydetään ylhäältä. Leski kääntyy nukkumaan mennessään Jumalan puoleen ja rukoilee, että hän muuttaisi nuorukaisen tyytymättömän ja katkeran mielen. Aamulla joulukirkossa pappi aloittaa puheensa kysymyksellä ”Miksi meidän pitää elää?”. Puhe käsittelee sitä, miten jokainen ihminen voi Vapahtajaa seuraamalla vaikuttaa Jumalan valtakunnan hyväksi. Kertoja huomauttaa, että pappi suuntasi puheensa erityisesti köyhille, ja puhe puhutteleeekin sekä köyhää leskeä että hänen poikapuoltaan, joka myöhemmin kotona sanoo nyt ymmärtävänsä, miksi hänen pitää elää. Pian tämän jälkeen pappi poikkeaa taloon ja pyytää häntä mukaan laulamaan neliäänisesti muutamien muiden nuorukaisten kanssa.²²²

”Julafton och julottan” on kirjoitettu niin, ettei se vaikuta luettavalta kertomukselta vaan isoäidin ympärilleen kerääntyneille lapsille kertomalta tarinalta. Kerrontatapa luo lämpimän ja lempeän tunnelman ja saa lukijan eläytymään tarinaan. ”Julafton och julottan” onkin mielestäni Bremerin kirjoittamista kertomuksista parhaiten lapsille sopiva. Niissä muutamissa teoksissa, joissa kommentoidaan – Zweigbergkin teosta lukuun ottamatta hyvin lyhyesti – Bremerin lapsille kirjoittamia ja toimittamia kertomuksia, ei yleensä kuvata lainkaan Bremerin kirjoittamien kertomusten sisältöä tai kerrota mitään esimerkiksi hänen kirjoitustyylistään. Merkittävin poikkeus on se, että Zweigbergk kuvailee kertomusta

²²¹ ”Julaftonen och julottan”, teoksessa Bremer 1868, 2:110–112, 117, 119, 122–124.

²²² Ibid., 2:116, 119, 124–126, 129–130.

”Julafton och julottan” ja esittää oman mielipiteensä nimenomaan tästä yksittäisestä tarinasta. Paikoittaisesta saarnamaisuudesta huolimatta kertomus saa myös Zweigbergkilta kehuja siitä, että Bremer on yksinkertaisella tavalla, ilman teennäisyyttä onnistunut luomaan mukavan joulutunnelman.²²³

Kymmenen vuotta muiden Tukholman naisyhdistyksen lapsille suunnattujen kirjoitusten ilmestymisen jälkeen yhdistys siis julkaisi vielä kaksi Fredrika Bremerin omaa kertomusta, ”Fjärilns evangelium” ja ”Lilla Jenny och Jericho-rosen”. Kertomuksissa on samankaltainen perusjuoni. Kummassakin kertomuksessa ihminen muuttuu hetkessä toisenlaiseksi ja tässä muuttumisessa Jumalalla on keskeinen sija. Tarinassa ”Fjärilns evangelium” kerrotaan, miten äskettäin äitinsä menettänyt pieni poika nimeltä Ernst seuraa toukan kehittymistä kotelon kautta perhoseksi, ja kuinka hän sen myötä oivaltaa Jumalan lapseksi tulemisen tärkeyden. Perhosen Evankeliumi on, että se, mikä näyttää kuolleelta, on vain välivaihe kohti vapaampaa, henkisempää elämää. Se voi osaltaan vahvistaa uskoa korkeampaan Evankeliumiin.²²⁴

Gunnar Axberger on pannut merkille, että yhdistelmä toukka – kotelo – perhonen esiintyy yli neljässäkympyessä eri kohdassa Bremerin kirjeissä ja hänen kirjallisessa tuotannossaan 1830-luvun alun ja 1860-luvun puolivälin välisenä aikana, ja että Bremerillä itselläänkin oli useamman kerran kotelovaiheessa olevia perhosia huoneessaan.²²⁵ Kesäkuun alussa vuonna 1836 Per Johan Böklinille kirjoittamassaan kirjeessä Bremer kuvaa ihastuneena seuranneensa perhosen kömpimistä ulos kotelosta. Kirjeessä oleva kuvaus tapahtumasta on yksityiskohtia myöten melko tarkalleen samanlainen kuin kertomuksessa ”Fjärilns evangelium” ja samoin kuin kertomuksessa tapahtuma herätti myös Bremerissä itsessään ihmiselämään liittyviä vertauskuvallisia ajatuksia.²²⁶ Kertomus ”Fjärilns evangelium” on siis osittain saanut aiheensa tositapahtumista, Bremerin omista kokemuksista.

Kertomusta ”Fjärilns evangelium” melkein kaksi kertaa pidempi ”Lilla Jenny och Jericho-rosen” alkaa niin, että rikas, saita ja ankara vuokraisäntä uhkaa häätää sairaan lesken ja hänen 9-vuotiaan Jenny-tyttärensä, koska leski ei ole sairastelunsa vuoksi pystynyt hankkimaan

²²³ Zweigbergk, s. 101–102.

²²⁴ ”Fjärilns evangelium”, (s. 1–16).

²²⁵ Axberger, s. 290–292. Ks. Axbergerin kotelo–perhonen -symboliikkaa käsittelevä tutkimus kokonaisuudessaan, sama teos s. 289–343.

²²⁶ Kirje P. J. Böklinille 3.6.1836. Johanson & Kleman I, s. 395–396.

vuokrarahoja, eikä hänellä ole enää edes pantattaviksi sopivia esineitä, sillä hän on käyttänyt kaiken omaisuutensa lääkkeisiin ja tyttärensä koulunkäynnin kustantamiseen. Tytär tarjoaa vuokraisännälle aarteeksi mustanruskeaksi kuivunutta jerikonruusua, jonka hänen merikapteeni-isänsä oli tuonut pyhäältä maalta.²²⁷ Tässäkin Bremerin kertomuksessa uskonto on vahvasti esillä ja keskeisellä sijalla on uskonnollinen elämys, jonka vuokraisäntä kokee, kun kuivunut kasvi tytön lupauksen mukaan puhkeaa vedessä kukkaan, sekä muutos, jonka tämä Jumalan voiman ja rakkauden ymmärtäminen saa vuokraisännässä aikaan. Saita isäntä alkaa käyttää rahojaan köyhien ja sairaiden hyväksi. Isännän lääkäri kertoo myöhemmin, ettei kuihtuneen kasvin ”puhkeaminen kukkaan” ollut suinkaan mikään ihme vaan täysin luonnollinen kapillaari-ilmion aiheuttama tapahtuma, mutta sekä isäntä että lääkäri pitävät kuitenkin miehen muuttumista Jumalan aikaansaamana ihmeenä.²²⁸

Jenny toimii kertomuksessa isältään kuulemansa ohjeen ”parempi olla leivätön kuin neuvoton” mukaan. Hän polttaa nukkensa huonekaluja asunnon valaisemiseksi ja lämmittämiseksi ja on valmis uhraamaan jopa nukkensa saadakseen keitettyä äidilleen aamukahvia, kun polttopuutkin olivat jo loppu.²²⁹ Kertomuksessa ”Lilla Jenny och Jerichosen” tuleekin mielestäni hyvin esille se sanoma, jota Bremer vaikuttaa halunneen köyhille, niin lapsille kuin aikuisillekin, välittää. Köyhän ei pidä toivottomana surkutella omaa tilannettaan, vaan hänen tulee olla ahkera ja pyrkiä aina jollakin tavoin toimimaan olosuhteiden kohentamiseksi, vaikka tilanne tuntuisi kuinka epätoivoiselta. Omat ponnistelut eivät kuitenkaan riitä, vaan olennaista on turvata ja luottaa Jumalan apuun. Toinen seikka, jonka Bremer tuo esille esimerkiksi kertomuksissaan ”Julafton och julottan” ja ”Lilla Jenny och Jerichosen” on se, että kodin viihtyisyys ei riipu varallisuudesta, vaan kodin tekevät viihtyisäksi paikaksi siellä asuvat ihmiset. Köyhä voi olla iloinen, samoin kuin rikas voi olla onneton. Kyse on pitkälti ihmisten asenteista ja tavoista suhtautua asioihin. Näiden helppo ja nopea muuttuminen parempaan suuntaan on mahdollista Jumalan avulla.

Köyhyyden käsittely ja idealisointi sekä ongelmien ratkeaminen ylhäältä käsin oli tavallista lastenkirjallisuudessa ja uskonto oli yleisesti ottaen hallitsevana 1900-luvun alkupuolelle saakka,²³⁰ joten Bremerin kertomukset eivät siis pohjimmiltaan olleet aiheidensa puolesta mitenkään poikkeavia. Jerikonruususta on mainittava vielä sellainen seikka, että muutama

²²⁷ ”Lilla Jenny och Jerichosen”, s. 1–7.

²²⁸ Ibid., s. 11–28.

²²⁹ Ibid., s. 8–10, 20–21. (”bättre vara brödlös än rädlös”)

²³⁰ Esim. Furuland & Ørvig, s. 15, 137.

kuukausi sen jälkeen, kun Bremer oli palannut monivuotiselta ulkomaanmatkaltaan, jonka aikana hän kävi muun muassa Palestiinassa, Bremer kirjoitti H. C. Andersenille ja kuvaili, kuinka hän kotonaan Tukholmassa oli laittanut jerikonruusun veteen ja seurannut kasvin ”puhkeamista kukkaan”. Tapahtuma tuntui hänestä ihmeeltä, vaikkei se yliluonnollinen tapahtuma ollutkaan.²³¹ Samalla tavoin kuin kertomuksen ”Fjärilns evangelium” kohdalla Bremer on siis myös kertomuksessa ”Lilla Jenny och Jericho-rosen” rakentanut tarinan omakohtaisen elämyksensä ympärille. Yhteistä on myös se, että kummassakin tapauksessa tämä elämys liittyy luonnon ihmeiden tarkkailemiseen.

Zweigbergk mainitsee eräässä alaviitteessään (s. 107) Bremerin kirjoittaneen yhden ”jalostetun” kansansadun. Tämä satu on nimeltään ”Den fula handen och den vackra handen” ja se löytyy samasta teoksesta kuin ”Julafton och julottan”. En ole löytänyt mistään mitään mainintaa siitä, koska satu on kirjoitettu ja missä se mahdollisesti on julkaistu. Ajatus kansansatujen muokkaamisesta lapsille syntyi Tukholman naisyhdistyksen lastenkirjasten valmistelun yhteydessä. Bremer ei keksinyt ideaa itse, vaan sen esitti hänelle Thekla Knös. Kirjoittaessaan Knösille maaliskuussa 1854 Bremer kiittää ideasta ja toivottaa Knösille onnea sen toteuttamiseen. Bremer myöntää, ettei ole itse kovinkaan hyvin perehtynyt kansansatuihin, mutta esittää kuitenkin kirjeessään joitakin satuihin ja niiden muokkaamiseen liittyviä näkemyksiään. Bremerin käsityksen mukaan seikkailut ja värikkyydet tekevät saduista varmasti lapsille mieluisia, mutta jos kansansadulle onnistuttaisiin antamaan jotenkin syvempi merkitys ja korkeampi pyrkimys, niin se olisi lapsille myös hyödyllistä luettavaa. Muokkaamiseen sisältyisi satujen pakanoiden ”käännäyttäminen” kristityiksi.²³²

Ahkeruuden merkitystä korostava satu ”Den fula handen och den vackra handen” kertoo rengistä ja piiasta, jotka naimisiin mentyään asettuvat asumaan omaan tupaan, jonne he ovat vanhemmiltaan saaneet eläimiä ja taloustarvikkeita sekä yllin kyllin ruokaa. Nuoripari päättää nauttia elämästä, syödä, juoda ja nukkua. Laiskuus kuitenkin kostautuu. Eräänä päivänä pitkäsorminen, suuri, ruma, musta käsi alkaa viedä heiltä joka päivä jotakin. Jumalan osuus pulmallisten tilanteiden ratkaisemisessa on olennainen seikka myös tässä kertomuksessa. Vaimo pyytää lopulta Jumalalta neuvoa ja kuulee linnun laulavan säkeen, jonka mukaan ahkeruus auttaa nuorenparin ahdingosta. Vaimo ja mies ryhtyvät tekemään ahkerasti työtä ja pieni, valkoinen, kaunis käsi alkaa tuoda heille joka päivä takaisin jotakin, mitä ruma käsi oli

²³¹ Kirje H. C. Andersenille 10.1.1862. Johanson & Kleman IV, s. 177–179.

²³² Kirje Thekla Knösille 20.3.1854. Johanson & Kleman III, s. 342.

vienyt.²³³ Tätä, ilmeisesti siis jostakin vanhasta sadusta lapsille sopivammaksi mukailtua satua lukuun ottamatta Bremerin lapsille kirjoittamat kertomukset ovat hyvin realistisia. Bremer kuvaa todellista ihmiselämää ja luontoa. Mielikuvitusmaailmalla ei Bremerin kertomuksissa ole sijaa ja lasten viihdyttämisen sijasta etusijan saa tarinoiden opettavaisuus.

Eva von Zweigberk sanoo Fredrika Bremerin yrityksestä uudistaa lastenkirjallisuutta, että hänen tarkoituksensa oli hyvä ja ajatuksensa olivat ajankohtaisia ja tuoreita, kuten aina, ja ehdotus kansainvälisen lastenkirjanäyttelyn järjestämisestä oli suorastaan loistava, mutta lastenkirjallisuus oli aihe, jota Bremer ei lainkaan hallinnut. Zweigbergkin mielestä Bremer ei ollut mikään lasten asiantuntija. Syytä tähän Zweigbergk hakee Bremerin lapsuudesta, siitä, ettei Bremer itse ollut saanut kokea kunnollista, iloista lapsuutta. Zweigbergkin mukaan Bremerin lapsuusmuistot eivät olleet hyvä lähde, josta ammentaa. Zweigbergkin mielestä Bremerillä ei myöskään ollut erityisemmin huumoria. Yhdeksi Bremerin puutteeksi lastenkirjallisuuden uudistajana Zweigbergk mainitsee sen, ettei Bremer näytä olleen lainkaan tietoinen Topeliuksen saavutuksista Suomessa. Zweigbergkin mukaan Bremer ei ota lastenkirjallisuusprojektinsa yhteydessä Topeliusta lainkaan puheeksi, vaikka Topelius olisi ollut sopiva henkilö osallistumaan projektiin. Topelius oli jo tehnyt Suomessa sen, mitä Bremer yritti saada aikaan Ruotsissa, eli johtanut lastenkirjallisuuden uusille urille.²³⁴

Samansuuntaisia ajatuksia löytyy Furulandin, Lindbergin ja Ørvigin teoksesta *Barnlitteratur i Sverige*. Siinäkin tunnustetaan Bremerin hyvä tarkoitus ja edelläkävijän asema, mutta Bremerin toimittamista lastenkirjasista todetaan, että sarjalle tyypillisenä voidaan pitää sitä, että H. C. Andersenilta valittiin mukaan ”Klockan”, joka kuuluu hänen lapsille vaikeimmin avautuvimpiin satuihinsa.²³⁵ Bremerin omia kertomuksia ei teoksessa erikseen kommentoida. Myös Sonja Svensson on samoilla linjoilla kommentoidessaan Bremerin pyrkimystä aikaansaada halpaa ja hyvää kirjallisuutta köyhille lapsille. Hän sanoo Bremerin itsensä kirjoittamien satujen ”Fjärilns evangelium” ja ”Lilla Jenny och Jericho-rosen” vahvistavan sen tosiasian, että ajatus oli parempi kuin kyky toteuttaa se. Svensson ei käsittele teoksessaan

²³³ ”Den fula handen och den vackra handen”, teoksessa Bremer 1868, 2:104–109.

²³⁴ Zweigbergk, s. 105–106, 108. En tiedä tarkalleen, koska Bremerin ja Topeliuksen välinen kirjeenvaihto alkoi, mutta kuten aikaisemmista luvuista on käynyt ilmi, Topelius oli kyllä Bremerille tuttu. Topeliuksen kirjallinen tuotantohan oli hyvin monipuolista.

²³⁵ Furuland & Lindberger & Ørving, s. 308.

Bremerin kirjoittamia eikä toimittamia kertomuksia, mutta luonnehtii naisyhdistyksen julkaisemia lastenkirjasia vahvasti uskonnollis-sentimentaaliseksi ja moraaliseksi.²³⁶

Lastenkirjallisuus ei todellakaan vaikuta varsinaisesti olleen Bremerin ala. Ehkä yksi suurimmista syistä oli se, että Bremerin halu julistaa uskonnollista sanomaa oli liian määräävä tekijä. Hänen tapansa saarnata ei välttämättä ollut paras tapa lähestyä lapsia. Bremerin lapsille kirjoittamista kertomuksista olisi varmasti tullut parempia, jos hän olisi pitänyt mielessään Thekla Knösille antamansa ohjeet ja pyrkinyt itsekin kirjoittamaan humoristisia ja hilpeitä tarinoita.

Bremerin alun perin jo vuonna 1835 *Läsning för folket* -lehdessä julkaistu runo ”Tre gyllne regler” oli siis mukana vanhan kansakoulun lukukirjan (*Läsebok för folkskolan*) kaikissa painoksissa (1. painos 1868). Lars Furuland on todennut, että jos runon kehotuksiin (var flitig! var ordningsam! var from!) lisätään kehotus rakastaa isänmaata, niin runon voidaan sanoa tiivistävän kirjan moraalisen kasvatuksen tavoitteet.²³⁷ Ennen kaikkea ahkeruus ja hurskaus ovat asioita, joita Bremer muutenkin lapsille kirjoittaessaan tähdensi. Kasvatuksellisessa mielessä Bremerin tavoitteet eivät siis näytä eronneen siitä, mitä kansan lapsille yleisestikin haluttiin kirjallisuuden välityksellä opettaa.

Fredrika Bremer ei jäänyt historiaan lastenkirjailijana tai ruotsalaisen lastenkirjallisuuden uudistajana, mutta tavallaan hänen nimissään oltiin kuitenkin lastenkirja-asialla vielä hänen kuolemansa jälkeenkin. Nimittäin, kun Fredrika-Bremer-Förbundet 3. joulukuuta vuonna 1884 perustettiin, oli sen ensimmäinen toimenpide lastenkirjanäyttelyn järjestäminen²³⁸. Ei pidä myöskään unohtaa, että mikäli Tukholman naisyhdistys todella jakoi julkaisemiaan kirjoituksia myös täysin ilmaiseksi köyhille lapsille, oli se huomion arvoinen teko lasten hyväksi, erityisesti ajatellen sitä, ettei tuolloin vielä ollut samanlaista kirjastoverkostoa kuin nykyään.

²³⁶ Svensson 1983, s. 32.

²³⁷ Furuland, Lars 1991, s. 80; Bremer, ”Tre gyllne regler”. Ks. myös Furuland, Lars, ”Folkskolans läsebok”, teoksessa *Den Svenska Litteraturen 2. Genombrottstiden 1830–1920* (1999), s. 276.

²³⁸ Furuland & Lindberger & Ørving, s. 451.

VI YHTEENVETO

Varakkaaseen porvarisperheeseen syntynyt Fredrika Bremer teki harvinaisen ratkaisun ja valitsi vapaaehtoisesti naimattoman naisen osan aikana, jolloin hänen sosiaaliryhmäänsä kuuluneiden naisten toimeentulonhankkimiskeinot olivat Ruotsissa vähäiset. Bremer halusi olla hyödyllinen ja lievittää kärsimystä. Hän suunnitteli ryhtyvänsä laupeudensisareksi, mutta oivalsi myöhemmin, millä tavoin hän itseään kehittämällä voi olla vielä enemmän hyödyksi. Sairaanhoidon sijasta Bremer keskittyi kirjailijan tehtäväänsä. Hänen kirjailijana saavuttamansa suosio ja arvostus mahdollistivat sen, että hän saattoi toimia tärkeinä pitämiensä asioiden puolesta sekä kotimaassaan Ruotsissa että myös Ruotsin rajojen ulkopuolella aina Amerikkaa myöten. Tässä pro gradu -tutkielmassani olen selvittänyt hänen julkista toimintaansa lasten hyväksi. Bremer toimi lasten hyväksi kolmella eri tavalla: esittämällä lasten kasvattamiseen liittyviä ajatuksiaan, toimimalla Tukholman naisyhdistyksessä (Stockholms fruntimmersförening för barnavård) sekä kirjoittamalla erilaisia vetoamuksia kutsuakseen naiset auttamaan lapsia myös omien kotiensä ulkopuolella.

Fredrika Bremerin romaanit ovat jokapäiväisestä perhe-elämästä kertovia realistisia aikalaisromaaneita. Hänen ensimmäisen romaaninsa ilmestyessä kahdessa osassa vuosina 1830 ja 1831 ei romaani kirjallisuuden lajina ollut vielä vakiinnuttanut asemaansa Ruotsissa, ja porvarillisten romaanien kirjoittajana Bremer oli kotimaassaan edelläkävijä. Oman aikakauden todellisuutta kuvaavista, koteihin sijoittuvista perheromaaneista oli alkanut Euroopassa tulla naisten erikoisala jo 1700-luvun puolella ja Bremerin aikana 1800-luvulla tällaiset romaanit olivat suosittuja Euroopan lisäksi myös Amerikassa. Romaaneita ei kirjoitettu pelkästään viihdekirjallisuudeksi, vaan romaani oli väline, jonka kautta naiset saattoivat tuoda esille eri asioihin liittyviä ajatuksiaan ja näkemyksiään. Fredrika Bremerin romaaneita luettiin myös ulkomailla. Hänen tuotantoaan käännettiin muun muassa englanniksi, saksaksi, ranskaksi, hollanniksi ja italiaksi.

Lapsettomalla Bremerillä ei ollut mainittavaa kokemusta lasten kasvattamisesta, mutta hän käsitteli romaaneissaan myös lastenkasvatukseen liittyviä kysymyksiä, jotka koskivat pääsääntöisesti hänen oman sosiaaliryhmänsä tyttöjen kasvatusta. Aiheensa Bremer sai toisaalta omista lapsuuskokemuksistaan, toisaalta naisten oikeuksiin ja tehtäviin liittyvistä

näkemyksistään. Fredrika Bremer oli itse ollut lapsena onneton, mikä näkyy hänen romaaneissaan esimerkkeinä omakohtaisista ikävistä lapsuusmuistoista. Omat kokemukset antoivat hänelle kuitenkin myös syyn kirjoittaa siitä, miten asiat voisivat tai miten asioiden tulisi olla. Bremer antaa romaaneissaan vanhemmille ohjeita sen suhteen, miten lapsia tulisi kasvatella ja kohdella, jotta he olisivat onnellisia lapsina, mutta hän tarkastelee kasvatusta myös lapsen myöhemmän elämän kannalta. Keskeisintä Bremerin ajatuksissa on yksilöllisyyden korostaminen. Kasvatuksen tulee tähdätä siihen, että lapsesta saadaan tulemaan esille hänen vahvat puolensa, joiden varaan tulevaa elämää itseään toteuttavana yksilönä on hyvä rakentaa. Kaikkiin lapsiin ei voi soveltaa samoja kasvatuseriaatteita. Kasvattajien velvollisuus on huomata lasten yksilölliset piirteet, sillä jokaisella lapsella on oikeus tulla kasvatetuksi niin, että hänen yksilölliset ominaisuutensa, tarpeensa ja kykynsä otetaan kasvatuksessa huomioon. Yksilöllisiin piirteisiin Bremer näyttää lukeneen myös lapsen ulkonäön, mikä tarkoitti erityisesti ruman rooliin valmistamista jo lapsesta saakka. Tämä liittyi tyttöjen kasvatukseen kannalta siihen huomioitavaan seikkaan, ettei kaikista heistä tule myöhemmin vaimoja ja perheenäitejä.

Yksi toistuva aihe Bremerin romaaneissa on se, että myös naiset, jolla ei ole omia biologisia lapsia, voivat tulla osallisiksi äitiydestä ja heillä voi olla merkittävä rooli kasvattajina. Vaikka Bremer korosti kaikkien naisten äidillisyyttä ja sitä, että lapsista huolehtiminen on naisten tehtävä, hän ei kuitenkaan väheksynyt myöskään isien osuutta. Bremerin romaaneissa esiintyy muun muassa muutamia onnellisia esimerkkiperheitä, joissa molemmat vanhemmat ovat elossa. Näissä perheissä vanhemmat tukevat toisiaan kasvattajina, mikä romaaneista löytyvien ajatusten perusteella on kasvatustehtävässä onnistumisen kannalta tärkeää samoin kuin se, että kasvattajat huolehtivat omasta jalostumisestaan.

Fredrika Bremer oli aikanaan hyvin kuuluisa kirjailija ja hänen ajatuksensa ja edesottamuksensa herättivät laajalti kiinnostusta. Bremerin itsensä lisäksi myös muut naiset pyrkivät hyödyntämään tätä seikkaa erityyppisessä hyväntekeväisyystoiminnassaan. Bremeriä pyydettiin muun muassa kirjoittamaan vetoamuksia erilaisten asioiden puolesta ja hän hyödynsi mielellään saamansa tilaisuudet ilmaista julkisesti näkemyksiään. Bremer itse halusi vedota naisiin herättääkseen jokaisesta naisesta löytyvän äidillisen toimimaan laajemmassa kutsumuksessaan. Hän kutsui naisia mukaan auttamaan köyhiä ja laiminlyötyjä lapsia, sillä hän katsoi kasvavan sukupolven pelastamisen olevan ensisijaisesti äidillisen tehtävä. Tällä

tavoin Bremer vaikutti Ruotsissa naisten filantrooppisen toiminnan suuntautumiseen ennen muuta lastensuojeluun.

Bremer matkusteli ja asui useampia vuosia ulkomailla. Vuosina 1849–51 tekemänsä Amerikan-matkan aikana hän perehtyi huolellisesti neekeriorjien olosuhteisiin eri plantaaseilla ja tuli siihen tulokseen, että orjuusjärjestelmä alensi valkoisia vielä enemmän kuin mustia ja vaikutti haitallisesti erityisesti lasten kasvatukseen. Mustien kannalta Bremer ajatteli naisten äiteinä joutuvan kärsimään eniten, koska orjien synnyttämät lapset kuuluivat omistajille eivätkä omille äideilleen. Hän toivoi valkoisten naisten reagoivan tähän epäkohtaan ja painotti heidän osuuttaan orjien vapauttamisessa. Näitä ajatuksiaan hän esitteli matkansa aikana lähettämiensä kirjeiden pohjalta koostamassaan matkakertomuksessa *Hemmen i den nya verlden (The Homes of the New World; Impressions of America)*. Bremerin kansainvälistä arvostusta osoittaa se, että hän sai ainoana naisena kutsun osallistua vuonna 1856 Brysselissä pidettyyn hyväntekeväisyysaiheiseen kongressiin, jossa parisataa tiedemiestä ja poliitikkoa keskusteli siitä, kuinka köyhiä voitaisiin auttaa. Bremer sai myös pitää kongressissa puheen, jota hän ei tosin lukenut itse. Puhe käsitteli muun muassa naisyhdistysten perustamista ja sitä, miten naiset olivat huolehtineet erityisesti hylätyistä lapsista ja avun tarpeessa olevista perheistä.

1800-luvulla oli tyypillistä, että filantrooppinen toiminta tapahtui yhdistysten kautta. Fredrika Bremer toimi puheenjohtajana vuonna 1853 koleraepidemian aikana perustetussa yhdistyksessä nimeltä Stockholms fruntimmersförening för barnavård, jonka tehtävä oli auttaa ennen kaikkea koleran vuoksi eri tavoin kärsimään joutuneita köyhiä lapsia Tukholmassa. Yhdistyksen puheenjohtajana Bremer huolehti toiminnan organisointiin liittyneiden asioiden hoitamisesta, mutta hän osallistui myös käytännön avustustyöhön, johon kuului vierailuja taudista kärsineiden perheiden kodeissa. Toimintaan Tukholman naisyhdistyksessä liittyi Bremerin pyrkimys saada aikaan laadukasta kotimaista lastenkirjallisuutta ja saattaa sitä myös köyhien lasten ulottuville. Bremer sekä kirjoitti itse muutamia kertomuksia että toimitti muiden kirjoittamia tekstejä, jotka julkaistiin Tukholman naisyhdistyksen toimesta. Bremerin mielestä hyvä lastenkirjallisuus oli opettavaista ja kuvitettua ja siinä kuvattiin todellista ihmiselämää ja luontoa. Myös uskonnollinen sanoma oli hänelle tärkeä, mikä näkyy vahvasti hänen omissa kertomuksissaan. Bremerin lastenkirjallisuushanke oli merkittävä, sillä laadukkaat lastenkirjat päätyivät Ruotsissa vielä 1800-luvun puolivälissä vain harvoin tavallisen kansan käsiin ja lastenkirjamarkkinoilla käännöskirjallisuudella oli ruotsalaiseen

kirjallisuuteen verrattuna hallitseva asema. Tukholman naisyhdistys jakoi halpoja lastenkirjasiaan ilmeisesti myös täysin ilmaiseksi koleraan koettelemille lapsille, mutta yrityksessään kehittää kotimaista lastenkirjallisuutta Bremer ei onnistunut, sillä lastenkirjallisuuden ei voida sanoa olleen varsinaisesti hänen alaansa.

Bremer piti kaikkien lasten oikeanlaisesta kasvatuksesta huolehtimista tärkeänä, mutta hän tarkasteli varakkaiden ja köyhien lasten kasvatusta hieman eri kantilta. Käsitellessään romaaneissaan ylempien sosiaaliryhmien lasten kasvatukseen liittyviä kysymyksiä Bremer piti selkeästi nimenomaan lasten puolta korostaen, että jos he eivät saa oikeanlaista, yksilöllistä kasvatusta, heistä tulee onnettomia yksilöitä. Köyhien ja harhaanjohtettujen lasten kasvatuksesta kirjoittaessaan Bremer puolestaan painotti asian yhteiskunnallista merkitystä, vaikka hän toki ajatteli myös lasten omaa etua. Kaikkien lasten kasvatuksessa Bremer uskoi pehmeiden kasvatustekojen tehoon. Lapsista tulee hyviä ja ahkeria ihmisiä, joiden huonot tavat häviävät, kun heidän hyviä ominaisuuksiaan kehitetään rakkaudella ja lempeydellä. Musiikki laulamisen muodossa on yksi seikka, jonka Bremer liitti lastenkasvatukseen, ja jonka positiivisesta vaikutuksesta lapsiin hän tuntui olevan vakuuttunut. Keskeinen Bremerin välittämä näkemys, jonka hän suuntasi niin vanhemmille kasvattajina kuin lapsille kasvavina yksilöinä, oli se, että omat ponnistelut eivät yksistään riitä, vaan olennaista on Jumalaan turvaaminen.

Fredrika Bremer muistetaan ennen kaikkea naisasianaisena. Tässä tutkielmassa olen lähestynyt hänen toimintaansa toisenlaisesta näkökulmasta, mutta työn edetessä on käynyt selväksi, ettei naisten oikeuksien ja aseman parantamiseen liittyviä kysymyksiä Bremeristä kirjoitettaessa koskaan voida sivuuttaa. Tarkastelemalla Bremerin toimintaa *lasten* hyväksi olen kuitenkin voinut valaista yksityiskohtia, joihin muunlaisen näkökulman valinneet tutkijat eivät ole kiinnittäneet välttämättä lainkaan huomiota. Tutkielmassani esille tulleet seikat osoittavat, ettei Bremerille tee oikeutta, jos hänen filantropiaan liittyvää toimintaansa tarkastellaan ainoastaan naisten vapautumisen kannalta, sillä silloin varsinainen hyväntekeväisyystoiminta jää usein enemmän tai vähemmän taka-alalle ja esimerkiksi köyhistä lapsista tulee hieman kärjistetyksi ilmaistuna vain sopivia kohteita, joiden auttaminen on keino saada naiset toimimaan yhteiskunnassa. Ei ole mitään epäilystä siitä, etteikö Bremer pyrkinyt toimimaan aidosti myös lasten hyväksi.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

LÄHTEET

Fredrika Bremerin tuotanto

Bremer, Fredrika, *Familjen H***. Teckningar ur vardagslivet*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1922. (ilmestynyt 1830–1831)

–, *Presidentens döttrar. Teckningar ur hvardagslifvet*. Beijers Bokförlagsaktiebolag, Stockholm 1912. (1834)

–, *Nina. Teckningar ur hvardagslivet*. F. & G. Beijers Bokförlagsaktiebolag, Stockholm 1894. (1835)

–, ”Tre gyllne regler”, teoksessa *Läsebok för folkskolan*. Faksimileutgåva efter första upplagan 1868. Efterord: Lars Furuland. Gidlunds 1979, 33–34. (Runo ilmestyi 1. kerran *Läsning för folket* -lehdessä v. 1835, Årg. I, 53.)

–, *Grannarne. Teckningar ur vardagslivet*. Albert Bonniers Förlag, Stockholm 1963. (1837)

–, *Hemmet, eller familje-sorger och fröjder. Teckningar ur hvardagslifvet*. Abr. Bohlin, Örebro 1869. (1839)

–, *Strid och frid, eller några scener i Norge*. Beijers Bokförlagsaktiebolag, Stockholm 1912. (1840)

–, *En Dagbok*. Beijers Bokförlagsaktiebolag, Stockholm 1913. (1843)

–, ”Till Sverges Qvinnor”, *Aftonbladet* 20.12.1843.

–, *I Dalarna. Nya Teckningar ur Hvardagslifvet 7*. Stockholm 1845.

–, *Syskonlif I–II. Nya teckningar ur hvardagslifvet 8*. L. J. Hjerta, Stockholm 1848.

–, *Midsommar-resan, en vall-fart*. C. A. Bagges förlag, Stockholm 1848.

–, ”Lif i Norden”, teoksessa Bremer, Fredrika, *Skisser, uppsatser och poem*. Beijers Bokförlagsaktiebolag, Stockholm 1912, 122–152. (”Lif i Norden” ilmestyi alun perin *Göteborgs Handels och Sjöfartstidning* -nimisessä lehdessä 31.7., 1., 6., 7. ja 15.8.1849.)

–, ”Julaftonen och julottan”, teoksessa Bremer, Fredrika, *Sjelfbiografiska anteckningar, bref och efterlemnade skrifter; jemte en teckning af hennes lefnad och personlighet*, utg. af Ch[arlott]e B[reme]r, 1–2. Abr. Bohlin, Örebro 1868, 2:110–130. (1853)

–, *Hemmen i den nya verlden. En dagbok i bref, skrivna under tvenne års resor i Norra Amerika och på Cuba*, I–III. P. A. Norstedt & Söner, Stockholm 1853–1854.

–, *Hertha, eller "En själs historia". Teckning ur det verkliga livet.* Bokförlaget Minerva, 1986. (1856)

–, *Fader och dotter. En skildring ur lifvet.* Adolf Bonniers Förlag, Stockholm 1858.

–, *Skrifter för barn.* Innehåll: "Fjärilns evangelium", "Lilla Jenny och Jericho-rosen". Barnaskrifter utg. af Stockholms fruntimmersförening för barnavård, Paket 4, 1863. (Kungliga Biblioteket, Stockholm)

–, "Den fula handen och den vackra handen", teoksessa Bremer, Fredrika, *Sjelfbiografiska anteckningar, bref och efterlemnade skrifter; jemte en teckning af hennes lefnad och personlighet*, utg. af Ch[arlott]e B[reme]r, 1–2. Abr. Bohlin, Örebro 1868, 2:104–109.

Muut lähteet

Bremer (Quiding), Charlotte, "Lefnadsteckning", teoksessa Bremer, Fredrika, *Sjelfbiografiska anteckningar, bref och efterlemnade skrifter; jemte en teckning af hennes lefnad och personlighet*, utg. af Ch[arlott]e B[reme]r, 1–2. Abr. Bohlin, Örebro 1868, 1:1–91.

Bremer, Fredrika, *Sjelfbiografiska anteckningar, bref och efterlemnade skrifter; jemte en teckning af hennes lefnad och personlighet*, utg. af Ch[arlott]e B[reme]r, 1–2. Abr. Bohlin, Örebro 1868.

Fredrika Bremers brev. Samlade och utg. av Klara Johanson och Ellen Kleman, I–IV. Stockholm 1915–1920.

KIRJALLISUUS

Adlersparre, S. L-d & Leijonhufvud, Sigrid, *Fredrika Bremer. Biografisk studie*, I–II. Stockholm 1896.

Ambjörnsson, Ronny, *Familjeporätt. Essäer om familjen, kvinnan, barnet och kärleken i historien.* Gidlunds 1978.

Arping, Åsa, "Främst bland alla författande Damer". Bremer, kritiken och familjeromanens uppgång och fall", teoksessa *Mig törstar!: Studier i Fredrika Bremers spår*, red. av Åsa Arping och Birgitta Ahlmo-Nilsson. Gidlund, Hedemora 2001, 27–48.

Axberger, Gunnar, *Jaget och skuggorna. Fredrika-Bremer-studier.* Gebers, Stockholm 1951.

Bjurman, Eva Lis, *Catrines intressanta blekhet. Unga kvinnors möten med de nya kärlekskraven 1750–1830.* Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag 1998 (diss.).

–, "Fredrika, bildningen och kärleken", teoksessa *Mig törstar!: Studier i Fredrika Bremers spår*, red. av Åsa Arping och Birgitta Ahlmo-Nilsson. Gidlund, Hedemora 2001, 9–26.

Burman, Carina, *Bremer. En biografi*. Albert Bonniers förlag 2001.

Claréus, Ingrid, ”Fredrika Bremer och några samtida kvinnliga författare i Amerika”, teoksessa *Fredrika Bremer ute och hemma*, red. av Birgitta Holm. Uppsala Women’s Studies, Women in the Humanities 1, Uppsala 1987, 131–147.

Frykman, Jonas & Löfgren, Orvar, *Den kultiverade människan*. Skrifter utgivna av Etnologiska sällskapet i Lund. LiberFörlag, Malmö 1979.

Furuland, Gunnel, ”En association i offentlighet och privatsfär. Fruntimmersföreningens bildande i Uppsala 1844–45”, *Scandia* Band 53:1/1987, 99–128.

–, *Från Kungsängsliljan till Fyrväplingen. Fredrika Bremer i litterära kalendrar och barnskrifter*. Årstasällskapet för Fredrika Bremer-studier, Skriftserie nr 3, 2000.

Furuland, Lars & Lindberger, Örjan & Ørvig, Mary, *Barnlitteratur i Sverige. Läsning för barn och barnboksprogram*. (1. painos 1970) ALMASerien 22. Wahlström & Widstrand, Stockholm 1977.

Furuland, Lars & Ørvig, Mary, *Barnlitteraturen: historik, kommentarer, texturval*. Ord och bilder för barn och ungdom I, fjärde helt omarbetade upplagan. Rabén & Sjögren, Stockholm 1990.

Furuland, Lars, *Ljus över landet och andra litteratursociologiska uppsatser*. Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala Nr 28. Gidlunds bokförlag, Hedemora 1991.

Holm, Birgitta, *Fredrika Bremer och den borgerliga romanens födelse*. Romanens mödrar 1. Norstedts, Stockholm 1981.

Holmdahl, Barbro, *Tusen år i det svenska barnets historia*. Studentlitteratur, Lund 2000.

Hættner Aurelius, Eva, *Inför lagen. Kvinnliga svenska självbiografier från Agneta Horn till Fredrika Bremer*. Lund University Press 1996.

Isling, Åke, *Kampen för och mot en demokratisk skola. 1. Samhällsstruktur och skolorganisation*. Sober Förlags AB, Stockholm 1980 (diss.).

Jansson, Torkel, *Adertonhundratalets associationer. Forskning och problem kring ett sprängfullt tomrum eller Sammanslutningsprinciper och föreningsformationer c:a 1800–1870*. Studia Historica Upsaliensia 139. Uppsala 1985 (diss.).

Johannesson, Eric, ”Den heliga familjen. Om borgerlig familjekult under 1800-talet”, teoksessa *Den utsatta familjen. Liv, arbete och samlevnad i olika nordiska miljöer under de senaste tvåhundra åren*, red. Hans Norman. En antologi från Familjehistoriska projektet vid Historiska institutionen, Uppsala universitet. LTs förlag, Stockholm 1983, 30–38.

Jordansson, Birgitta, ”Hur filantropen blir en kvinna. Fattigvård och välgörenhet under 1800-talet”, *Historisk tidskrift* 4/1992, 468–487.

–, *Den goda människan från Göteborg. Genus och fattigvårdspolitik i det borgerliga samhällets framväxt*. Arkiv Förlag 1998 (diss.).

Kleman, Ellen, *Fredrika Bremer*. Svenska kvinnor III. J.A. Lindblads förlag, Uppsala 1925.

Kyle, Gunhild, *Svensk flickskola under 1800-talet*. Kvinnohistorisk arkiv 9, Göteborg 1972 (diss.).

Kärnberg, Ulrika, *Fredrika Bremer*. (1. painos 2001) Natur och kultur, Stockholm 2003.

Larsson, Lisbeth, ”Den farliga romanen. Läsaren, romanförfattaren och genren”, teoksessa *Nordisk kvinnolitteraturhistoria 2. Faderns hus, 1800-talet*. Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs 1993, 319–327.

Lofsvold, Laurel Ann, *Fredrika Bremer and the Writing of America*. Lund University Press 1999 (diss.).

Lönnroth, Lars, ”Vardagsromanen – en kvinnogenre”, teoksessa *Den Svenska Litteraturen 2. Genombrottstiden 1830–1920*, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc. Albert Bonniers Förlag 1999, 67–70.

Mansén, Elisabeth, *Konsten att förgylla vardagen. Thekla Knös och romantikens Uppsala*. Bokförlaget Nya Doxa, Lund 1993 (diss.).

Olsson, Bernt & Algulin, Ingemar, *Litteraturens historia i Sverige*. Norstedts Förlag, Stockholm 1987.

Petterson, Lars, *Frihet, jämlikhet, egendom och Bentham. Utvecklingslinjer i svensk folkundervisning mellan feodalism och kapitalism, 1809–1860*. Studia Historica Upsaliensia 168, Uppsala 1992 (diss.).

Qvist, Gunnar, ”Fredrika Bremer som ”politiker” – hemma och ute”, teoksessa Qvist, Gunnar, *Konsten att blifva en god flicka: kvinnohistoriska uppsatser*. LiberFörlag, Stockholm 1978, 37–62.

Stendahl, Brita K., *The Education of a Self Made Woman. Fredrika Bremer 1801–1865*. The Edwin Mellen Press 1994.

Stybe, Vibeke, *Från Snövit till Snobben. Barnbokens ursprung och utveckling. (Fra Askepot til Anders And, Børnebogen i kulturhistorisk perspektiv)* Ny omarbetad svensk upplaga. Översättning av Stefan Mählqvist, svensk bearbetning av Lars Furuland och Stefan Mählqvist. ALMAserien 20. Wahlström & Widstrand, Stockholm 1981.

Svensson, Sonja, *Läsning för folkets barn. Folkskolans Barntidning och dess förlag 1892–1914*. Med en inledning om fattiga barns läsning på 1800-talet. Skrifter utgivna av Svenska Barnboksintitutet nr 16. Rabén & Sjögren, Stockholm 1983 (diss.).

–, ”Barn- och ungdomslitteraturen – fram till 1920”, teoksessa *Den Svenska Litteraturen 2. Genombrottstiden 1830–1920*, red. Lars Lönnroth & Sven Delblanc. Albert Bonniers Förlag 1999, 499–520.

Ulvros, Eva Helen, *Fruar och mamseller. Kvinnor inom sydsvensk borgerlighet 1790-1870*. Historiska Media, Lund 1996 (diss.).

Wendelius, Lars, *Fredrika Bremers Amerikabild. En studie i Hemmen i den nya världen*. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet 39. Almqvist & Wiksell International, Stockholm 1985.

Widerberg, Karin, *Kvinnor, klasser och lagar 1750–1980*. Liber, Stockholm 1980.

Wieselgren, Greta, *Fredrika Bremer och verkligheten. Romanen Herthas tillblivelse*. P.A. Norstedts, Stockholm 1978.

Zweigbergk, Eva von, *Barnboken i Sverige 1750–1950*. Rabén & Sjögren, Stockholm 1965.

Åberg, Ingrid, ”Filantroper i aktion. Filantropiska fruntimmersföreningar i det tidiga 1800-talet”. Teoksessa Taussi Sjöberg, Marja & Vammen, Tinne (red.), *På tröskeln till välfärden. Vägörensformer och arenor i Norden 1800–1930*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 1995, 9–33.